

Onze Taal. Jaargang 20

bron

Onze Taal. Jaargang 20. Genootschap Onze Taal, Den Haag 1951

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_taa014195101_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

[Nummer 1]

Synoniemen

Synoniemen zijn verschillende woorden met dezelfde betekenis. Zo leerden wij het vroeger op school. Toch is het niet helemaal juist. Zijn er wel twee woorden te vinden, die geheel dezelfde betekenis hebben? Taalkundigen uit de vorige eeuw hebben zich hier al mee beziggehouden. Zij gingen van de stelling uit, dat in een tot volkomenheid geraakte taal geen woorden met volstrekt gelijke betekenis behoren te wezen, en zochten dan ook ijverig naar betekenisverschillen. Het is echter niet altijd gemakkelijk te zeggen, waarin het verschil zit. Dikwijls voelen we het alleen maar aan en onwillekeurig kiezen we in een bepaald verband het juiste woord. In de vorige eeuw beperkte men zich te veel tot den begripsinhoud en ging zodoende onderscheidingen maken, die de levende taal niet kende. De bovengenoemde stelling was niet op waarnemingen uit het taalgebruik gegrond, zij was een theorie die nu ook toegepast moest worden. In het Woordenboek der Nederduitsche Synonimen van Weiland en Landré wordt tussen *rede*, *aanspraak* en *redevoering* het volgende onderscheid gemaakt: Een *rede* is korter dan eene *aanspraak*, en deze korter dan eene *redevoering* (I, 50). Andere voorbeelden zijn: *Loopen* is een snellere beweging dan *gaan* (II, 181). Een *woud* wordt voor eene uitgestrektere verzameling gehouden dan *bosch* (I, 399). *Duister* is sterker dan *donker* (II, 86). Een *baar* is grooter dan een *golf* (I, 180). Een *stroom* gaat sneller dan een *rivier* (III, 135). *Digtbij* onderstelt een zeer geringe afstand; *nabij* zegt alleenlijk, dat de tusschenruimte gering is (II, 62). *Zieden* duidt een sterkere graad van hitte aan dan *koken* (III, 375). *Gramschap* is van korter duur dan *toorn* (III, 194). Bij dit laatste voorbeeld moge worden opgemerkt, dat in Hendriks, Handwoordenboekje van Nederlandsche Synoniemen *gramschap* van *langeren* duur wordt geacht dan *toorn*! Naar het ons voorkomt zijn deze verschillen in vele gevallen alleen maar theoretisch. Bovendien zijn de hier gegeven definities veel te simpel. Het verschil tussen *gaan* en *lopen* zit niet alleen in de snelheid, maar ook in de manier van zich voortbewegen; *gaan* kan ook betekenen: *rijden*, *varen*, *schaatsen*, ja wat niet al. *Gaan* kan langzamer zijn dan *lopen*, maar het kan ook vlugger zijn; het hangt er maar van af, hoe men gaat. Wel is de engere betekenis van *gaan*: zich te voet voortbewegen, maar ook dit kan zowel in een langzaam als in een snel tempo geschieden.

Het verschil in snelheid is wel kenmerkend bij de woorden: *snellen*, *lopen*, *stappen*, *drentelen*, *slenteren*; toch is dit weer niet het enige verschil. *Stappen* is vlugger dan *slenteren*, maar het is ook kwieker, flinker, fierder. Men kan fier stappen en ook wandelen, maar fier slenteren, neen, dat gaat niet.

Ongetwijfeld zijn in de vroegere synoniemenwoordenboeken wel verschillen aangegeven, die werkelijk in het spraakgebruik zijn geconstateerd, b.v. *listeren* is aandachtig horen; *staren* is gedachteloos kijken; *turen* is aandachtig kijken. De begripsinhoud speelt een grote rol in het taalgebruik, doch er zijn ook andere factoren, waarmee wij bij het onderzoek naar de betekenis der woorden rekening moeten houden. Taalsfeer, taalkring, gevoelswaarde, persoonlijk taalgebruik doen

hun invloed gelden en juist bij de synoniemen komt dit zo goed uit. Wie dit in het oog houdt, begrijpt, dat twee woorden, die hetzelfde

begrip uitdrukken, verschillende waarde kunnen hebben. Bij de mensen vindt men allerlei rangen en standen, verschillende kringen en onderscheiden karakters. Zou het dan bij de woorden, die immers bij de mensen horen, niet evenzo zijn? Wij kennen een ding met twee wielen, een zadel en een stuur. Dit ene voorwerp kan worden aangeduid door verschillende woorden: rijwiel, fiets, kar, peddel, stalen ros. Woorden met denzelfden begripsinhoud en toch zal ieder het verschil voelen. *Rijwiel* klinkt officieel, ambtelijk, *fiets* is het in de alledaagse taal gebruikte woord, *kar* en *peddel* horen in de sportieve taal thuis, en het *stalen ros* is een verheven, dichtelijke uitdrukking. Onze taal kent vele schakeringen; we onderscheiden het familiere en het vormelijke, het sportieve, het plechtige en het dichtelijke taalgebruik, elk met zijn eigen taalvormen. De mens heeft een *gezicht*, maar in min of meer deftigen stijl heeft hij een *gelaat*, militairen en jongelui hebben een *bakkes*, *tronie*, *bek*, *facie* of *smoel*, en vele moeders trachten tevergeefs hun zoons te overtuigen, dat dezen geen *snoet*, maar een gewoon *gezicht* hebben, ofschoon ze vroeger, toen hun kinderen nog klein waren, zelf zeiden, dat die hummels zulke *lieve snoetjes* hadden!

Tot de vormelijke taal behoren: zeer, voornemens, nabij, gaarne tegenover het meer alledaagse: heel (erg), van plan, dichtbij, graag. Toch staan deze woorden niet zo heel ver van elkaar af. Vrij wat groter is de afstand tussen telg en tak, zetel en stoel, schrijden en lopen, stulp en hut, gaarde en tuin, waarbij verheven, dichtelijke en enigszins archaïstische woorden staan tegenover die uit het gewone dagelijkse gebruik. Het kan wel gebeuren, dat bij zulke archaïstische woorden de oorspronkelijke betekenis op den achtergrond raakt. Nu denken we bij *zwerk* aan het uitspaniel, doch dat woord betekent oorspronkelijk wol. *Schone dreeven* waren vroeger schone lanen, nu wordt de hele omgeving erdoor aangeduid; in Zuid-Nederland is dreef nog het gewone woord voor laan.

Niet alleen zijn er onder de woorden rangen en standen, ook hebben ze een bepaalde gevoelswaarde, die vaak heel persoonlijk is. Een woord als *dominee* heeft voor de een een prettigen, vertrouwden klank, doch wekt bij de ander onaangename gevoelens. Daarentegen is de gevoelswaarde meer algemeen bij *toneelspeler* en *comediant*, *musicus* en *muzikant*. *Tevredenstellen* klinkt altijd gunstig, *paaien* ongunstig. Wie een goed voorbeeld *navolgt*, wordt geprezen, maar als iemand te horen krijgt, dat hij een ander *naäapt*, voelt hij dit als een verwijt. *Sluw* en *doortrap* worden algemeen in ongunstigen zin gebezigd, maar *gevat*, *pienter*, *gewiekst* klinken waarderend. Andere woorden worden soms in goeden, soms in kwaden zin gebruikt, zoals, om bij hetzelfde begrip te blijven: *listig*, *slim*, *goochem*, *leep*.

De gevoelswaarde der woorden behoeft door de eeuwen heen niet gelijk te blijven, zij kan ook wisselen. *Sinjeur* was in de 17de eeuw een heel gewoon woord voor mijnheer, maar het is langzamerhand aan lager wal geraakt en nu zou men niet graag meer met *sinjeur* worden aangesproken! De oorspronkelijk alledaagse woorden *hulk*, *stulp*, *onverlaat*, *beemd*, *landouw* zijn, doordat zij op den duur alleen in poëtische taal werden gebezigd, naar den plechtigen taalkring verhuisd. Voor een woord als *zuipen*, dat door Vondel nog hoog werd aangeslagen, wordt nu de neus opgehaald. Ook in de taalwereld kan het verkeren! Woorden zijn geen dode dingen, alleen maar een paar letters of klanken, zij zijn evenals de gedachten en de gevoelens van de

mensen, waarvan zij als het ware de spiegel zijn, vol leven en beweging. Ook de synoniemen getuigen daarvan.

Lettergrepen

Elk woord bestaat uit een of meer lettergrepen, dat leren we al op de lagere school. En dat het van belang is te weten, hoe de woorden in lettergrepen verdeeld worden, blijkt, wanneer wij genoodzaakt worden een woord aan het eind van een regel af te breken (af te breken, niet, zoals een lezer schrijft: af te korten; als men iets afkort, laat men letters weg, b.v.: b.v. voor bij voorbeeld, m.n. voor met name, cm. voor centimeter, acc. voor accusatief, enz. voor en zo voorts). En heus, we zitten soms wel even met onze handen in het haar, als juist midden in een woord het belletje van de schrijfmachine gaat! Hoe moeten we nu afbreken: rekening-en, vordering-en, lever-en, of: rekenin-gen, vorderin-gen, leve-ren?

Naar aanleiding van deze vraag zijn ergens in ons land twee partijen ontstaan; de ene beweert, dat het: rekening-en enz. moet zijn, en de andere wil na de n, onderscheidenlijk de e afbreken, dus: rekenin-gen, leve-ren. Beide partijen beroepen zich op hetgeen zij vroeger op school hebben geleerd! Welke partij moet nu haar schoolgeld terughalen? De eerste! Want de lettergrepen komen niet overeen met de delen, die samen het woord hebben gevormd.

Werken is gevormd door den stam: werk en den uitgang: en; brengen door den stam: breng en den uitgang: en; paarden door het enkelvoud paard en den meervoudsuitgang: en; koortsig door het zelfst. naamw. koorts en het achtervoegsel: ig. Deze woorden worden echter als volgt in lettergrepen verdeeld: wer-ken, bren-gen, paar-den, koort-sig. De lettergrepen vallen meestal samen met de klankgroepen, waarin we de woorden verdelen: wa-fel, ron-de, ka-chel, e-lec-tri-ci-teit, kin-der-spel. Als wij de woorden

langzaam uitspreken, vallen ze vanzelf in lettergrepen uiteen. Meestal wijst zich de weg dus vanzelf. Er zijn echter enkele moeilijke gevallen. 1e. De tweeklanken aai en ooi mogen niet gesplitst worden, dus niet: fraa-ier, goo-ien, maar: fraai-er, gooi-en, glooi-ing. 2e. Afleidingen van woorden met eeuw en ieuw zoals eeuwig, leeuwin, nieuwe worden niet afgebroken. Dergelijke woorden met meer dan twee lettergrepen kunnen op een andere plaats worden afgebroken: eeuwig-heid, nieuwe-ling. 3e. De nk en ng worden, ofschoon zij één klank vormen, gesplitst, dus dran-ken, lon-ken, don-ker, zin-gen. 4e. Samengestelde woorden worden gesplitst in hun samenstellende delen: daar-om, niet daa-rom, elk-an-der, niet el-kan-der, voort-aan, niet voor-taan, spreek-uur, niet spree-kuur, aard-ap-pel, niet aar-dap-pel, dorps-tor-en, niet dorp-sto-ren. 5e. De voorvoegsels be-, er-, ge-, her-, ont-, en ver-, de achtervoegsels -aard en -achtig, alle achtervoegsels, die met een medeklinker beginnen, en de verkleiningsuitgangen worden van het grondwoord gescheiden: her-in-ne-ren, ver-ber-gen, er-ken-ning, ont-vangst, ge-lo-ven, rijk-aard, waar-ach-tig, groot-ste, mee-ste, min-ste, kind-je, bloem-pje, straat-je, trui-tje, kast-je, koord-je, koor-tje. Paatje en parapluutje krijgen bij het afbreken hun enkelen klinker terug, dus: pa-tje, pa-raplutje. Uitzonderingen bevestigen den regel, zo is het ook hier, want hoewel naaste en beste het met een medeklinker beginnende achtervoegsel -ste hebben, worden ze toch naas-te en bes-te afgebroken. 6e. Als er twee medeklinkers op elkaar volgen, krijgt elke lettergreep er een: stop-pen, hak-ken, ban-ken. De ch geldt echter als één letter, ka-chel, li-chaam. 7e. Volgen er meer dan twee medeklinkers op elkaar, dan krijgt de tweede lettergreep zoveel als gemakkelijk samen kunnen worden uitgesproken: bor-stel, ven-ster, amb-te-naar.

Ook bij vreemde woorden moet de uitspraak het richtsnoer zijn en niet de woordafleiding: pros-pec-tus, bi-os-coop.

Vertaling gevraagd

Enkele Kamerleden hebben onzen Minister van Financiën verweten, dat de opbouw van de belastingtabel extra ingewikkeld is gemaakt. De Minister heeft hierop geantwoord: ‘De kwart-elliptische vorm van de beide marginale-progressiecurven, die o.m. het voordeel heeft, dat de overgang van de progressie naar de proportionaliteit (bij het overschrijden van de progressiegrens) zo geleidelijk mogelijk verloopt, berust hoofdzakelijk op het verlangen naar een curve, waarbij voor elk inkomen zowel het exacte marginale percentage als de totale belasting kan worden berekend zonder hogere wiskunde. Die vorm is dus geenszins gekozen uit geleerd-doenerij’. Zouden alle Kamerleden dit begrepen hebben?

Foei, Onze Taal!

Wij vinden d i e n buigings-n zo mooi, schreef Onze Taal. Ja, maar toch niet waar zij niet hoort? Namen van letters zijn vrouwelijk! ‘U kan zich waarschijnlijk niet indenken wat voor een gruwel die masculinisering van de (letter) n is voor een Zuidnederlander’, schrijft ons een Leuvense vriend. Zijn taalgevoel gaat steigeren, even erg als bij: d e n vrouw! En bij ons? Wij schrijven al: der inhoud, der weg, der brood en wat niet al! Het taalgevoel der Noordnederlanders stompt steeds meer af! Mocht er iets van het fijne Vlaamse taalgevoel naar het Noorden overwaaien!

De fijne puntjes

(Me.) Vaak leest en hoort men tegenwoordig: als regel (Anglicisme) in plaats van: in den regel, regelmatig in plaats van: geregeld en ik meen dat dat laatste een Germanisme is. Geregeld beteekent toch bij ons voortdurend (ik kom geregeld op de Beurs) en regelmatig wil zeggen naar den regel (deze zaak, wet, overeenkomst is op regelmatige wijze tot stand gekomen). Ieder oogenblik stuit ik op dat regelmatig, wanneer het volgens mij geregeld zijn moet; geregeld wordt haast niet meer gebruikt. Kan dit komen omdat in het Duitsch in beide gevallen regelmäszig gebruikt wordt? (Het gelaakte gebruik van regelmatig is inderdaad een Germanisme. Red.).

Een andere standaardfout is dat men verschillende gebruikt voor verscheidene (verschillende personen dachten er anders over, in verschillende gevallen faalde deze methode). Wanneer men wil zeggen eenige of ettelijke, meer dan een, moet het m.i. verscheidene zijn. Verschillende in den zin van diverse zou ik gebruiken met het lidwoord, b.v. de verschillende documenten op deze zaak betrekking hebbend. Heb ik gelijk? (Wij zijn het met u eens. Red.).

Zinsbouw. In de Amsterdamsche tramwagens kan men lezen: ‘Personen beneden de 21 jaar zijn verplicht aan invaliden en aan ouderen hun plaats af te staan’. Een zin welke den zich vervelenden trampassagier stof tot speculatieve overwegingen geeft. Ouderen ten opzichte van invaliden? Natuurlijk niet; beter zou het zijn de volgorde om te keeren, dus aan ouderen en aan invaliden, maar dat is toch ook niet goed, want dan doet zich de vraag voor: ouderen ten opzichte van de personen beneden de 21 jaar?

Vervangt men het woord ouderen door het woord bejaarden, dan is alles in orde.

(Inderdaad, ouderen voor bejaarden is bovendien een Germanisme. Red.).

Bij onze taal gaan de fijne puntjes er af.

Scheppen

Een lezer schrijft ons: Twee van de bekendste Nederlandse romanschrijvers schrijven: ‘Hij schiep er behagen in’. Zouden zij ook zeggen: ‘Hij had er behagen in geschapen’?

Misschien wel. Onze kunstenaars zijn zo gewend aan het sterke scheppen, dat wij het hun niet kwalijk kunnen nemen, als zij ook eens behagen in hun schone scheppingen ‘geschapen’ hebben. Maar wij, gewone taalgebruikers, moeten ons bij ons behagen in de heerlijke voortbrengselen der kunst toch maar nederig bij het zwakke scheppen houden. En wij vertrouwen, dat onze taalvirtuozen ons wel vriendelijk willen aanhoren, als wij hen er aan herinneren, dat onze taal naast het sterke scheppen-schiep-geschapen in de betekenis van: voortbrengen, in het leven roepen, ook het zwakke scheppen-schepte-geschept, d.i. met een hol of plat voorwerp naar boven brengen, kent.

Hoe komen wij aan deze twee gelijkkluidende werkwoorden? Het is niet onmogelijk, dat zij oorspronkelijk denzelfden stam hebben. Hoewel in het middelned. sceppen in beide betekenissen gewoonlijk sterk, soms ook zwak, voorkomt, moeten we toch twee werkwoorden onderscheiden, en wel: 1e ohd. scepfen, waarbij nhd. schöpfer en schöpfung, os. skeppian, ofr. skeppa, ags. scieppan, got. gaskapjan, voortbrengen, maken, en in alle talen sterk: 2e ohd. scepfen (sterk), os. skeppian (zwak), een oorspronkelijk zwak werkwoord, dat waarschijnlijk is afgeleid van germ. skapa, waarmee on. skapker, biervat, en got. skapia, waarschijnlijk schenker, verwant zijn. Dan komt het van denzelfden stam als schepel, een afleiding van middelned. scap, d.i. houten rek, plankenkast (vgl. schap voor plank, dat in onze dialecten nog voorkomt), ofri. scep, d.i. vat. Bij het sterke werkwoord scheppen kende onze taal vroeger ook een zelfstandig naamwoord schap, middelned. scape, in de betekenis van: vorm, gedaante, vgl. het engelse shape. Ook ons achtervoegsel -schap moeten we hiermee in verband brengen. De schepen, de man, die vroeger het vonnis velde, is hier eveneens familie van. Bij het zwakke werkwoord behoort nog het woord schop, niet in de betekenis van: trap, maar van: spade, middelned. schoep.

Regen en een natte jas

(Ja.) Ik trok mijn jas aan, om dat 't regende; daarop werd mijn jas nat, door dat het regende om dat: redelijk verband;

door dat: oorzakelijk verband.

En nu voor de radio, in dagbladen en tijdschriften! Dan worden jassen steeds nat om dat het regent. 't Is voor mij een dagelijkse ergernis. Is er redding mogelijk? (ik bedoel niet voor mezelf; ik zal er overheen zien te komen). Je wanhoopt wel eens. Ligt dat ook niet aan ons taalonderwijs? Mij is het een halve eeuw en nog langer geleden wel beter geleerd.

(Red.) Wij geloven wel, dat ons taalonderwijs in zeer veel opzichten verbeterd zou kunnen worden, maar wij zouden het toch niet voor alle taalslordigheden voor de radio en in de krant verantwoordelijk willen stellen. 't Is voor onderwijzers en leraren ook dikwijls een ploegen op rotsen!

Uit de pers

Dat moeilijke woordgeslacht

‘Speeltuinwerk en haar invloed.’ Dus de speeltuinwerk?

‘Het is daarom een vergissing te menen, dat tevens het kapitalisme in haar eindfase zou zijn getreden; integendeel het staat..... juist thans aan het begin van haar grootste bloei.’ Sinds wanneer is haar het bezittelijke voornaamwoord voor het onzijdige geslacht?

‘Ten einde te ontkomen aan de slavernij van de massa-cultuur is culturele planning nodig. (Wat is planning?). Personalistische filosofie is nuttig en belangrijk, maar het moet verboden zijn met personalistisch werk in volkshogeschool, wijk- en dorps huis, verenigingsleven en niet in het minst in het bedrijfsleven.’ Het personalistische filosofie? En niet in het minst, dat is volstrekt niet in het bedrijfsleven? ‘t Is te hopen, dat niet alleen het bedrijfsleven, maar ook de volkshogeschool, het wijk- en dorps huis en het verenigingsleven van dit taalphilosophie verschoond zullen blijven!

‘De bewering..... is niet alleen te simplistisch, maar in zijn absoluutheid onjuist.’

‘Opdat de taalwetten in België voor Vlaanderen zegenrijk zouden zijn, dient de Staat het gebruik van de Nederlandse taal in het handels- en zakenleven te bevorderen, door middel van haar arbeids- en belastinginspecties.’

Bewering..... zijn, staat..... haar. Weliswaar zijn mannelijke en vrouwelijke woorden tegenwoordig allemaal de-woorden, maar dit houdt niet in, dat zijn en haar als bezittelijke voornaamwoorden nu zo maar willekeurig door elkaar gebruikt mogen worden. De tijd schijnt niet ver meer te zijn, dat kranten en radio het argeloze volk zullen vergasten op de poesje, het olifant, het koe, de paard. Dan geeft het moeder zijn zoontje de koekje, waar zij om vroeg, dan gaat het knaap met haar zusje naar school, ja misschien komt er dan iemand met het voorstel voortaan alleen nog maar het en zijn te gebruiken om aan de verwarring een eind te maken! Eenvoud is immers het kenmerk van het ware!

[Nummer 2]

Diener?

Een lezer schrijft ons: ‘Herhaaldelijk is er de aandacht op gevestigd, dat wij geen goed woord hebben voor den bediende in een restaurant b.v., die nu luistert naar den roep “Ober”. Kunnen wij dit woord niet kwijt? Hoe eerder hoe liever. Wat dan?’

Een vertaling van het Fransche garçon lijkt mij niet juist; de meesten van hen spelen thuis met hùn jongens. En “Jan” schijnt te persoonlijk. De Engelschman drukt door zijn “waiter” uit, dat hij den bedoelden bediende ziet als den man, die wacht op bestellingen - waarvan het gevolg kan zijn b.v. tafeldienen.

De vraag is of wij het dienende van den bediende niet kunnen uitdrukken door “diener”. Hij is dan geen bediende en geen diender, maar iemand met een eigen pakje, nieuw van snit en niet naar andersman model.’

Wij waarderen het zeer in onzen lezer, dat hij zijn best doet een karakteristiek woord voor den koffiehuisbediende te vinden. Hoe aardig zijn vinding echter ook klinkt, zij lijkt ons toch niet aanbevelenswaardig. *D i e n e r* is immers het Duitse woord voor ons *d i e n a a r*. De achtervoegsels -aar en -er zijn in oorsprong dezelfde. Het Gotisch kent het reeds in den vorm -areis en het is waarschijnlijk ontleend aan het Latijnse achtervoegsel -arius. In het Nederlands werd dit -er of -aar. Het Zuidnederlands heeft meestal -er, b.v. metser voor metselaar. Na *n* en *r* hebben wij gewoonlijk -aar: dienaar, leraar, minnaar, in andere gevallen echter -er: rechter, jager, zanger. In het Duits vinden we het suffix -aar niet, ook niet na *n* of *r*: Diener, Lehrer. Bij ons diender hebben we met hetzelfde achtervoegsel te doen. De *e* van -er is toonloos en wanneer zo'n toonloze *e*, gevolgd door een *r*, voorafgegaan werd door een *l*, *r* of *n*, ontstond de overgangsklank *d*, zoals in: meerder, minder, daalder, raarder, boerderij, boender e.d. Vandaar dat naast dienaar diender uit diener voorkomt. Beide woorden hebben oorspronkelijk dezelfde betekenis, maar langzamerhand hebben ze elk een speciale betekenis gekregen. In het Middelned. vindt men: diener, dienere, dienre, dinre, diener en diender naast elkaar in de betekenis van: dienaar, bediende, knecht, bode van een raad, gerechtsdienaar. Zelfs het vr. dienersche en het verkleinwoord dienerkijn komen er voor. Thans betekent dienaar: iemand, die een ander dient, iemand, die tegen loon arbeid voor een ander verricht, echter niet ten behoeve van diens persoon of huishouden, dus geen bediende of dienstbode; in dien zin werd het vroeger wel gebezigd. Denaar kan ook iemand zijn, die een ander vrijwillig diensten en hulde bewijst, zoals een minnaar jegens zijn geliefde. Men behoeft echter niet bepaald dienaar van een persoon te zijn, er zijn ook dienaren van de wetenschap, de kunst, de geschiedenis of de kerk. De betekenis is verzwakt als het als beleefdheidsbetuiging, b.v. bij een afscheid wordt gebezigd: Uw dienstwillige dienaar, en zelfs werd de betekenis van de bij het afscheid gemaakte buiging op onzen dienaar overgebracht: zijn dienaar maken, een dienaar geven. Dit gebruik van het woord dienaar is thans echter weer uit de mode.

Het tegenwoordige diender heeft al deze betekenissen niet meer. Het wordt alleen gebezigd in den zin van: agent van politie. En diener is thans helemaal niet meer in

gebruik en het zal er wegens zijn Duitsen klank ook wel niet zo gemakkelijk weer inkomen.

Maar hoe dàn van den ober af te komen?

Kellner? Wat is dat eigenlijk voor een woord? Natuurlijk ook aan het Duits ontleend en wel omstreeks het midden van de 19de eeuw. Het had toen ook in Duitsland al de betekenis van: koffiehuisbediende, maar oorspronkelijk duidde het een persoon aan, die wat hoger op de maatschappelijke ladder was geklommen. Het woord is afkomstig van het middellatijnse, cellenarius; hieruit ontstond ohd. chēlnâri, mhd. kelnaere, mnd. kelner. Deze woorden werden gebezigd als benaming voor een in de Middeleeuwen zeer aanzienlijken ambtenaar, nl. den keldermeester, den opzichter over de voorraadskamer aan hoven en in kloosters en abdijen. Hij komt in het middelned. ook voor in den vorm van een kelnare of kellenare. Bij ons raakte het woord in onbruik, maar in Duitsland leefde het voort in de betekenis van hotel- of koffiehuisbediende; de vroeger daar gebruikte Franse term *marqueur* werd er geheel door den *kellner* verdrongen. En zo waaide het woord weer naar ons land over, waar het de oudere benaming *jan* naar den achtergrond dreef. Ja, *jan*! Want *Jan* is niet alleen een persoonsnaam, het is ook een beroepsnaam! Hij kan zelfs meer dan één beroep aanduiden, b.v. een matroos, inzonderheid een matroos op een oorlogsschip. Wij kennen toch wel onze oorlogsjantjes? En dan *Janmaat* uit *Jan* en *maat* (in de betekenis van *scheepsmakker*).

In vroegere eeuwen werden met *Jantjes* ook wel gewone soldaten bedoeld. Zo vinden we hen bij *Westerbaen*:

Die het gevecht beleyd sal in de winst genieten
Meer als de *Jantjes* doen, die houwen en die schieten.

Maar er zijn ook nog andere *Jantjes*. Want *Sewel* zegt in zijn *Nederduitsche Spraakkunst*, dat men ‘de *Sjouwers* veeltijds *Jantjes* noemt’. *Werklieden* dus. Dat was in het jaar 1733, maar misschien kent men nu in *Leiden* nog wel de benaming *stadsjantje* voor een *stadswerkman*. In de vorige eeuw zei *Van Vloten* nog, dat voor een oud plantsoen niets gevaarlijker was dan ‘deze met *bijl* en *bijtel* gewapende *Stadsjantjes*, als ik ze zoo maar eens noemen mag’. Hij bedoelde met de *stadsjantjes* dus de *boomsnoeiers*, de *mannen*, die de *plantsoenen* in orde hielden.

Tenslotte hebben we dan nog onzen *koffiehuisbediende*. Hij werd vroeger algemeen met *Jan* aangeropen en heus, hij bevond er zich wel bij. *Jan* werd gewoon als een zelfstandig naamwoord beschouwd, zodat men er zonder schromen een lidwoord voor plaatste. Bij *Kneppelhout* lezen we: ‘De *Jan*, die *Honswijck* genaamd werd, trad weder binnen’. Zou er werkelijk veel tegen zijn de benaming *Jan* weer in ere te herstellen? Iets nieuws zou het zeker niet zijn. 't Is juist een echt-Nederlandse benaming! De *ober* en de *kellner* zijn maar vreemde indringers, die we zo gauw mogelijk buiten onze taal moeten zetten! De *ober* zeker! De *kellner* heeft dan tenminste nog een klein beetje *Hollands bloed*! Gelukkig hebben vele *taalliefhebbers* reeds den strijd tegen den *ober* aangeboden. Soms, geheel onverwachts, ontmoeten we een *medestrijder* op onzen weg. Kort geleden gebeurde het nog. Het was in een *tjokvollen trein*. Wij zagen juist met diepe bewondering, hoe een ‘*Jan*’ een *blad*, waarop een hele reeks volle *kopjes* stond, met vaste hand door den *wiebelenden schuddenden wagon* wist te voeren, toen een *dorstige reiziger* zich plotseling dat *gelaakte ‘Ober!’* liet ontvallen. Wij dachten: Daar heb je het weer! Meteen hoorden we een *gegrinnik* gevolgd door een op *verachtelijken toon* *gemompeld*: ‘*Ober*’. ‘Wat moet men dan zeggen?’ vroeg daarop een *hoog damesstemmetje*. ‘*Nou eh, hei jòh!*’, was het antwoord. Hoewel wij den man niet kenden, voelden wij ons terstond tot

hem aangetrokken. Natuurlijk, want hij bleek onze bondgenoot te zijn. Zijn oplossing was misschien niet bevredigend, zijn streven was toch loffelijk! 'Hei jòh!' zou men desnoods nog wel tegen zo'n klein hulpje kunnen zeggen, maar een man op leeftijd kan men zo toch niet aanspreken. Het kan dus in geen geval een algemene plaatsvervanger van den 'ober' worden. Zouden we het dan toch maar weer met ons oude 'Jan' proberen?

Toetreden als of tot?

Toetreden als of toetreden tot lid? Het eerste wordt meer geschreven, maar is dat juist? Men is toch nog geen lid als men toetreedt? Neen, maar al toetredende wordt men lid. Men treedt toe tot een vereniging, een verbond of iets dergelijks. Hoe, in welke hoedanigheid? Men begint als niet-lid, maar terwijl men toetreedt, wordt men lid en aan het eind van de handeling is men lid. In het toetreden zit het lidmaatschap eigenlijk al opgesloten. Het is te vergelijken met: zich opgeven als lid. Zo goed als men zich kan opgeven als lid van het Genootschap 'Onze Taal', kan men als zodanig toetreden tot dat Genootschap.

Men zou de zaak echter ook anders kunnen opvatten en zeggen: Men treedt toe met het doel om lid te zijn; dan wordt het evenals in: iemand tot burgemeester benoemen, iemand tot lid der Tweede Kamer verkiezen, ook: tot een vereniging toetreden tot lid. Maar dit is geen mooi Nederlands! Tot lid van een vereniging toetreden dan? Ja, maar dan toch weer tot die vereniging, want na toetreden moet tot in de betekenis van: naar volgen. Het eerste tot (in: tot lid) mag daar niet voor aangezien worden, want dit tot geeft aan met welk doel men tot iets toetreedt. Men treedt dus tot een vereniging toe tot lid van die vereniging. Maar zo'n zin zouden wij niet durven aanbevelen! Wij achten tot in dit geval dan ook niet verkieselijk. Men zegt toch ook niet: Toen Jantje zes jaar was geworden, stapte hij tot leerling naar school! Wij raden onzen lezer aan het maar bij als te houden.

Nog eens: boter aan de galg gesmeerd.

Een van onze lezers schrijft ons naar aanleiding van de uitdrukking: 't Is boter aan de galg gesmeerd (zie O.T., 1950 Septemhernummer): Het had me wel eens verwonderd, als ik deze uitdrukking in een woordenboek of in Ned. Spreekwoorden en Zegswijzen van K. ter Laan, 1e dr. tegenkwam, te moeten vernemen dat de taalgeleerden niet verder konden komen dan tot de betekenis: 't Is vergeefse moeite of vruchteloze pogingen.' Want ik hoorde deze zegswijze meestal gebruiken in de betekenis van: 't is v e r s p i l l i n g of wel 't is zonde van het kostbare middel (in dit geval de boter). Dus 'zonde' opgevat in de betekenis van 't is jammer'.

Dikwijls hoort men, als er gezegd wordt: 't is zonde: weet je wat zonde is: boter aan je achterste smeren en je brood droog opeten, dat is 'zonde'.

Bij het nazien van wat het woordenboek van Koenen, 22e dr., van g a l g zei, zag ik dat daar ook sprake is van 'een houten staak of wip boven een put met e e n b e w e e g b a r e a r m of hefboom. Zo'n beweegbare arm moest dus ook af en toe gesmeerd worden, maar het zou zonde geweest zijn om daarvoor goede boter te gebruiken, als er een smeersel van geringere waarde beschikbaar was.

In mijn mening omtrent de b e d o e l i n g van dit gezegde werd ik dus versterkt. Als U meent dat ze ongegrond is, verneem ik gaarne waarom.

Over het o n t s t a a n van deze zegswijze zijn de taalgeleerden het niet eens. Het is niet onmogelijk, dat bovengenoemde verklaring de juiste is, doch met zekerheid is het niet te zeggen. De b e d o e l i n g moet men opmaken uit de wijze, waarop de uitdrukking gebruikt wordt. Het W.N.T. geeft verscheiden voorbeelden uit de literatuur b.v.: 'Wat men doet om dien kwajongen terecht te brengen, 't is boter aan de galg gesmeerd'. - 'Ik zend u hiernevens een gedigtje.. Het dingetje komt mij heel stichtelijk voor: het is vol uit de Schrift.... Doe er maar naar, anders is het boter aan de galg'. - 'Onse Doctoren raasen wel hier tegen,.... doch dat alles kan niet helpen, 't is booter aan de galg gekletst, onze Vrouwen volgen haaren zin, en laten praaten die praaten willen'. - 'Ongelukkiglijk hielp het weenen en klagen zoomin als de vermaningen en gebeden: het was al boter tegen de galg gekletst'.

In deze voorbeelden moet de zegswijze toch wel betekenen: het is vergeefse moeite, vooral in de laatste twee blijkt dit duidelijk uit de voorafgaande zinnen: 'doch dat alles kan niet helpen' en: 'ongelukkiglijk hielp het weenen en klagen zoomin' enz. Het helpt niet, 't zijn vruchteloze pogingen. Evenwel ligt deze betekenis niet zo ver af van: 't is verspilling. Vergeefse moeite is immers verspilde moeite: 't is jammer van de moeite, die er aan wordt besteed, 't helpt immers toch niet, wat je ook doet!

Helemaal gaat de vergelijking echter niet op. Want al is het verspilling voor het smeren van de galg boter te gebruiken, het helpt wel, het beoogde doel wordt bereikt en dit is juist niet het geval als men de uitdrukking in figuurlijken zin bezigt. Dit pleit wel enigszins tegen deze verklaring. De uitdrukking zou dan moeten betekenen: 'het is verspilde moeite, het doel is ook zonder die moeite wel te bereiken' en dit is zeker niet de bedoeling. Doch het is niet ondenkbaar, dat de zegswijze oorspronkelijk alleen een verspilling bedoelde aan te geven, waaruit dan als vanzelf de betekenis van vruchteloosheid kan zijn ontstaan. Voorzover wij weten, zijn hiervoor echter geen bewijzen gevonden.

Onherroepelijk en onherroepbaar.

Een lezer vraagt: is er verschil tussen onherroepelijk en onherroepbaar? Het W.N.T. zegt, dat onherroepbaar nagenoeg hetzelfde betekent als onherroepelijk, doch weinig in gebruik is. Vondel spreekt ergens over ‘eene eedt, die onherroepbaer is’. Ook Bilderdijk heeft het over ‘d'onherroepbren eed’; verder vindt men bij hem: ‘Jupiters bevel en onherroepbre wet’ en ‘die onherroepbre stond’. Onherroepelijk betekent: niet herroepen kunnende worden en heeft dus betrekking op iets dat reeds gebeurd is. Het wordt echter ook wel eens oneigenlijk gebruikt van iets, dat nog gebeuren moet: morgen zal de dag van het onherroepelijke afscheid aanbreken. Als bijwoord van wijze komt het voor in de betekenis: zó, dat een beslissing niet kan worden herroepen: wie draagt thans nog hoepelrokken? alles heeft zijn tijd: de mode beslist onherroepelijk. In het Wetboek van Strafrecht leest men: ‘Indien de beledigde aan het te laste gelegde feit bij rechtelijk gewijsde onherroepelijk is schuldig verklaard, is veroordeeling wegens laster uitgesloten’. Dan wordt het woord nog gebruikt in den zin: zó, dat er niets meer aan te doen is, b.v. bij Busken Huet: ‘Ik wierp een langen en treurigen terugblik op den onherroepelijk vervlogen tijd’.

De achtervoegsels -(e) lijk en -baar zijn wat hun betekenis betreft nauw aan elkaar verwant. Ons -lijk is het Gotische -leiks, in oorsprong gelijk aan het zelfstandige naamwoord lijk, Got. leik, d.i. lichaam. Got. liuba-leiks betekende oorspronkelijk: een lief uiterlijk hebbende, vandaar: liefelijk. Het achtervoegsel -(e)lijk is zeer productief en komt voor na zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden: menselijk, mannelijk, gevaarlijk; ziekelijk, openlijk. Ook achter werkwoordsstammen kan het gevoegd worden: verachtelijk, begrijpelijk. Oorspronkelijk gebeurde dit niet,

maar doordat men van zelfstandige naamwoorden afgeleide woorden zoals schadelijk, uit schade plus -lijk, als van werkwoordsstammen afgeleid ging beschouwen, begon men naar analogie daarvan -(e)lijk ook achter andere werkwoordsstammen te voegen.

Het achtervoegsel -baar is verwant met Got. bairan, dat dragen betekent. Ook -baar werd aanvankelijk niet achter werkwoordsstammen geplaatst, maar het ging hier al net zo mee als met -lijk. In woorden als strijdbaar zag men het eerste lid in plaats van voor een zelfstandig naamwoord voor een werkwoordsstam aan en in navolging daarvan voegde men -baar toen ook achter andere werkwoordsstammen; zo ontstonden: drinkbaar, eetbaar, onneembaar, ook breekbaar, bestaanbaar, welke laatste woorden van intransitieve werkwoorden gevormd zijn.

Virtuoos.

‘Om vijf over negen passeerde de minister-president de erewacht, onder het spelen van twee coupletten van het Wilhelmus.’ Op een mondharmonica? En dan nog twee coupletten tegelijk!

Eerherstel der Fnaffers.

Een lezer vestigde onze aandacht op een aldus getiteld artikeltje in de Groene Amsterdammer van 22 Oct. 1949. De schrijver van dit artikel betoogt, ofschoon hijzelf een gruwelijken afkeer van de voorzetsels v a n a f en v a n u i t heeft, dat de Fnaffers en Fnuiters volkomen in hun recht zijn. Er ligt, zegt hij, tussen bijwoorden en voorzetsels een grensgebied, soms met gelijke, soms met nauwelijks verschillende vormen. ‘Men kan, heel in het algemeen het voorzetsel i n ruimtebepalend, het bijwoord i n richtingbepalend noemen en dat klopt dan wel voor: hij is i n d e k a m e r en hij loopt d e k a m e r i n . De laatste betekenis kan ook liggen in: hij loopt in de kamer, indien ik i n met verzaard accent uitspreek. Er zijn ook enkele gevallen, waarin het richtingbepalende i n als voorzetsel dienst doet: men klimt niet een boom i n , men klimt in een boom. Let ook op de vormen: zijn zuster gaat in een klooster, de bliksem slaat in de toren, ik stak het geld in mijn zak; hier is de constructie met het bijwoord al onmogelijk geworden. Is er enig betekenisverschil tussen: het leger trok over de rivier (voorzetsel) en het leger trok de rivier over (bijwoord)?’

Verder wijst de schrijver er o.a. op, dat reeds in de oude Indogermaanse talen het voorzetsel door een bijwoord werd versterkt, toen de naamvals vormen niet meer in hun functies begrepen werden, dat dit bijwoord aanvankelijk achter het zelfst. nw. geplaatst werd, maar later met het voorzetsel tot een samenstelling werd verenigd. Hij wijst dan op het voorzetsel t e g e n o v e r , b.v. hij woont tegenover de kerk, uit: hij woont tegen de kerk over. ‘Van geen enkel woord is wellicht de oorspronkelijke betekenis in zo sterke mate verwaterd als van het voorzetsel v a n : de aanduiding van een verwijderende beweging: van tafel opstaan; Van Dale noemt 52 verschillende functies. Dat men nu later de behoefte heeft gevoeld, dat dynamische element, waar zulks pas gaf, door een bijwoord te versterken en dat dit bijwoord daardoor de functie kreeg van een voorzetsel, is volstrekt niet ongewoon of tegen de regels.’

Dit artikel staat nog wel in de Groene Amsterdammer, hetzelfde blad, waarin Charivarius jarenlang de Fnaffers en Fnuiters (inderdaad niet de ‘Tnovers’) bestreden heeft. Ook de taalgeleerden en taalzuiveraars kunnen zich wel eens vergissen.

Uit de pers.

Het varende, rijdende het en de wens met vacantie.

Wartaal, dit opschrift? De krant zei het toch heus. En het was niet zo maar de eerste de beste krant, het was een geleerde krant. Er stond:

‘Met de boot aankomend.... en met een jeep door de uitgestrekte zandvlakte.... rijdende, kwam het bij mij op, dat....’

‘Van vacantie teruggekomen bleek mijn wens al vervuld te zijn.’

Hebben wij geen gelijk?

Typisatie.

(Ra.) Het ‘Tijdschrift voor Efficiëntie en Documentatie’ blijft de Nederlandse Woordenschat hardnekkig uitbreiden.

In jaarg. 20, no. 3, pag. 52, houdt het ‘typisatie’ ten doop. Dit is, zegt het tijdschrift, ‘het beperken van het aantal typen en variëteiten in de productie, die worden gemaakt’.

Het komt mij voor, dat het woord gevormd is door van ‘special i s a t i e’ (dat in hetzelfde artikel wordt behandeld) ‘isatie’ af te knippen en dat achter ‘typ’ te plakken.

Simple comme bonjour!

Maar is dit niet een beetje simpel?

Tante Betje.

Tante Betje zou niet meer in leven zijn? Geloof het maar niet, hoor! Want ze is een ‘ouwe taaie’! Wat zij ook van Charivarius en andere taalliefhebbers te verduren gehad heeft, zij krabbelt al weer overeind en de pers, de radio en vele sprekende Nederlanders staan haar trouw ter zijde. Bewijzen? Nu een paar dan:

‘Eerst in 1650 werd het [een oud meertje] gedempt en werd toen ook de Palmgracht gegraven.’

‘Deze firma was in de Driehoekstraat gevestigd en waren daar ook de stal..... en de remise.’ Meer voorbeelden geven wij nu niet, want wij kunnen dat nare mens niet uitstaan!

[Nummer 3]

Ceylon en de Nederlandse taal

In vroegere eeuwen doorkruisten de wakkere Nederlandse kooplieden en zeevaarders een groot deel van de wereld en stichtten overal, waar zij maar vasten voet konden krijgen, hun handelsfactorijen. Als het met de zaken wilde vlotten, werden er ook Hollandse vrouwen heengestuurd om voor de mannen te zorgen en hun het leven in de vreemde, gevaarlijke landen wat te veraangemen. Tenslotte brachten de mannen hun eigen vrouwen uit Holland mee en het begin van de kolonisatie was er! De oorspronkelijke bevolking, die gewoonlijk op een veel lager beschavingspeil stond dan de kolonisten, werd langzamerhand aan een Nederlands bewind onderdanig gemaakt. Het ging wel niet zonder strijd, want zelfs als er reeds een stevig bewind was gevestigd, had men nog handen vol werk om zich te handhaven; niet alleen voor de bevolking moest men op zijn hoede zijn, doch ook voor Europese mededingers zoals de Engelsen en Portugezen. In 1656 zijn onze voorouders heer en meester op Ceylon geworden en zij hebben zich daar ruim 140 jaren weten te handhaven. Daarna is het eiland in Engelse handen gekomen, maar de sporen van de Nederlandse heerschappij zijn nog niet geheel verdwenen. Vele bewoners beroemen zich nog op hun Nederlandse afkomst. In 1887 werd het *Hollandsch Gezelschap van Ceylon* opgericht, een genootschap, dat in 1907 bleef voortbestaan onder den naam *Dutch Burgher Union of Ceylon*. Alleen zij, die van vaders- of moederskant van Hollanders afstamden, konden lid worden. Men vindt er echt Nederlandse familienamen zoals Van Cuylenburg, Van der Straeten, De Vos, Prins, Driberg, De Heer e.a. En wat is de moedertaal van deze mensen? Nederlands? Neen, Engels! Want toen het eiland onder Engelse heerschappij was gekomen, raakte onze taal al vrij spoedig in onbruik. In 1799 kwamen de scholen onder het toezicht van een Engelsman en in 1802 werd het Nederlands als rechtstaal afgeschaft. Daar kwam nog bij, dat het Nederlands, hoe vreemd het ook moge klinken, nooit de taal der gehele Nederlandse bevolking was geweest. Zij had slechts als regeringstaal, kanseltaal en taal van den deftigen stand, en dan alleen nog maar in het maatschappelijke leven, gediend. Thuis sprak men meer gekreoliseerd, dat is onder invloed van het inlands veranderd, Portugees. Dit was niet zo vreemd, want de Portugezen waren de eerste Europese bezitters van Ceylon geweest. Hun taal had al burgerrecht verkregen, toen de Nederlanders er kwamen. Wel deed de Nederlandse regering al haar best het Portugees eronder te krijgen, maar dat ging niet zo gemakkelijk. Een der bepalingen, waarbij de Portugezen in 1656 afstand van het eiland moesten doen, luidde: ‘alle vaders, moeders, broeders en gehuwde zusters moeten in onze schepen worden opgenomen en daarheen gebracht waarheen zij wensden te gaan, 't zij naar Goa, St. Thomas, Cochin of andere Portugese nederzettingen, 't zij naar Holland. De ongehuwde dochters moeten evenwel blijven en met Hollanders trouwen’. Dit laatste gebeurde ook inderdaad, daarvan getuigen de kerkelijke registers uit dien tijd. En hiermee is meteen de oorzaak aangewezen van de hardnekkigheid, waarmee het Portugees zich heeft weten te handhaven! Het was de invloed van de vrouwen!

In den deftigen stand is het Portugees thans ge-

heel verdwenen, maar door de ambachtslieden wordt deze taal nog gesproken. Eigenaardig genoeg zijn alleen bij hen ook nog sporen van het Nederlands te vinden. En die sporen zijn kennelijk afkomstig van officiële of deftige taal b.v. drek en drecker uit druk en drukker, folmac uit volmaakt, giffrau of jufrau uit juffrouw, grado uit graad, handscoon uit handschoen, segel uit zegel, orlozo uit horloge. Verder: lodo Ned. peillood, mooy Ned. moei (tante), oom of oompi Ned. oom, rai Ned. rijden, slenger Ned. slingeren, tak Ned. tak, dat hier de betekenis van plant heeft gekregen, vandel en vandelar Ned. wandelen en wandelaar met de betekenis van dolen en vagebond; vanz Ned. wensen, venkel Ned. winkel.

Niet helemaal zeker is de afkomst van admiral, buku, glas en hender, welke woorden zowel van ons admiraal, boek, glas en hinderen als van het Eng. admiral, book, glass en hinder kunnen zijn overgenomen. Advocat kan ook aan het Port. advogado, baai aan Port. bahia zijn ontleend. Misschien is banths met de betekenis van: banden, ketenen wel van het Nederlands afkomstig. Een aardig woord is burdar in de betekenis van gebak, bolus, dat ontleend zou kunnen zijn aan ons broeder, bij ons, vooral in het Noorden, nu nog in dezen zin in gebruik en afgeleid van broeden. Het W.N.T. vermeldt dit woord echter niet. Waarschijnlijk is het eveneens aan Hollandsen invloed toe te schrijven, dat in sommige gevallen het voorzetsel wordt weggelaten, zoals in: padaz sabão, een stuk zeep, inplaats van het Port. pedaço de sabão. Voor een kop koffie heeft het Portugees: urna chicara de café, maar op Ceylon zegt men: copa coffee. Ook het woord copa, dat in het Portugees beker, drinkglas betekent, maar hier voor kop, Port. chicara, wordt gebruikt, kan onder Hollandsen invloed staan. Dat is meer waarschijnlijk dan dat het van het Eng. cup afkomstig zou zijn, daar de hele uitdrukking geen Engelse, maar wel een Nederlandse constructie is. Ook vidor vinho, een glas wijn, bottle vinho, een fles wijn, en par boots, een paar laarzen zien eruit alsof ze onder invloed van het Nederlands zijn ontstaan. Dit behoeft echter niet, want het Kreools kent eveneens dergelijke uitdrukkingen, b.v. festa casa. Dit zou van Ned. feesthuis kunnen komen, maar dat is niet waarschijnlijk, want feesthuis is een ongewoon woord. Bovendien komt morte casa inplaats van casa de morte voor, maar het woord doodhuis, waar het aan ontleend zou moeten zijn, is in onze taal onbekend.

Het is wel aardig deze Nederlandse overblijfsels op Ceylon eens met het Afrikaans te vergelijken. We zien dan verscheiden punten van overeenkomst. Er zijn b.v. enige woorden van Indischen oorsprong in beide talen aanwezig, zoals amper in de betekenis van: bijna, achar voor vruchten in azijn, Afr. atjar; bakla voor vechten, Afr. bakklei, vgl. ons bakkeleien, koeli voor dagloner, bottel voor fles.

Ook de klanken der woorden komen vaak overeen. Noch in het Afrikaans noch op Ceylon kent men de z. De v wordt in beide talen altijd f; de v in de bovengenoemde voorbeelden vandel, vandelar en vanz stelt waarschijnlijk onze w-klank voor. Sch wordt sh, en de schrijfwijze giffrau naast jufrau wijst misschien op een uitspraak djiffrou en zou dan overeenkomen met dj in de Afrikaanse vormen djuis en djij naast juis en jij. Er is dus in enkele opzichten een gelijke ontwikkeling waar te nemen, maar het grote verschil blijft: in Zuid-Afrika heeft het Nederlands zich gehandhaafd door de eeuwen heen, al heeft het daar uit den aard der zaak een geheel ander groeiproces gehad dan bij ons, op Ceylon is onze taal als zodanig verdwenen en heeft zij alleen maar enkele sporen achtergelaten.

Uit de pen van een medestrijder.

‘Entameren’ wilt u vervangen door ‘ter sprake brengen’ of ‘behandelen’. Beide vertalingen zijn natuurlijk niet fout, maar missen toch de juiste nuance. Veel beter kunt u het woord letterlijk vertalen: ‘aansnijden’.

Wèl fout noem ik de vervanging van ‘gehandicapt’ door ‘in verlegenheid gebracht’. Het woord is inderdaad moeilijk te vervangen, het best nog door: belemmerd, benadeeld, (ten) achtergesteld.

Een hooggeleerde inzender propageert ‘topuren’ in plaats van ‘spitsuren’ of ‘piekuren’; want, zegt hij: de drukte stijgt niet te spits of te piek, maar ten top. De betekenis van dit argument ontgaat mij geheel en al; ik zou integendeel ‘piekuren’ warm willen aanbevelen. Ik vind het een alleraardigst beeldend woord, dat de twee pieken in de curve van het dagelijkse electriciteitsverbruik duidelijk illustreert. (Voor ‘spitsuren’ zou ik hetzelfde kunnen doen gelden, maar dat woord heeft voor mijn gevoel een Duits bijmaakje.) Ook uit taalkundig gezichtspunt valt er, voorzover ik het zie, op de vorming van het woord ‘piekuren’ niets aan te merken. (Vgl. O.T., Octoberno. 1949, blz. 38/9. Red.).

Het woord, dat vroeger (onder de vigeur van de Vries en te Winkel) ‘marsch’ geschreven werd, schijnt tegenwoordig ‘mars’ gespeld te moeten worden, althans zo wil het mijn Koenen (weliswaar geen officiële bron, maar toch een woordenboek met enig gezag). Naar mijn mening wordt dit woord in het A.B. als ‘marsj’ uitgesproken, waaruit ik afleid, dat de spelling ‘mars’ fout is (‘sch wordt alleen daar geschreven, waar de ch wordt uitgesproken’). Dat is, meen ik, ook het standpunt, dat u in het nummer van Maart 1949 verdedigde (pag. 12, kolom 1, regel 42 v.v.).

Maar in het December-nummer van 1949 lucht een oude vriend aldus zijn hart: ‘Waarom heet een mars tegenwoordig bij de meeste omroepers een marsj?’. Is dat niet de wereld op zijn kop gezet?

In zekeren zin wel. In het no. van Maart 1949 wordt gezegd: Wie in ‘marsch’ een g hoort, is een Hagenaar, wie daarin alleen een s hoort, een Amsterdammer. En verder, dat de sch behouden blijft in vreemde woorden. Het is echter de vraag, of wij mars(ch) nog altijd als een vreemd woord moeten beschouwen. Het woord komt al in onze 17de-eeuwse literatuur voor! Het werd vroeger ook wel met s geschreven, o.a. door Huygens. Het wordt nog vaak als marsj uitgesproken in overeenstemming met marcheren en dit is ongetwijfeld de oorspronkelijke uitspraak. Misschien zou marche de juiste schrijfwijze zijn evenals douche. Wij schrijven ook niet: marscheren, detaschement e.d. Op zijn Nederlands gespeld zou het marsj moeten zijn, vgl. sjees, afkomstig van het Franse chaise, dat in de 17de eeuw ook ‘tweewielig rijtuig’ betekende; en sjezen, eigenlijk: op een sjees de academie verlaten. In Zuid-Nederland komt ook de uitspraak sees en sezen voor. Naast marsj horen we tegenwoordig dikwijls mars. Het is niet onmogelijk, dat deze uitspraak mede door de spelling, meer wordt verbreid. (Red.).

U wilt ‘détacheren’ vervangen door ‘plaatsen’. Verdient ‘tijdelijk overplaatsen’ niet de voorkeur? (Ja; of tijdelijk plaatsen, tijdelijk indelen. Red.).

‘Chef immédiat’ schijnt moeilijkheden bij de vertaling te geven. Wat is er tegen ‘directe chef’? (Niets. Red.).

‘Toekomstplannen’ noemt u een pleonasme. Tot op zekere hoogte heeft u daarin natuurlijk gelijk: inderdaad kan vaak met ‘plannen’ volstaan worden. Maar vergelijk u deze beide voorbeelden eens: ‘Wat zijn je plannen? Ik ga naar de bioscoop’, en ‘Wat zijn je toekomstplannen? Ik ga rechten studeren’. Taal is (gelukkig!) geen wiskunde.

Tot slot nog de volgende, uit een krantenverslag gehaalde zin: ‘X heeft een belangrijk aandeel gehad in het verzet tegen de Duitsers’. Ik zou deze zin niet graag ‘fout’ willen noemen, maar toch bevredigt ze me niet helemaal. Voor mijn gevoel mag men de woorden ‘belangrijk aandeel’ slechts gebruiken, als het inderdaad om een groot deel gaat, zó groot, dat het, indien het te berekenen ware, op zijn minst vele percenten zou belopen. ‘De secretaris heeft een belangrijk aandeel gehad in de voorbereiding der tentoonstelling’. ‘De links-binnen had een belangrijk aandeel in de overwinning’. Maar zonder iets aan de praestaties van den heer X te kort te willen doen: hij was toch maar één van de vele, vele duizenden. Hij heeft deelgenomen aan het verzet en hij heeft daarbij belangrijk werk gedaan, maar een ‘belangrijk aandeel’: neen. Voelt U dit ook zo?’ (Ja; wij willen hierbij wijzen op het verschil in betekenis in: ‘belangrijk werk’, waar ‘belangrijk’ rijk aan belang, gewichtig betekent en in een ‘belangrijk aandeel’, waar ‘belangrijk’ in den zin van aanmerkelijk, nog al groot, dus ter aanduiding van een graad wordt gebezigd, Red.).

Kopielijk.

‘Wij zenden U hierbij k o p i e l i j k een brief van den heer X’. Ja, en de heer X zond aan een vriend fotolijk zijn meisje en in Den Haag staat Spinoza standbeeldelijk! IJselijke taal!

Uit de pers.

Het is nodig, dat moet!

(Dij) ‘In de tweede plaats is het nodig, dat om veel te kunnen uitvoeren niet alleen de productie moet worden verhoogd, maar dat ook het verbruik in Nederland beperkt moet blijven’. Deze zin rammelt! Bedoeld zal zijn: In de tweede plaats is het om veel te kunnen uitvoeren niet alleen nodig, dat de productie wordt (worde) verhoogd, maar ook dat het verbruik in Nederland wordt (worde) beperkt.

Ponsster.

‘Groot kantoor te Amsterdam heeft op zijn boekhouding plaats voor een ervaren ponsster’.

Voor plaatsing in het firmament van deze Firma?

Omgekeerde wereld.

(Dw.) ‘Nieuwe 40 P.K. motor. Benzineverbruik: 100 km. op 9 liter.’ 100 km. benzine op 9 liter wàt? (Ja, vreemd! Misschien is 9 liter op 100 km. bedoeld. Red.).

O, die werkwoordstijden!

(Dw.) ‘Wie destijds de dure en soliede schutting zag bouwen rondom het terrein waar het Paleis voor Volksvlijt stond tot het in 1929 verbrandde, wist heel zeker: hier zal de eerste tien of vijftien jaren niet worden gebouwd!’

Eerst stond er een Paleis; toen werd er een schutting omheen gebouwd; toen brandde het Paleis af. Vraag: wat gebeurde er toen met de schutting?

(Dat vermeldt de geschiedenis niet. Mogelijk bedoelde de schrijver h a d g e s t a n in plaats van s t o n d . Red.).

Afkortingenbargoens.

(Lu.) Mag ik nog eens opkomen tegen de mode van hetgeen men misschien het beste als afkortingenbargoens’ kan kwalificeren? Elke

eigenaam moet tegenwoordig worden afgekort in een gedrukt stuk. Wie, die er niet dagelijks mee te maken heeft, zal de betekenis van D.U.W. raden? En het nageslacht? Dat wordt door onze journalisten voor rebussen geplaatst, wanneer het oude kranten of periodieken wil raadplegen. Ook 'Onze Taal' maakt er zich wel eens aan schuldig!

De 'chef-ober'.

(No.) Het is moeilijk te verklaren door welke duistere invloeden op ons Nederlandsche taalgevoel het gebruik van het woord of de benaming 'ober' niet alleen hier de bezettingsjaren heeft overleefd, maar van het koffiehuis uit dieper in onze geschreven taal onaangenaam voortwoekert. Zoo kon men onlangs uit de vrouwen-rubriek in 'Elseviers Weekblad' niet alleen vernemen dat men 'de o b e r voorkomend dient aan te spreken', maar ook dat men mogelijke klachten over zijn bediening met hem vriendschappelijk moet trachten op te lossen 'alvorens men bij de c h e f - o b e r zijn beklag indient.' - Als aanspreking van den zaalchef ontbreekt nu nog maar de titel oberchef-ober!

U vraagt en wij.....

beginnen met een snedige opmerking van een lezer over hetgeen in het vorig nummer is gezegd tegen de 'fnaffers' en de 'fnuiters'. Zo nu en dan, zegt deze olijkerd, is 'vanaf' werkelijk onvermijdelijk. Vergelijk 'Zeus dondert vanaf den Olympus' met 'Zeus dondert van den Olympus af'.... □ Als u uitgelachen bent, dan hebben wij nòg iets ernstigs: een lid kreeg op zijn verjaardag een paar wijnglazen ten geschenke. Op een mooi papiertje stond gedrukt: 'vullen op $\frac{1}{3}$ '. Over deze aanwijzing ontstond in den familiekring groot verschil van mening. De een zei, dat deze aanwijzing betekende $\frac{1}{3}$ volschenken, de ander $\frac{2}{3}$ volschenken. De fabriek, daarnaar gevraagd, antwoordde, dat de aanwijzing betekende $\frac{1}{3}$ volschenken. Kent u die uitdrukking, vraagt ons lid, 'vullen op $\frac{1}{3}$ '? Het leek hem wonderlijk Nederlands, maar de aanwijzing is gesteld in goed Nederlands. Was de jarige - nog wel gefeliciteerd! - misschien teleurgesteld over de voorgeschreven maat van schenken? Alle gekheid terzijde, de aanwijzing moet eigenlijk luiden: 'vullen tot op $\frac{1}{3}$ van het glas', maar verkort wordt het dan 'vullen op $\frac{1}{3}$ '. □ (Wat die maat betreft, aan een maaltijd met gasten wordt het glas voor de eerste maal inderdaad tot op $\frac{1}{3}$ gevuld, doch later tot de helft... Als de wijn den gasten smaakt!) □ 'Trouw O.T. lezende, trof het mij....' is een zinsbouw die bezwaar uitlokte van een lezeres. Zij heeft gelijk, want 'het' is hier onderwerp, en 'het' zou dus trouw O.T. lezen. Nu is tegenwoordig veel mogelijk, maar dit 'het' niet. Als 'het' ons weer zijn trouw wil betuigen, moet het zijn onzijdigheid afwerpen en als ik naar voren treden. □ Een lezer ergert zich aan het toenemend gebruik van 'meerdere' ook in officiële bescheiden. Zelfs in de Troonrede wordt dit germanisme gebruikt. Volhouden maar! Meerdere betekent bij ons meer en voor mehrere hebben wij immers verscheidene? □ Een lezeres, die aan het hoofd van een tikkamer staat, komt nog eens terug op het onderwerp 'lettergrepen'. Zij beklagt zich, dat de letterzetteren smokkelen kunnen met het wit in den regel, om afbrekingen te vermijden,

haar medewerksters echter niet, gebonden als deze zijn aan het toetsenbord. Nu, met die moderne ‘vartytypes’ kunnen ook wonderen gedaan worden! Maar goed, zij vraagt nog eens naar een paar afbrekingen. Zij moet haar dames goed op de uitspraak van een woord laten letten. Dan liggen de afbrekingen voor de hand: de-st[...] -tie (de uitspraak is dee-struk-sie). De lettergrepen worden afgebroken, zoals zij, als deel van het geheel, worden uitgesproken. Mee-ste, pros-pec-tus, bi-os-coop, mi-cros-coop, indus-trie, re-gis-tra-tie, mi-nis-te-ri-eel, ka-das-traal, maar de-struc-tie, ad-mi-ni-strat-ie (uitspraak ad-mie-nie-strat-sie). □ En nu we het hier toch over hebben, het is derhalve ook dorps-to-ren (uitspraak dorps-too-ren en niet dorps-tor-en (want dan zou de uitspraak torren moeten zijn), zoals bij vergissing is gedrukt in het nummer van Januari 1951, blz. 3, kol. 1, regel 18. □ Aan twee vrienden, gelukkig ook taalvrienden, dit antwoord op een vraag: het zelfstandig gebruikte ‘beide’ krijgt alleen een n als het op personen betrekking heeft. □ Hoogedelgestreng Heer, is een aanhef in een brief en mag natuurlijk niet met een n geschreven worden. Stel u voor, dat u aan uw vader schreef ‘besten vader...’ □ Een oud-rector van een gymnasium, die ons bescheiden tijdschrift altijd met plezier leest, hetgeen ons verheugt, maakt enige opmerkingen, die plaatsing verdienen. Zij volgen hier. Waarom doorsnee in plaats van gemiddelde? De gemiddelde Nederlander is goed (in beide betekenissen), de doorsnee Nederlander is een germanisme. Congresseren is afschuwelijk. Dan zouden wij ook ‘bijeekomsteren’ en ‘vergaderingen’ kunnen schrijven! Alles begint niet, maar start tegenwoordig, en eindigt niet, maar finisht. Waarom, vraagt onze oud-rector. Omdat we nu aan de Engelse ziekte lijden! Fout is: rechten studeren, goed in de rechten studeren. Studeren is onovergankelijk, bestuderen overgankelijk. □ Waarom niet de generaal B., de luitenant S., en wel de dichter Vondel, de schilder Maris, de schrijver Dickens, vraagt een oude getrouwe in den strijd tegen germanismen, maar die kennelijk ‘de’ generaal niet als zodanig voelt. Wel, bij de militaire rangen geldt het een ambt, dat tevens een titel is. Voor een titel gebruiken wij in onze taal geen lidwoord, wel voor de aanduiding van het beroep of het ambt. Zo: gisteren sprak ik ds. Gunning, niet den ds. G., maar gisteren sprak ik den dichter Aafjes, niet dichter Aafjes. Meester Kaspers zeggen wij, maar wij spraken over den onderwijzer Kaspers. De toondichter, de musicus Bach, niet toondichter, musicus Bach. □ ‘Vanaf 1 Januari’ is toch niet zo goed als ‘van 1 Januari af’. Als u (gelukkig) al geneigd zijt, te schrijven van den aanvang af, dan zoudt u zeker ook schrijven van dien datum af, en waarom dan niet van 1 Januari af? En wat dat hierboven vermeld beroep op Zeus betreft. quod licet jovi non licet bovi. Daarom: bij Zeus, geen gefnaf meer! □ Namelijk mag wel als nl. afgekort worden, maar niet als n.l. Dat is juist. □ ‘Aan den dag treden’ is niet een staande uitdrukking. De verbuigings-n heeft dus niet te worden geschreven, maar wij bevelen haar wel aan.

Abonnementsgelden

De penningmeester van ‘Onze Taal’ zal het op prijs stellen de bijdragen der leden over het lopende jaar, alsmede de abonnementsgelden der lezers, voorzover nog niet voldaan, thans te ontvangen op de postgirorekening van het Genootschap ‘Onze Taal’, te Amsterdam, no. 181661. Wegens de vele noodzakelijke uitgaven zal een spoedige storting zeer worden gewaardeerd. De penningmeester verzoekt voorts den leden en lezers in België het verschuldigde voortaan *r e c h t s t r e e k s* te willen overmaken *p e r p o s t w i s s e l* aan de administratie van het Genootschap ‘Onze Taal’, Keizersgracht 194, Amsterdam-Centrum.

[Nummer 4]

Reynaert tussen de stijloefeningen

Zijn er onder onze lezers, die Reynaert niet kennen? Dan zullen wij hem aan u voorstellen: hij is de slimme vos, die er heel vroom uitziet, een schijnheilig gezicht zet, vleierende woorden spreekt, maar ondertussen.... past op voor zijn streken! Hij komt dikwijls voor in de eeuwenoude dierenfabels en speelt zelfs de hoofdrol in het bekende dierenepos Van den vos Reynaerde. Zo heet het in het Middelnederlands. Het verhaal is echter niet van Nederlandsen oorsprong. De dierenverhalen zijn al heel oud en vinden hun bakermat in het verre Oosten, in Indië. De oudste bekende dierenverhalen zijn de Aesopische fabelen; dit zijn korte verhaaltjes met een zedelijke strekking, geschreven in Grieks proza. Zij staan op den naam van Aesopus, die volgens de Grieken in Phrygië en Lydië thuishoorde. Aesopus is echter geen historische persoon. Maar dat de fabels niet van Grieksen oorsprong zijn, blijkt wel daaruit, dat de Grieken zelf Phrygië of Lydië als hun vaderland noemen. Bovendien treden er in de verhalen dieren op, die niet in Griekenland, maar wel in Indië voorkomen, o.a. de leeuw. Ook uit Indië zelf zijn dergelijke verhalen bekend met name de *Pantsjatantra* (d.i. de vijf stukken) en de *Hitopadesa* (d.i. heilzame raadgeving), doch deze zijn van jongeren datum dan de fabelen van Aesopus. Zou dan toch Griekenland de bakermat zijn? Neen, want behalve de boven aangevoerde argumenten, die tegen deze veronderstelling pleiten, zijn er ook in Indië zelf nog wel bewijzen, dat de overgeleverde verhalen daar niet de oudste zijn. Lang voordat de dierenfabels in Griekenland in zwang kwamen, bedienden de Indische wijzen er zich al van om hun lessen uit te delen. Dat kan men uit de Boeddhistische geschriften lezen.

De Griekse fabels van Aesopus zijn in den Romeinsen keizertijd door Phaedrus in het Latijn vertaald, en wel in versvorm. Omstreeks de tweede eeuw voor Chr. had de Syriër Babrius ze al in Griekse verzen overgebracht, en deze zijn voor een deel in het Latijn vertaald door zekeren Avianus.

Deze Latijnse teksten zijn telkens weer omgewerkt, zowel in proza als in poëzie, en in verschillende talen vertaald, in 't Frans onder den titel: *Ysopet*, in het Diets als: *Esopet*. Van de Dietse *Esopet* zijn nog 67 fabels bewaard gebleven met een proloog, waarin de dichter zegt, dat hij 'in die ere ons Heren bi beesten ende bi vogelen wille leren die nature van den lieden'.

In de oudste dierenverhalen hadden de beesten geen namen. Pas in het begin van de 12de eeuw is een Nederlander begonnen de dieren namen te geven. Het oudste bekende gedicht, waarin de dieren eigennamen dragen is de *Ysengrimus*, ± 1150 door meester Nivardus, waarschijnlijk een Gentsen monnik, gemaakt. De Franse dierdichten, die van de 12de tot de 19de eeuw ontstaan zijn, werden samengevat onder den naam: *Roman de Renart*. In het Duits heeft de Elzasser Heinrich der Glîchesaere de verschillende dierenverhalen verenigd in: *Isengrînes Nôt*. *Isegrim* is de wolf, 'de man met een ijzeren helmmasker'.

De fabels waren van verschillenden aard. Zij konden een didactisch karakter hebben, zoals de leerdichten. Dan werd het nuttige met het aangename verenigd; de

stof, waarin men de lezers of hoorders wilde onderwijzen, werd in een smakelijken vorm opgedist. Soms waren de verhalen zuiver epische sproken, maar ze werden ook vaak aangewend om mensen en toestanden te hekelen. Nu kon in de Middeleeuwen niet ieder-

een lezen en schrijven, die kunst verstond men bijna alleen in de kloosters. Dat waren de brandpunten van de wetenschap. Daar vond men ook de dichters, die hun letterkundige voortbrengselen opschreven en zo voor het nageslacht bewaarden. Aanvankelijk schreef men in hoofdzaak Latijn. De dierenfabels waren erg in zwang bij de kloosterbroeders: wat was nu een mooier middel om elkaar er eens flink door te halen en in het zonnetje te zetten? Het schijnt zelfs te zijn voorgekomen, dat men de fabelen tot toneelstukken omgewerkt en zo opgevoerd heeft! Ook de Middeleeuwse beeldende kunst kent tal van voorstellingen, die in de dierenfabelen hun oorsprong vinden. Zo kan men onder de reliefs van de Fonte Maggiore te Perugia afbeeldingen van den wolf en den kraan, en van den leeuw zien; ook op het stadhuis aldaar komen verschillende tonelen uit de Aesopische fabelen voor. Het blijkt dus wel duidelijk, dat de dierenfabels in de Middeleeuwse kunst een vrij belangrijke plaats innamen. In allerlei vormen: proza, poëzie en beeldende kunst, en ook in onderscheidene talen komen ze te voorschijn. In een wel zeer bijzonderen vorm is het dierenverhaal gevonden in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht. Het zit achter in een handschrift over landhuishoudkunde en is geschreven in het Latijn in den vorm van een littera citatoria, d.i. een dagvaarding, die Koning Leeuw heeft gezonden aan den haas en den ezel, met een verslag van hun zending door den haas. Deze gewichtige documenten zijn ongetwijfeld in kloosterkringen ontstaan. Niet alleen in Utrecht, ook in Palermo, Wolfenbüttel, Praag en Breslau bevinden zich exemplaren van dit dierenverhaal in den vorm van een oorkonde. In de laatste drie plaatsen maken ze deel uit van verzamelingen briefmodellen, waaronder ook echte brieven van pausen of keizers, die als voorbeelden moesten dienen voor de bisschoppelijke kanselarijbeambten. Het zal zeker een leuke grap zijn geweest van den een of anderen geestelijke, die ‘clerc’ of ‘notaris’ in een kanselarij was geworden. In het klooster had hij de dierenverhalen leren kennen en in de kanselarij was hij met de oorkonden vertrouwd geraakt. Toen was hij op het idee gekomen deze twee te verenigen en zo ontstond deze leeuwenoorkonde met het deftige hazenverslag! De stukken zijn later bij de middeleeuwse handleidingen, hoe brieven te stellen, terechtgekomen. Evenals tegenwoordig bestonden er ook vroeger geijkte uitdrukkingen en vaste vormen voor den briefstijl. Wie een goede ‘schrijver’ wilde worden, moest dan ook eerst de voorbeelden goed bestuderen. Men kan zich voorstellen, welk een grappigen indruk deze dierenoorkonden moesten maken! Het idee van een door Koning Leeuw uitgevaardigde brief is ook verwerkt in ons Middelnederlandse dierenepos Van den vos Reynaerde. Cantecleer, de haan, vertelt daar aan den koning, hoe Reynaert, die zich voordeed als een vrome kluizenaar, hem een door den koning gezegelden brief liet lezen, waarin deze allen dieren den vrede aankondigde:

‘Sint quam hi als een erimite,
 Reynaert, die mordadighe dief,
 Ende brochte mi enen brief
 Te lesene, here coninc,
 Daer uwe zeghel ane ghinc.
 Doe ic den brief began te lesen,
 Dochter mi in gescreven wesen
 Dat gi had coninclike
 Ende als een coninc rike
 Allen diren ghegheven vrede
 Ende allen vogelen mede’.

Ook de dagvaarding, een der oudste en voornaamste motieven van het dierenepos en al te vinden in de Aesopische prozafabelen, komt in onzen Reynaert voor. In het verhaal van den middeleeuwsen grappenmaker ontbiedt koning Leeuw alle dieren naar zijn hof. Allen geven aan den oproep gehoor, alleen de vos verschijnt niet. Nu komen er van alle kanten beschuldigingen tegen den ongehoorzamen onderdaan los en tenslotte worden de ezel en de haas er op uitgestuurd om de vos nogmaals te dagvaarden. Op den terugweg wordt de ezel door den wolf verslonden, de haas weet echter te ontsnappen en moet nu alleen verslag van den tocht uitbrengen. Het verhaal is samengeflanst uit allerlei brokken van verschillende dierenfabels. De stukken zijn uit Noord-Italië afkomstig en dateren uit het eind der 13de of het begin der 14de eeuw. Het is aardig, dat ze tussen de oefenbrieven terecht zijn gekomen. Misschien zou men zich ook thans de droge, vormelijke stijl van officiële zakenbrieven gemakkelijker en met meer plezier eigen maken, als men zulke pakkende, humoristische voorbeelden te bestuderen kreeg!

Nog eens: vanaf en vanuit.

(Gr.) Hetgeen over de ‘fnaffers’ en ‘fnuiters’ is geschreven in de nrs. van Februari en Maart 1951, bracht mij een artikeltje over ‘vanaf’ en dgl. in de herinnering, indertijd door Prof. C.G.N. de Vooy gepubliceerd in het tijdschrift De Nieuwe Taalgids. Deze zeer deskundige geleerde rechtvaardigt daarin het gebruik van de in Onze Taal gewraakte voorzetsels. Helaas ben ik niet in de gelegenheid dit artikel thans te raadplegen. Ik citeer hier echter uit de ‘Nederlandse Spraakkunst’ door Dr. C.G.N. de Vooy (met medewerking van Dr. M. Schönfeld), tweede herziene druk, 1949, blz. 335:

‘Wanneer een voorzetselbepaling door een ander voorzetsel ingeleid wordt, b.v. in de stad door tot, dan kan daaruit geleidelijk een verbin-

ding van de beide voorzetsels ontstaan om plaats of beweging nauwkeuriger aan te geven: tot in de stad, van onder de puinhopen, tot over de gracht, van uit de vesting. Dat men dit laatste, met Terwey, af zou moeten keuren, omdat van hier “overtollig” is, is ontaalkundig. Het taalgebruik is niet afkerig van zulke versterking (vgl. tot Pasen toe). Evenmin kan men bezwaar maken tegen het gebruikelijke vanaf. Oorspronkelijker is: van gisteren af (met een volgend bijwoord af) dan vanaf gisteren, maar van... af werd als een afstands-compositum opgevat, en smolt dus licht samen tot een nieuw voorzetsel, gelijk indertijd tot (uit toe), van (uit af - an) samengegroeide voorzetsels waren. In het Mnl. (Middelnederlands) zijn zulke dubbele voorzetsels talrijk: van a ne, van ute, van in, van over, van op, van voor’.

Ik zou hieraan willen toevoegen, dat men wel voorzichtig dient te zijn met het verwerpen van taaleigenaardigheden, die taalkundig in orde zijn en bovendien algemeen ingang hebben gevonden in het ‘beschaafd’ taalgebruik. Weliswaar kan het ‘Algemeen Beschaafd Nederlands’ niet scherp omschreven worden, maar ons persoonlijk gevoel voor woordgebruik enz. geeft niet steeds de norm aan voor ‘goed’ of ‘fout’, voor ‘zuiver’ of ‘onzuiver’. Het A.B.N. is een eenheid in verscheidenheid.

Terloops merk ik op, dat Charivarius ook geen felloze zuiveraar was en dat er bv. bij de besprekingen van ‘Is dat goed Nederlands?’ terecht is opgemerkt, dat hij soms te ver gaat. Inderdaad moet de strijd om taalzuiverheid niet in overdreven of onnatuurlijk gepeuter ontaarden.

De oude discussie over ‘vanaf’ en ‘vanuit’ doet mij denken aan de nu en dan opvlammende ouderwets geworden twist over ‘groter dan’ en ‘groter als’. Beide gelden als ‘goed’. ‘Groter als’ kwam reeds in de Middeleeuwen voor. Het persoonlijk gevoel van velen verwerpt het echter. Dit gevoel vindt enige steun in de feiten, dat de oude schoolmeesters ‘groter als’ fout noemden en het ingeprente ‘groter dan’ meestal niet door dialectsprekers wordt geëerbiedigd. Het gevoel geeft dus aan ‘groter als’ het etiket ‘onbeschaafd’, maar miskent daarmee de steekhoudende redenering, die bewijst dat het goed Nederlands is.

Met ‘vanaf’ en ‘vanuit’ is het een enigszins ander geval. Hierbij bepaalt het aangeleerde van jongsaf het gevoel.

(Red.). Blijkbaar heeft het gefnaf en gefnuit aanleiding tot misverstand gegeven en dit is bij nader inzien ook wel te begrijpen. In het Februarinumner worden de fnaffers en fnuiters niet bestreden, doch in tegendeel in hun eer hersteld. ‘Ook de taalgeleerden en taalzuiveraars kunnen zich wel eens vergissen’ wordt aan het eind van het bewuste artikeltje gezegd.

De Groene Amsterdammer, waarin Charivarius jarenlang de fnaffers en de fnuiters heeft bestreden is nu immers tot een ander inzicht gekomen. Het blad heeft zich vroeger dus vergist. Maar nu schijnt het Maartnummer dit weer tegen te spreken! Want daar wordt gesproken over ‘hetgeen in het vorige nummer is gezegd tegen de fnaffers en de fnuiters’. Het woordje tegen moet echter worden opgevat in den zin van tot. Verder wordt ‘vanaf 1 Januari’ wel niet zo goed geacht als ‘van 1

Januari af’, doch ‘vanaf’ wordt niet als f o u t gebrandmerkt; alleen wordt aan ‘van.... af’ de voorkeur gegeven.

Regelmatig.

Een abonné schrijft ons: ‘Als trouwe lezer van Uw blad neem ik “geregeld” met belangstelling van de inhoud kennis en veroorloof mij, U mede te delen, dat ik mij met de in het Januari-nummer gepubliceerde bezwaren tegen gebruik van het woord “regelmatig” niet kan verenigen.

Ofschoon inderdaad “regelmatig” in bepaalde gevallen kan worden vervangen door “geregeld” vind ik toch, dat hier geen sprake is van synoniemen. Het woord “geregeld” heeft m.i. twee betekenissen, t.w. eerstens als voltooid deelwoord van het werkwoord regelen (in de uitdrukking “deze zaak is geregeld” b.v.), tweedens in de betekenis van “regelmatig, volgens een vaste gewoonte of regel” (b.v. in de uitdrukking “hij betaalt regelmatig”). Bovendien acht ik het onjuist, het woord “regelmatig” als een Germanisme te beschouwen. Is het woord “regelmaat” dan eveneens on-Nederlands?’

Het was niet de bedoeling van den inzender in het Januarinummet elk gebruik van regelmatig af te keuren. Als voorbeeld van een juist gebruik geeft hij: deze zaak is op regelmatige wijze (dit is geheel volgens den regel) tot stand gekomen. Hier zou geregelde niet op zijn plaats zijn. Verder duidt regelmatig een vasten gang, een regelmaat aan. In O.T., Jg. 1938, blz. 15, wordt gezegd, dat ‘regelmatig’ alleen dan behoort te worden gebruikt, wanneer sprake is van een werking die niet door den menschelijken wil geregeld is. B.v.: Het ‘regelmatig’ getik van de klok. De ‘regelmatige’ opvolging der jaargetijden. Wat ‘regelmatig’ gebeurt moet altijd iets automatisch zijn. Oneigenlijk kan men het ook wel van menschelijke handelingen zeggen, doch dan geschiedt dat, omdat men het machinale ervan wil doen uitkomen. Men doet iets ‘geregeld’, wanneer men zich daarvoor vaste tijden heeft gezet. Uit den aard der zaak behoeven dan de tusschenpoozen tusschen twee opeenvolgende handelingen niet altijd even groot te wezen, wat bij ‘regelmatige’ handelingen wel het geval is. In een ruimere opvatting wordt ‘geregeld’ vervolgens ook gebezigd voor ‘telkens weer’, b.v.: ‘Dat kind komt geregeld te laat op school’. Dit lijkt ons volko-

men juist. 'Ik lees geregeld Onze Taal' wil zeggen: ik lees O.T., nu eens den eersten, dan weer den tienden, ook wel eens den vijf-en-twintigsten van de maand, maar ik sla het lezen van dat blad nooit over. 'Ik lees regelmatig O.T.' betekent: ik lees O.T. precies om de vier weken, 's avonds om acht uur. Dit is echter onmogelijk, want het blad verschijnt niet 'regelmatig', op vaste tijden, maar 'geregeld' één keer per maand, nu eens in 't begin, dan weer in het midden, maar meestal aan het eind van de maand. Het kind speelt 'regelmatig' in den tuin: het speelt op regelmatige wijze; regelmatig is hier een bijwoord van wijze: het duidt aan, h o e het kind s p e e l t . Het kind speelt 'geregeld' in den tuin: het speelt telkens in den tuin; geregeld is hier een bijwoord van tijd: het geeft te kennen, w a n n e e r het kind i n d e n t u i n s p e e l t . De regen tikt 'regelmatig' tegen de ruiten: dit wordt gezegd op een ogenblik, dat het regent en men het regelmatige getik van den regen hoort. Het regent hier 'geregeld' in: dit kan heel goed gezegd worden, als het het mooiste weer van de wereld is. Men vertelt b.v. aan een timmerman, dat het raam niet goed sluit en het, telkens als het regent en de wind op het raam staat, inregent. 'Regelmatig' kan ook zijn: volgens vaste normen, zoals het behoort, wettig: zijn handelwijze was volkomen regelmatig. 'Regelmatige' verkiezingen kunnen dus op vaste tijden weerkerende verkiezingen zijn, maar ook wettige verkiezingen, verkiezingen, die aan de vastgestelde normen beantwoorden, volgens de bestaande regels geschieden. 'Geregelde' verkiezingen zijn telkens weer gehouden verkiezingen, of verkiezingen, die geregeld zijn: de verkiezingen waren slecht geregeld, in de ene wijk waren veel te weinig, in de andere wijk te veel stembureau's; op sommige plaatsen moest men uren wachten, eer men aan de beurt kwam, elders waren geen stembriefjes aanwezig.

In bovengenoemde voorbeelden komt het verschil in betekenis tussen regelmatig en geregeld duidelijk uit. Wanneer men nu 'regelmatig' gebruikt, als men 'geregeld' bedoelt, bezigt men een germanisme. Dit verkeerde gebruik van regelmatig is dan ook door onzen Raad van Deskundigen afgekeurd.

Verkeerd woordgebruik.

Een lezer laakt het terecht, dat allerlei woorden gebezigd worden voor zaken, waarbij zij niet passen, b.v. o n t m a n t e l i n g voor h e t l e e g h a l e n . Vooral vreemde woorden worden dikwijls verkeerd gebruikt, zoals r e h a b i l i t a t i e voor w e d e r - i n - w e r k i n g - s t e l l e n . Zonderling lijkt hem ook l i q u i d e r e n voor h e t d o d e n v a n é é n m e n s ! De betekenis van o p r o l l e n staat hem slechts vaag voor de ogen en het heeft hem werkelijk enige moeite gekost te begrijpen, wat m e t i n t e g r a t i e wordt bedoeld. Welke rechtgeaarde taalminnaar zal het hem kwalijk nemen?

In verband met.

(Hu.) In een van onze grote dagbladen lees ik: 'Nadat de Tweede Kamer hedenmiddag alle vier moties in verband met het debat over de regeringsnota over Nieuw-Guinea had verworpen, deed de minister-president dr. W. Drees mededeling van het voornemen van minister Stikker zijn ontslag in te dienen. In verband hiermede stelde het kabinet het op prijs, aldus dr. Drees, zich onmiddellijk over de consequenties van

dit ontslag te beraden in verband waarmee hij de voorzitter verzocht de verdere beraadslagingen op te schorten’.

In elf regels schrijft drie maal *in verband met*. Welk verband? Dat doet er niet toe. Oorzakelijk, redegevend? Wat komt het er op aan! Stel je voor, dat je je precies, zuiver uitdrukte. Er is een verband; zoek zelf maar uit, welk. Laten we vaag blijven.

En een eind verder lezen we weer: ‘Hij achtte dit optreden uitermate lichtvaardig, vooral ook in verband met de internationale omstandigheden’. Het zou toch goed kunnen zijn de schrijver van zo'n artikel eens te doen weten, dat er in het Nederlands ook nog uitdrukkingen zijn als: op grond van, wegens, ten gevolge van. Maar ook als we al die ‘in verbanden’ eens vervangen door de nauwkeuriger termen, dan nog worden de zinnen geen mooie zinnen.

In diezelfde krant schrijft ook een weerdeskundige af en toe iets. Dan zijn er beschouwingen over de verdeling van de gebieden van hoge en lage druk, windrichting, kracht van de wind enz. En dan zou men denken, dat al die omstandigheden dit of dat weer veroorzaken of ten gevolge hebben. Neen, dat zou te stellig klinken. Ze geven ‘aanleiding’ tot dat weer.

Een natuurmensch

‘In de grote Van Dale, uitgave 1924, staat achter “natuurmensch” - mensch in zijn natuurstaat, terwijl de nieuwste druk voor dit woord twee uitleggingen geeft, t.w. 1. mensch in zijn natuurstaat, 2. mensch die veel van de natuur houdt. Deze laatste uitlegging lijkt mij niet juist en zeer gewild. Mag ik als abonné op “Onze Taal” hierover eens Uwe meening hooren?’, aldus een lezer. De betekenis: Iemand, die van de natuur houdt, wordt ook in het W.N.T. vermeld. Zij is niet onjuist. Vergelijk woorden als schilleman, groenteman, resp. de man, die de schillen ophaalt en de man, die groente verkoopt. Men kan zich de ontwikkeling voorstellen als volgt: een mens, die van de natuur houdt. - Een mens van de natuur. - Een natuurmensch. De man, die de schillen ophaalt - de man van de schillen - de schilleman. Vergelijk ook: sportman. ‘t Is een echte sportman! D.i. een man, die van sport houdt. Dit zijn goede Nederlandse samenstellingen.

[Nummer 5]

Onpersoonlijke uitdrukkingen

Onze taal kent onpersoonlijke uitdrukkingen, die inderdaad geen enkele betrekking op een persoon hebben. Hiertoe behoren zinnen als: het regent, het sneeuwt, het hagelt, het is mooi weer, het begint te vriezen. Er zijn echter ook onpersoonlijke uitdrukkingen, waarbij aan personen of althans aan levende of als levend voorgestelde wezens wordt gedacht. Deze zinnen worden gebruikt, als men wil aangeven, dat de wijze, waarop een handeling of rust van een persoon of dier verloopt, afhankelijk is van bepaalde omstandigheden. Die omstandigheden worden dan door een bijwoordelijke bepaling uitgedrukt, b.v. het zit h i e r zacht; het rijdt n u fijn; 's m o r g e n s zwemt het het lekkerst; het zit niet prettig o p d i e n b a n k; het loopt lastig met z o ' n z w a r e n k o f f e r; 't zingt makkelijk, a l s j e i n f e e s t s t e m m i n g b e n t; het tochtte er altijd, d a a r o m woonde het er zo vervelend. De beslissende omstandigheid wordt niet altijd genoemd, zoals in: z o w e r k t h e t p r e t t i g. Al deze zinnen worden gezegd met betrekking tot personen en toch zijn ze onpersoonlijk. En dit kan, omdat het verloop van de handeling of rust afhankelijk is van een factor b u i t e n d e n w i l van de betrokken persoon. Deze laatste hoeft niet eens genoemd te worden. Als hij genoemd wordt, dan is het als belanghebbende in een bepaling met het voorzetsel v o o r: het naait v o o r m o e d e r veel makkelijker op die nieuwe machine; het loopt v o o r d i e j o n g e n s niet prettig met die zware rugzakken.

Wat is nu bij een handeling of rust onafhankelijk van onzen wil? Allereerst het prettig of onaangenaam zijn; dan het moeilijke of makkelijke en het daar gedeeltelijk van afhange de langzame of vlugge. Natuurlijk kan men ook wel opzettelijk vlug of langzaam lopen, maar als men zegt: het loopt langzaam op dien hobbeligen weg, dan wordt het tempo van de handeling toch mee bepaald door een omstandigheid buiten onzen wil, nl. door de gesteldheid van den weg.

En nu het ontstaan van deze uitdrukkingen. W. de Vries heeft het zich in het Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde als volgt voorgesteld: Men had naast elkaar: 'iemand (of men) zit hier mooi' en: 'het is hier mooi (om er te zitten)', waarbij h e t een onbepaalde plaatsaanduiding is, zoals in: h e t is hier donker. Uit deze twee uitdrukkingen ontstond door contaminatie: 'het zit hier mooi'. Zo ook uit: 's nachts werkt men niet prettig' en 's nachts is het niet prettig om te werken': 's nachts werkt het niet prettig'.

De aanduiding van het al of niet aangename kan ook meer bepaald zijn. Men zegt b.v.: het loopt hier g l a d, m o d d e r i g o f s c h o o n. Hoewel deze uitdrukkingen tamelijk veel voorkomen, geeft het W.N.T. er weinig voorbeelden van. Het maakt onderscheid tussen uitdrukkingen als 'het spreekt gemakkelijk' en 'het is gemakkelijk spreken in die zaal'. Den laatsten zin stelt het op één lijn met zinnen als 'het was er een gezellige boel'; 'het' betekent dan: het aanwezige, dus: wat er aanwezig was, was een gezellige boel. Zo betekent ook: 'het is gemakkelijk spreken in die zaal': het in de zaal aanwezige, dat wat men in die zaal aantreft, is gemakkelijk spreken, is, dat men er gemakkelijk spreekt. Dit zijn dus andersoortige uitdrukkingen dan de

door ons bedoelde. Tot de laatste behoren wel de uit Bilderdijk aangehaalde zinnen:
't Slaapt zoet aan uw boezem

gezeggen' en 'Neen, 't waakt verschrikkelijk op uit zulk een dartlen droom'. Het Westvlaamsch Idioticon van De Bo vermeldt: 'het hoort hier lijze (gemakkelijk)'.

Behalve dat bij deze uitdrukkingen toch wel aan een psychisch wezen wordt gedacht, verschillen ze ook nog in een ander opzicht van zinnen als het regent, het vriest, het rookt hier e.d. Want als iemand zegt: het regent hier, dan valt er ook inderdaad regen uit de lucht, en zegt men: het vriest, dan is de temperatuur onder nul graden. Maar wordt er gezegd: het rijdt hier prettig, dan houdt dat niet bepaald in, dat er op dat ogenblik iemand rijdt. Het betekent: het rijdt er eventueel prettig, dus: als daar iemand rijdt, dan rijdt het daar prettig voor hem. Het werkwoord heeft hier een potentiale betekenis, het geeft geen plaatshebbende gebeurtenis, maar een mogelijke gebeurtenis aan.

De persoonlijke vorm met 'men' of 'iemand' maakt plaats voor den onpersoonlijken met 'het', als de toch reeds onbepaalde persoon geheel op den achtergrond raakt. 'Het rijdt hier prettig' betekent dan 'het (eventueel) rijden is hier prettig', het eventueel hier rijden is prettig voor dengene, die hier mocht rijden.

Een andere, eveneens veel gebezigde zinsvorm is: hier wordt mooi geschaatst'. Dit is het passief van men schaatst hier mooi. Eigenlijk is het geen echt passief, want schaatsen is onovergankelijk (intransitief), het kan dus eigenlijk niet in het passief gebezigd worden. Zo ook: hier wordt gewandeld, geslapen enz. Als men zegt: men schaatst hier mooi, bedoelt men gewoonlijk, dat er werkelijk wordt geschaatst, maar toch ook wel eens, dat men daar eventueel mooi zou kunnen schaatsen. 'Hier wordt mooi geschaatst' geeft echter altijd een *f e i t e l i j k e*, geen *e v e n t u e l e* gebeurtenis aan. Wil men een eventuele gebeurtenis aanduiden, dan zegt men: het schaatst hier mooi. We hebben dus naast: men schaatst hier mooi (feitelijk) het (pseudo-) passieve: hier wordt mooi geschaatst, naast: men schaatst hier mooi (eventueel) het in betekenis met het pseudopassief overeenkomende: het schaatst hier mooi. Als men een *w e r k e l i j k* gebeuren wil aangeven, heeft men er geen modale bepaling bij nodig; bij het aanduiden van een *e v e n t u e l e* gebeurtenis, kan die echter niet worden gemist, want men wil dan juist te kennen geven, dat iets door die bepaalde omstandigheid op de aangeduide wijze verloopt.

Naast deze onpersoonlijke zinnen kunnen ook persoonlijke worden gebezigd, wanneer het verloop ener handeling of rust van psychische wezens afhankelijk wordt gesteld van een bepaalde omstandigheid. Deze omstandigheid is dan het onderwerp van den zin: *d i e s t o e l* zit lekker; *b e t o n w e g e n* rijden fijn; *d a t p a t r o o n* breed gemakkelijk; *k a t o e n* naait prettig enz. W. de Vries gaat bij de verklaring van deze uitdrukkingen uit van zinnen met 'het' b.v. 'het wandelt nu aangenaam' of 'het ploegt hier licht'; in den laatsten zin, die een onbepaalde plaatsaanduiding geeft, kan men 'het' ook opvatten als: het terrein, het land. Deze zinnen hebben dezelfde betekenis als: 'het is nu aangenaam te wandelen' en 'het is hier licht te ploegen' en hierdoor kon men ook de zinsonderdelen 'wandelt' en 'ploegt' in betekenis gelijk stellen met 'is.... te wandelen' en 'is.... te ploegen'; zodoende kon men tevens aan 'het' een afzonderlijke betekenis gaan hechten. En zo kon 'het' gemakkelijk worden vervangen door een bepaald genoemde substantie, want 'het bos wandelt nu aangenaam' en 'dit land ploegt licht' maken denzelfden indruk als: 'het bos is nu aangenaam te wandelen' en 'dit land is licht te ploegen'.

De hier besproken onpersoonlijke zinnen worden alleen gebezigd met betrekking tot psychische wezens. Men zegt dus wel: ‘het zit op die stoel prettig voor e e n o u d e d a m e ’, maar niet: ‘in die kast staat het goed voor b o e k e n ’. Alleen als men levenloze voorwerpen als bezielde wezens wil voorstellen, wordt deze zinsbouw wel gebruikt, b.v. tegen kinderen: ‘het ligt daar toch niets lekker voor b e e r t j e !’.

De eindjes aan elkaar knopen.

‘Maar het meest ontroerde ons de mededeling, dat er ook nog wel een snoeperij voor de twee kinderen van haar dochter af kon, die ook de eindjes stevig aan elkaar moest knopen om rond te komen’.

Krantentaal! schreef een lezer bij dezen zin. Het is inderdaad een zin uit een krant. En op die krantenzinnen valt nog wel eens iets aan te merken! Zolang de eindjes nog stevig aan elkaar geknoopt kunnen worden, is er geen gevaar. Pas als de einden niet lang genoeg zijn voor een stevigen knoop, wordt de toestand hachelijk. Want de eindjes aan elkaar knopen betekent juist hetzelfde als rondkomen. Wie de eindjes niet aan elkaar kan knopen, komt niet rond. Wie ze ‘stevig’ aan elkaar knoopt, komt ruimschoots rond. De oorspronkelijke uitdrukking luidt: De einden van het jaar aan elkaar knopen d.i. van het ene eind (het begin) van het jaar naar het andere komen zonder schulden te maken.

Het W.N.T. geeft de volgende voorbeelden uit de literatuur: ‘Ik weet genoeg, wat geweld wij moeten doen om de twee einden van het jaar aaneengeknoopt te krijgen’. - ‘Dat zij de einden onmogelijk aan elkaar kon knopen en, hoe karig zij het ook aanlegde..., toch gestadig terugging en in aangroeiende schuld verviel’. - ‘Met schraven en slaven van den morgen tot soms diep in den nacht, kon hij nauwelijks genoeg verdienen, om de twee eindkens van het jaar bij malkaar te knopen’.

Weer hersteld.

Een lezer schrijft ons: ‘Meer en meer kom ik tot de ervaring, dat het taalgevoel afstompt. Herhaaldelijk lees ik, dat iemand weer hersteld is, zoodat de betekenis van het voorvoegsel *her* d en schrijver geheel en al ontgaat’. Inderdaad betekent *her* als voorvoegsel voor werkwoorden en van deze afgeleide zelfst. naamwoorden: opnieuw, weer. Herstellen is dus: weer gezond worden en weer herstellen: opnieuw weer gezond worden, weer weer gezond worden. Het is een herhaling van het weer-gezond-worden. Dat is natuurlijk helemaal geen onmogelijkheid. Iemand kan wel herhaalde malen ziek zijn en ook herhaalde malen van een ziekte genezen. Als iemand weer hersteld is, is hij dus voor de zoveelste maal weer gezond geworden. Gewoonlijk hecht men aan de uitdrukking: ‘weer hersteld’ echter niet deze betekenis, doch die van: weer gezond, weer beter, weer genezen. ‘Weer hersteld’ is dan een pleonasme, zoiets als een ronde cirkel, een groene smaragd, witte sneeuw, natte regen, hard draven, een zwarte nikker, een oude grijsaard. De toegevoegde bijvoeglijke naamwoorden of bijwoorden zijn hier overbodig, want de door deze uitgedrukte begrippen zitten al in de hoofdwoorden zelf! Elke cirkel is rond, elke nikker zwart en draven gaat nooit langzaam! In het algemeen moeten pleonasmen dus worden vermeden. En toch niet altijd! Want ons taalgebruik berust nu eenmaal niet alleen op de logica. Er zijn zelfs gevallen, waarin zo'n pleonasme is aan te bevelen. Het kan b.v. dienen om een waarderings- of graadverschil uit te drukken. Als iemand zegt: ‘Wat was dat een leuke mop!’, dan maakt hij zich schuldig aan het gebruik van een pleonasme, want *m o p* houdt het begrip *l e u k* in. Er worden echter ook wel eens flauwe moppen getapt, moppen, die eigenlijk geen moppen zijn. Een leuke mop is dus een echte en geen flauwe mop.

Verder mag men van het pleonasme gebruik maken om een scherpe tegenstelling uit te drukken, b.v.: in de witte sneeuw was het rode bloedspoor gemakkelijk te volgen. Deze zin werkt bovendien veel meer op de verbeelding van de lezers of hoorders dan: in de sneeuw was het bloedspoor gemakkelijk te volgen. Het gegeven: de witte sneeuw en het rode bloedspoor gaat nu veel meer leven.

Dichters en andere woordkunstenaars kunnen het pleonasme dikwijls niet missen. Zij bedoelen met ‘het groene gras’ niet mee te delen, dat het gras groen is, neen, ‘het groene gras’ is voor hen één geheel, één begrip. En ‘natte regen’ wekt het onaangename gevoel op, dat men krijgt als men nat wordt van den regen. Het pleonasme drukt geen logisch begrip, maar een gevoel uit en wil tevens dat gevoel bij anderen opwekken. Het mag echter niet te pas en te onpas gebruikt worden en dit betoog dient dan ook niet om het gelaakte ‘weer hersteld’ te verdedigen. Deze uitdrukking zal inderdaad wel ontstaan zijn, doordat de letterlijke betekenis van het woord ‘hersteld’ niet meer werd gevoeld. Niemand ziet er meer in: opnieuw gesteld, weer in orde. Het wordt op één lijn geplaatst met: beter, genezen, gezond en naar analogie van: weer beter, weer genezen, weer gezond zegt men nu ook: weer hersteld. Al is dit strikt genomen dus een verkeerd pleonasme, onverklaarbaar is het niet.

Correct.

Iemand, die in een onzer bladen geregeld kleine taalkwesties behandelt, schreef dezer dagen: ‘Het Wilhelmus wordt bijna nooit correct gezongen, aldus de klacht van een inzender in Het Parool. De redactie van dat blad bevestigt zulks. Nu blijkt uit het stukje van de inzender, dat de menigte, die in staat van beschuldiging wordt gesteld, zich helemaal niet onfatsoenlijk heeft gedragen. Zij heeft blijkbaar wel degelijk correct gezongen, maar niet juist. Correct en juist zijn namelijk geen synoniemen. Correct en correct zijn het niet eens. Want het Engelse correct is het Nederlandse juist en het Nederlandse correct is... fatsoenlijk, behoorlijk’.

Een lezer is het hiermee niet eens. Naar zijn mening heeft correct wel degelijk óók de betekenis van goed, zonder fouten, onberispelijk. ‘Een onderwijzer corrigeert de taalschriften, niet om er de schuine moppen in te schrappen, maar om een ding te veranderen. Aan de krant doet een corrector iets dergelijks’. Ook Koenen, Van Dale en Kramers Woordentolk geven deze betekenis op.

Onze lezer heeft gelijk. Correct betekent: overeenkomstig de regels, zonder fout. Daarnaast wordt het tegenwoordig gebruikt in de betekenis van: onberispelijk, uit moreel oogpunt of van uiterlijk voorkomen. Ook als bijwoord kan het betekenen: zonder fout, en: op een uit zedelijk of wellevendheidsoogpunt onberispelijke wijze. Als bijwoord van graad wordt het o.a. op Zuid-Beveland gebezigd in den zin van: juist, net, precies. In de volkstaal is deze betekenis heel gewoon in den verbasterden vorm krek, of krekt, in Zuid-Nederland ook: krak. In het Frans, waaruit correct is overgenomen, komt het woord in deze betekenis echter niet voor. In het Middelnederduits betekent krek juist, precies, maar ook: onmiddellijk, in welken zin het een enkelen keer ook in de Nederlandse literatuur te vinden is. Het Friese krekt, dat tevens als bijvoeglijk naamwoord voorkomt, heeft de betekenis van: nauwkeurig, precies, juist.

Karakterloosheid.

(Kn.) De neiging om goed Nederlandsche woorden door Engelsche te vervangen is een miserabel bewijs van het onvermogen van vele publicisten: starten, stunt, enz. Hoewel de luchtvaart volstrekt geen speciaal Engelsch bedrijf is, zijn de benamingen van onderdeelen van vliegtuigen grootendeels Engelsch (propeller, cockpit). Maar hiertegen schijnt niets te doen te zijn, want enkele jaren geleden heeft een commissie onder voorzitterschap van wijlen den heer Walaardt Sacré hieromtrent verbeteringen voorgesteld, doch zonder resultaat te bereiken.

Ik geloof, dat alleen een breed opgezette nationale actie een einde kan maken aan dit soort karakterloosheid.

Wij willen naar aanleiding van deze zeker niet misplaatste klacht gaarne de aandacht vestigen op een door de Commissie voor Luchtvaartterminologie in 1939 te Gorinchem uitgegeven boekje getiteld: Luchtvaartwoorden (1e dr. 1938). Hierin wordt een beschrijving gegeven van de voorwerpen of begrippen uit het vliegwezen, die met vreemde termen worden aangeduid. Voor elken term wordt een goed Nederlands vervangwoord aanbevolen, zo voor propeller: luchtschroef of schroef, voor een open cockpit: stuurkuip, voor een gesloten cockpit: stuurhut of stuurhuis, voor stunts: kunstvliegen, voor stuntvlieger: kunstvlieger, voor start: opstijging. Het is te veel om op te noemen, want het boekje telt 63 bladzijden! Indien ieder, die bij het vliegwezen is betrokken, dit boekje eens bestudeerde en er naar streefde het in toepassing te brengen, zowel mondeling als in de pers, zouden we dan niet langzamerhand van al die onnodige Engelse termen af kunnen komen? We zouden dan een echt nationale luchtvaartterminologie krijgen, want het genoemde boekje doet werkelijk prachtige Nederlandse vervangingswoorden aan de hand.

De eerste prijs?

Een vriend uit Zuid-Afrika heeft ons een artikel gestuurd, dat z.i. den eersten prijs verdient. Ja, hij is zelfs van mening, dat het wel mag worden ingelijst! De stijlbloempjes, die op hem den meesten indruk gemaakt hebben, heeft hij onderstreept. Het spijt ons, dat wij het artikel niet in zijn geheel kunnen opnemen, maar het is heus te lang. We zullen echter enige verbijsterende staaltjes van woordkeus en zinsvorming geven. Het zal u dan spoedig blijken, waarvóór onze vriend den schrijver den eersten prijs wil toekennen! Het artikel handelt over de 'Public Relations Officer', 'de man die goodwill kweekt voor een bedrijf', met name de K.L.M.; deze moet zijn directie 'informereren als er iets broedt in Calcutta en morgen een vijandige stroming in het Midden-Oosten zien in te dammen door nieuwe goodwill te kweken als olie op de golven'; natuurlijk moet hij 'flux de bouche' hebben. Hij is de man, die 'de relaties verzorgt met de openbare mening'. Het verlies van de K.L.M. wil niet ieder in Nederland 'zonder meer nemen'. 'Zij (de K.L.M.) stuit overal ter wereld op moeilijkheden en tegengestelde belangen, op stromingen en stemmingen, geneigd het vreemde element te weren, ongeacht kwaliteit en service, die het biedt'. 'Public Relations' 'zal sympathie moeten wekken of vergroten of zoals dat tegenwoordig heet: goodwill creëren'. De Public Relations Officer 'is onder geen voorwaarde een "lol"-generaal, de hoek waar men hem zo graag in terug dringt'. 'Naar zijn adviezen

moet de leiding van het bedrijf veilig in de haven van de publieke opinie kunnen koersen.’ Hij moet de hem ten dienste staande mogelijkheden ‘benutten’ en er voor zorgen, dat de publieke belangstelling van dag tot dag ‘in gunstige zin gericht’ wordt. Hij voert besprekin- en met ministers, zakenlieden en ‘ergens in Afrika met een zeer duur stamhoofd’. Eens werd hij met militaire eer ontvangen; bij deze gelegenheid ‘hoorde (hij) een langdurig lied uit’. Hij brengt geschenken namens den eenen burgemeester aan den anderen. ‘Eenzelfde vriendelijkheid heeft hij ook tussen 's-Gravenhage en Nanking verzorgd.’ ‘De burgerluchtvaart is nog zeer jong, al heeft zij het ver geschopt.’

Het is wel jammer, dat de schrijver van dit artikel, waarin ook wel aardige dingen voorkomen, b.v. woordspelingen als: hij heeft ‘veel werk om de lucht zuiver te houden’, in de verste verte zijn taal niet beheerst. Inderdaad verdient hij den eersten prijs, en wel voor het schrijven van slecht Nederlands!

Onze vriend vestigt nog de aandacht op de volgende uitdrukking uit een ander stuk: ‘De door de hier aan het woord zijnde leden bedoelde lapsus’; dit nadert, zegt hij, de van de door de haag gekropen Jan gescheurde broek!

Voor of op?

‘Bij jaarbetaling wordt voor de contributie 5% korting toegestaan.’ Is het voorzetsel v o o r hier wel juist? vraagt een lezer. Ja, waarom niet? Men kan ook zeggen: V o o r de contributie wordt betaling per giro verzocht, v o o r de contributie wordt betaling per maand toegestaan. Het voorzetsel v o o r behoort dan bij de werkwoorden: verzocht, toegestaan voor. In den bedoelden zin kan men inplaats van v o o r echter ook o p bezigen, dus: Bij jaarbetaling wordt o p de contributie 5% korting toegestaan. Het voorzetsel o p behoort dan echter niet bij het werkwoord, maar bij het zelfstandige naamwoord korting: korting op. Men kan dan ook niet zeggen: O p de contributie wordt betaling per giro verzocht, of: O p de contributie wordt betaling per maand toegestaan. Het lijkt soms een ingewikkelde geschiedenis met onze taal, maar als wij even nadenken, valt het vaak wel mee!

[Nummer 6]

Bonen en keien

Hij is (of zit) in de bonen! Deze uitdrukking zal in alle streken van ons land wel bekend zijn en dan in de betekenis van: in de war zijn, zich vergissen, of in het algemeen: verward denken of handelen.

Het W.N.T. geeft er verscheidene voorbeelden van: ‘Neen vriendje, nu ben je toch helemaal in de boonen: je weet niet wat je zegt.’ ‘Ben j’in de boonen, dat het hoofd u daar van licht is!’ En in de volgende dichtregelen:

‘Ik maakte hem noch zo veel andere dingen wijs, dat hij mij vroeg,
Of hij ook wel koopman kon worden; ja zeid ik, genoeg,
Maar dan mostje in de Stad komen wonen.
De boer begon te luisteren, 't wijf riep: ‘benje in de boonen?
Wat zou dat wezen? blijven wij liever hier op 't land’.

Hoe is deze zegswijze te verklaren? Men heeft wel eens gedacht, dat zij eigenlijk maar de helft van de oorspronkelijke uitdrukking is. Deze zou dan luiden: hij is in de bonen en wil erwten plukken! De betekenisovergang wordt dan meteen duidelijk, want wie als hij erwten wil plukken, in de bonen gaat zitten, moet wel deerlijk in de war zijn. Doordat echter het laatste deel werd weggelaten, kon men het eerste deel niet meer verklaren.

Inderdaad komt de uitdrukking: ‘hij is in de bonen en wil erwten plukken’ voor, ook thans nog. Maar de zaak heeft zich toch geheel anders toegedragen. Want niet de oorspronkelijke zegswijze is gehalveerd, doch juist het tegendeel heeft plaats gevonden: doordat men de uitdrukking niet meer verstond, heeft de volksmond er wat aan toegevoegd, met name: en hij wil erwten plukken! Uit de literatuur blijkt, dat het eerste deel vroeger alleen zelfstandig gebruikt werd, en pas later met het toevoegsel voorkomt. Maar hoe moet de uitdrukking dan verklaard worden? In de Oudheid en de Middeleeuwen was de mening algemeen verbreid, dat de sterke geur van de in het voorjaar bloeiende bloemen der grote of roomse bonen een bedwelmende uitwerking had. Men zou er duizelig van worden en zelfs geheel aan het malen kunnen raken. Bij den Latijnsen schrijver Plinius vinden we dat al, en in verschillende spreekwoorden en liederen komt dit oude volksgeloof aan 't licht. Zo luidt een Frans spreekwoord: ‘Les fèves sont en fleur, les fous en vigueur.’ En van iemand, die in de war is, wordt gezegd: ‘Il a passé par un champ de fèves en fleur.’ Ook in Duitsland had dit geloof ingang gevonden; hiervan getuigt het reeds in de 16de eeuw bekende spreekwoord: ‘Wenn die Bohnen blühen, gibt es viel Narren’. Het ‘Bohnenbed’ wordt er ‘als Inbegriff aller Narrheit’ beschouwd. Ook in onze taal komen al vroeg spreekwijzen voor, die op deze verwarrenden invloed van de bloeiende bonen betrekking hebben. In 1550 kende men reeds de zegswijze: ‘Die bonen bloeyen mit hem’ en ‘Als de Bonen bloeyen, soe en sint die gecken niet wijs’. Andere oude spreekwoorden met dezelfde strekking zijn:

Als de bonen bloeien, De zotten groeien.
Wacht u voor de bonen!
Hij heeft de bonen in het hoofd.

In het Antwerpsch Liedboek komt een lied voor, getiteld 'Vanden boonkens' en gericht tot alle 'sotten ende sottinnekens', waarin jonge en oude mensen van allerlei rang en stand gewaarschuwd

worden om toch vooral niet te dicht bij de bloeiende bonen te komen.

Elders vinden we:

‘Tvolc dat hem so roes-koppich openbaert
Dat mense bewaert ende bint als de Boonen bloeyen,
Die sullen in dusdanighe (zots) Kappen zeer wel groeyen.’

en:

‘Verblijt u altsaemen, minst metter meeste
Ghy, gecke geesten, hier sijnde present;
Dese costelycke bruyloft, abel en jent,
Sal men howen ontrent als die boonen bloeyen.’

De bloeiende bonen werden ook met de liefde en de onkuisheid in verband gebracht. Het bovengenoemde lied ‘Vander boonkens’ waarschuwt vooral tegen de dwaasheid ‘int amoureuse’. Hiermee moet waarschijnlijk ook de volgende plaats uit 1690 in verband worden gebracht: ‘Dat het onder de slagters de manier is, als wanneer haar kinderen koomen te trouwen, iets ten beste (te) geven aan de knechts; en by aldien sulks niet en geschiet, men haar dan gewoon is met bonen te goyen’.

Naast de spreekwoorden ontstonden ook andere uitdrukkingen, waarin de nadelige invloed der bonen op het verstand tot uitdrukking komt, b.v. in de bonen lopen, raken, wonen, met de betekenis van: zijn verstand verliezen of: het spoor bijster raken. Ook wordt deze zegswijze wel eens gebruikt in den zin van: den verkeerden weg opgaan.

In de 17de eeuwse kluchten komt de uitdrukking: ‘in de bonen zijn’ dikwijls voor. Gewoonlijk betekent zij dan: in de war zijn, doch soms ook: in verlegenheid zijn, twee nauwverwante betekenissen, want wie in de war is, raakt gemakkelijk in verlegenheid en wie in verlegenheid is, kan licht in de war raken.

Later is het oude volksgeloof aan de bedwelmende werking der bonen verdwenen en daardoor werd ook de uitdrukking langzamerhand onbegrijpelijk. Met trachtte haar toen begrijpelijk te maken door de toevoeging van ‘en hij wil erwten plukken’.

Niet alleen de geur der bloeiende bonen, ook het eten van bonen werd wel schadelijk voor de hersenen geacht.

Volgens mededeling van Plinius verbood Pythagoras daarom aan zijn leerlingen het gebruik van bonen. En in Duitsland is de uitdrukking: ‘er hat Bohnen gegessen’ voor iemand, die traag van begrip is, nog bekend.

Een geheel andere opvatting vindt men in de Key-klucht van Everard Meyster, waar het wordt voorgesteld alsof de boon iemand op dezelfde wijze als de kei van het verstand beroofde. Van een dwaas wordt gezegd, dat hij een kei in het hoofd heeft. Deze zegswijze is te danken aan de verbinding, onwillekeurig of misschien aanvankelijk wel opzettelijk, met kei in de betekenis van een dwaas, een zot, een nar. Dit woord is ontleend aan de middeleeuwse Arthurromans, waarin de ridder Keye de rol van een dwaas speelt. Later heeft men dit woord in verband gebracht met den Romeinsen keizer Caius: ‘De keyser Kai (wiens naam de Nederlanders noch huyden de gecken toepassen)’. Deze kei werd nu in de uitdrukking: ‘een kei in 't hoofd hebben’ verwisseld met kei in de betekenis van: keisteen. Men spreekt ook van: een kei achter 't oor hebben; met den kei besmet, gebruid, gekweld zijn of lopen; den kei hebben, alle in den zin van: heel of half gek zijn, niet helemaal goed bij zijn verstand zijn. Deze uitdrukkingen komen in onze middeleeuwse en 16de- en

17de-eeuwse literatuur veelvuldig voor. Voorbeelden zijn: ‘Die van den verwaenden key zijn besmet Zulck volck inde waerelt meest zotheyt tooght’; en: ‘Sonderlinghe als die boonen bloyen en die wittinghen syn in hoer fleure Den keye dan grote crachten toe vloyen’. ‘Want die niets weet van deze dingen, Is immers met de key gebruid?’ ‘Al zijn keijen (van een goudmaker) zijn de schoorsteen doorgevlogen, behalven één, die blijft hem zitten in den kop’. ‘Gij hebt de key in 't hoofd, 't Is waarlijk of ik in een dolhuis ben gekomen’. En tenslotte nog een voorbeeld uit onzen ouden vader Cats, met betrekking tot een ‘gek’, die zich laat kappen:

‘Hier dient de baart geregt, en daar het hoofd gewreven,
En ginder noch een schrap omtrent het oir gegeven;
Want daar leyt hem de key. Een hoofd te byster net
Heeft ick en weet niet wat, dat hem van binnen let’.

De uitdrukking wordt ook wel met een bepaling gebezigd, zoals: de Leidse of Amersfoortse key: ‘U schort de key van Amersfoort’; ‘Ik geloof dat je de keijen van Amersfoort in 't hoofd hebt zitten’.

Verder wordt gezegd: De key lotert, leutert, maalt, reutelt of rijdt hem in zijn (voor)hoofd of achter 't oor. Ook in 't Frans: *le caillou lui hoche ou remue*. ‘Hier lotert de key’ betekent: hierin, in dit opzicht handelt men dom, is men van de wijs. Loteren of leuteren wordt hier gebezigd in den zin van: heen en weer bewegen, loszitten, wiebelen.

Men kan van de key verlost worden door die te laten schrapen, van daar de uitdrukking: zich achter zijn oor schrapen. Men kan zich ook van de key laten snijden, zelfs kan men de key laten trekken. Men kon dit alles in Leiden laten doen blijkbaar, want: ‘Voer te Leyden en laat u scrapen’. En in een samenspraak vindt men:

‘Hoeveel geeft men veur vracht van hier op L e i d e n ontrént?
Ik geloof, dat je met een gulden gemakkelijk toe kent.
Wel, ik zal jou een daalder geven, ga al je best heen tyen,
En laat je daar na behooren, fijntjes van de kei snyen:

Want ze leutert jou dapper’.

Iemand van de kei snijden wordt ook wel gezegd in de betekenis van: iemand voor den gek houden, iemand foppen.

Bonen en keien zijn blijkbaar niet zo onschuldig als ze er uitzien!

U hebt of u heeft?

Onze trouwe lezers, die al jaren lang op Onze Taal zijn geabonneerd, zullen dit nummer misschien wel verveeld ter zijde leggen, als ze het opschrift van dit stukje zien! Alweer dat verhaal over die werkwoordsvormen bij ‘U’? Dat kennen we nu langzamerhand toch wel!, zeggen ze misschien. Nu, wij begrijpen dat best! En wij nemen het u helemaal niet kwalijk, als u dit artikeltje overslaat. Maar niet alle abonné’s kennen ons blad al zo lang. Gelukkig komen er steeds nieuwe bij en zij zitten vaak met dezelfde problemen, waar onze oude getrouwen vroeger mee zaten. Is er nu maar één lezer, die graag eens een reeds vroeger besproken onderwerp behandeld wil zien, dan verdient het de voorkeur hem of haar per brief te antwoorden. Over dit onderwerp komen den laatsten tijd echter weer zoveel vragen en opmerkingen bij de redactie binnen, dat het wel verantwoord is er nog eens in ons blad over te schrijven.

Een belangstellende lezer heeft in Onze Taal tot nog toe onze critiek gemist op de z.i. hoe langer hoe meer in gebruik komende fout van ‘U k u n t’, ‘U h e b t’, ‘U b e n t’, in plaats van ‘U k a n’, ‘U h e e f t’, ‘U i s’. ‘Opvallend is het’, zo schrijft hij, ‘dat de foutieve vervoeging ook ingeslopen is in officiële stukken. De dagbladen dragen er het hunne toe bij om deze grammaticale fout hoe langer hoe meer bij het publiek in te hameren’. Hij eindigt met de vraag, of het wellicht aanbeveling zou verdienen, indien van ons genootschap een actie uitging, ‘te beginnen met de dagbladen, om het taalgevoel weer iets gevoeliger te maken’.

Dit laatste denkbeeld verdient ongetwijfeld ernstige overweging. Want als wij de kranten lezen, vragen wij ons werkelijk wel eens af, of het Nederlandse volk alleen maar quasi-Engels taalgevoel bezit! Het doet ons daarom altijd goed als wij brieven mogen ontvangen van Nederlanders, die met ons strijden voor het behoud van ons Nederlandse taaleigen. Deze medestrijders zullen er ook prijs op stellen, dat wij hen zo nodig op vergissingen hunnerzijds opmerkzaam maken. Wij worden zelf ook graag op onze vingers getikt, als wij fouten maken! Maar het is nu onze beurt, want onze lezer vergist zich!

U kunt, u hebt enz. is niet fout. Het is minstens evengoed te verdedigen als U kan enz. Om dit duidelijk te maken, moeten wij U laten zien, hoe beide vormen ontstaan zijn. Men heeft wel eens gezegd: ‘U is naar zijn afkomst een persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon, want het is afgeleid van Uwe Edelheid.’ Deze redenering is echter volkomen onjuist. ‘Uwe Edelheid’ is toch immers geen persoonlijk voornaamwoord! Het is een zelfstandig naamwoord voorafgegaan door een bezittelijk voornaamwoord, en het werd gebruikt ter vervanging van den rechtstreeksen aanspraakvorm. Andere voorbeelden van een dergelijk gebruik zijn:

Hare Majesteit, Uwe Hoogheid, Uwe Excellentie. In Groningen behoort het zelfs tot de dagelijkse spreektaal. Daar vraagt een kind aan zijn moeder: Heeft moeder nog een koekje voor mij? en moeder zegt tegen den predikant: Dominee heeft gisteren mooi gepreekt! Men richt zich dus tot een ander niet met het persoonlijk voornaamwoord van den tweeden persoon, maar met een zelfstandig naamwoord, dat de aangesprokene moet aanduiden. Niet alleen in Groningen, doch ook elders in ons land worden kleine kinderen op deze wijze aangesproken: Heeft mijn jongetje zijn bordje al leeg? Gaat Mammie's kindje mee rijden? Of ook worden ze wel met hun naam aangesproken: Dat mag Henkie niet doen, hoor! Corrie moet nu zoet gaan spelen! En kinderen beneden de drie jaar gebruiken dezen vorm ook voor den eersten persoon, dus: Wimmie wil mee! Annie pap hebben!

Uwe Edelheid is dus geen persoonlijk voornaamwoord. Maar uit Uwe Edelheid ontwikkelde zich via U.E. Uwé en hieruit ontstond: U. Dit U was, zoals een lid van onzen Raad eens schreef, *t e r s t o n d* een pronomen van den toegesproken persoon, dus een pers. voornw. van den tweeden persoon. Als herinnering aan zijn afkomst behield het echter nog de verbinding met den derdepersoonsvorm van het werkwoord. Uit 'Uwe Edelheid (zelfst. nw. voorafgegaan door een bezitt. voornw.) heeft' ontstond dus: 'U (persoonlijk voornw. van den tweeden persoon) heeft'. Op den duur ging ook zelfs die herinnering verloren: het tweede persoonspronomen U werd verbonden met den tweedepersoonsvorm van het werkwoord: U hebt. Maar ook de oude vorm bleef nog voortleven en zo kent onze taal nu naast elkaar: U heeft, U hebt; U is, U bent; U zal, U zult; U kan, U kunt; U mag, U moogt; U kwam, U kwaamt; U gaf, U gaaft; U kreeg, U kreeg.

Een uitvoerige behandeling van dit onderwerp vindt U in *Onze Taal*, 10e jg., 1941, blz 45/7. Zie ook *Onze Taal*, 10e jg., 1941, blz. 34/5 en 7e jg., 1938, blz. 13.

Krantentaal en modestijl

Onzekere zekerheid

(Dw.) ‘De badlieden van Zandvoort nemen het zekere voor het onzekere en brengen hun stoelen naar het strand: misschien valt het weer morgen mee en komen er klanten!’

Wat is nu het zekere en wat het onzekere? Het onzekere is, dunkt mij, toekomstig mooi weer. Maar nemen de badlieden dan niet dat o n zekere voor z e k e r ?

Vertaal oefeningen

‘Deze plastic moet zijn.... ontoelaatbaar voor waterdamp (moistureproof) en goed heatsealbaar (d.w.z. door warmte op eenvoudige wijze te hechten aan het carton).’

Reusachtig gemakkelijk, dit heen en weer vertalen, vindt u niet?!

Uitbreiden

‘Fokker breidt uit’, ‘Philips breidt uit’, enzovoort.

(Herhaaldelijk gelezen in financiële bladen). Handelstaal, en dus géén taal?

Pakkende stijl

‘Een plattegrond van Amsterdam met aangifte van de plaatsen, waar de meeste slachtoffers vielen, toont aan, dat Muntplein, Koningsplein, Leidsestraat, Leidseplein, Van Baerlestraat bij Overtoom, Rozengracht, Dam, kruising Damrak-Prins Hendrikkade en N.Z. Voorburgwal-Raadhuisstraat de grootste gevaren opleverden. Iedere Amsterdammer weet, dat het nog altijd zo is’. Op een zin als deze is geloof ik in uw blad nog nooit de aandacht gevestigd. Misschien kan dat toch wel nuttig zijn. Men leest zo dikwijls zinnen, die aan het begin nog niet de minste aanwijzing geven, waar de schrijver nu eigenlijk ‘heen’ wil. Zo deze. Pas na acht regels zien we, dat er over de genoemde verkeerspunten iets ongunstigs gezegd wordt. Het gevolg is, dat, als we dat gezien hebben, de hele zin nog weer eens over gelezen moet worden, omdat de genoemde plaatsen, vóórdat de lezer hun qualificatie kende, niet de minste indruk op hem konden maken. Dat is onhandige schrijverij. Is daar een naam voor? (Neen, daar zijn geen woorden voor te vinden. Red.)

De gems met veren

Wat is toch een gemzeveer?

Alleen maar heren

‘Ze hebben zich vanochtend naar de collecteurs en de collectrices van de Staatsloterij gehaast, moeders met kinderwagens, heren met hoed, heren zonder meer, met een schipperspet of in een leren jekker, eerbiedwaardige gepensioneerden, dames òp en zonder leeftijd.’

Heren met hoed en heren zonder meer - dan wat? Zonder meer dan met hoed?

Dokken en werven

Er is een Vennootschap, die zich noemt:

‘Dok- en Werfmaatschappij Wilton-Feijenoord N.V.’.

Wat doet men daar? Dokken en werven? Maar dat doen we toch allemáál?

Het is zó, dat...

Er schijnt een mode te zijn, die gesignaleerd moet worden. Als iemand aan een ander eens iets wil vertellen, dat voor de verteller niet, maar voor de hoorder wel nieuws is, dan zegt hij niet zus of zo, maar: het is zó, dat zus of zo. Niet zegt hij gewoon: ‘werkgever en werknemer moeten ieder een gulden storten’, maar: het is zó, dat werkgever en werknemer ieder een gulden moeten storten’. Dezelfde spreker zal ook niet zeggen: ‘binnenkort zullen wij de polis opmaken’, maar: ‘binnenkort zullen wij overgaan tot het opmaken der polis’, alsof het een dreigement in plaats van een toezegging was.

P.S. ‘Het is zó, dat’: is spreektaal;

‘overgaan tot’: schrijftaal.

Maar beide: overbodigheden.

Eén

(Ba.) Het is mij opgevallen, dat het gebruik van é é n in plaats van e e n, in dit geval een misbruik, steeds meer navolging vindt, vooral in dagbladen en tijdschriften.

Voorbeelden:

1. Nadat hij een kwartier had gewacht werd hem de bestelde kop koffie door één der bedienden gebracht.
(De chef gaf uitdrukking aan zijn spijt, dat de andere bedienden door onvoorziene omstandigheden verhinderd waren hun medewerking te verlenen).
2. Die kaart geeft U recht op een rondgang onder geleide van één der bewakers van dit vogeleiland.
(Een teleurstelling voor hen, die gerekend hadden op het gezelschap van het voltallige bewakingspersoneel).
3. Aangezien chirurgisch ingrijpen noodzakelijk bleek, werd het slachtoffer in één der ziekenhuizen opgenomen.

(Zeer ten gerieve van de chirurg, die zich nu voor de behandeling van de patient tot één ziekenhuis kon bepalen).

4. Toen de telefoon opnieuw rinkelde nam één der verpleegsters de haak van het toestel.

(Waarschijnlijk een leerling-verpleegster, nog niet op de hoogte van de voorschriften, volgens welke het afnemen van de haak door drie of meer verpleegsters moet geschieden).

(Waarom is één hier dus fout?. Omdat het in deze gevallen geen telwoord, maar een onbepaald voornaamwoord is. Red.).

[Nummer 7]

Nederlandse woorden in het Russisch

Ons volk is wel altijd een klein volk geweest, maar ondernemingsgeest hebben de Nederlanders toch steeds gehad. Zij bleven ondanks hun liefde voor huiselijkheid en gezelligheid niet aan eigen haard zitten, maar trokken er op uit, de wijde wereld in. Zij wilden wat meer zien dan de lage landen bij de zee, zij gingen varen en handel drijven met vreemde volken in en buiten Europa. Het behoeft ons dan ook niet te verbazen, dat uitheemse woorden in onze taal zijn binnengedrongen en zich daar langzamerhand een plaatsje hebben veroverd. Dat brengt de omgang met andere volken nu eenmaal met zich mee. Maar natuurlijk was de invloed wederzijds. Ook de vreemdelingen namen woorden en uitdrukkingen van onze zee- en kooplieden over.

Van onze zee- en kooplieden. Het ligt dus voor de hand, dat het in de vreemde talen vooral scheepstermen en namen van handelsproducten zijn, waarin we Nederlanders met een buitenlands jasje aan herkennen.

Zo is het ook in het Russisch. Want hoe weinig verwant deze taal ook met de onze mag zijn, zij kent toch heel wat woorden van Nederlandsen oorsprong. In de buurt van de Kaspische Zee worden de volgende termen gebruikt: bramtóp in de betekenis van topzeil op kleine vaartuigen, uit Holl. bramtop (top van de bramsteng); búglen' uit Holl. boeglijn; kapljár uit Holl. kabelaring; kónfuz uit Holl. kombuis; lócman uit Holl. loodsmán, doch met de betekenis van schipper, scheepskapitein; múskar' uit Holl. moskuil; schóut, skóut, skut uit Holl. schuit. Dan kent men er nog het woord bánok: riviermonding, een in zee uitlopende arm van een rivier. Dit is ook een Ned. woord, ofschoon wij het in deze betekenis niet kennen. Het is nl. ons bank (zandbank). Dat bánok daaruit ontstaan is, kan men vooral opmaken uit een Russische zin als: bánok abmelél - ryba i ni idet k nam, d.i. de bánok is ondiep geworden, verzand - de vis komt niet tot ons. Waarschijnlijk werd bánok eerst gebezigd om een ondiep, verzand vaarwater aan te duiden, daarna zal het ook zijn gebruikt voor vaarwater in het algemeen, en in 't bijzonder voor een vaarwater dat in zee uitmondt en vaak ondiepe plaatsen, b a n k e n heeft. Ook kent men het woord vánda: visnet, visserstuig tot het vangen van grote vis, gewoonlijk van dun touw, soms van wilgetwijgen. Elders in Rusland komt vánta voor. Beide vormen gaan terug op ons want (viswant, visserstuig).

Algemeen Russisch is het woord flag, meervoud flági uit Ned. vlag. In Archangel kent men het werkwoord flacit, de vlag hijsen op een schip. Een ander woord is borchóty, dat in N.O.-Siberië gebruikelijk is in de betekenis van: planken ter verhoging geslagen op een bootje, dat uit één boomstam is gehouwen. Het is hetzelfde als het Archangels bárkoty, dat evenals de in het N. en O. van Rusland bestaande woorden barkót en barkóut, afkomstig is van Ned. barkhout. De vormen borchóty, barchót, barchóut en bargóut zijn te verklaren uit de Holl. vormen barchhout barghout.

Overigens worden er ook wel eens ten onrechte Russische termen aan het Hollands toegeschreven. Men heeft wel gedacht, dat het thans niet meer voorkomende Russische

woord rangóus uit een Holl. woord rankhuis zou zijn ontstaan. Het betekent: een klein huisje, en is een synoniem van Russisch jut uit Holl. hut, zodat het wel wat ver-

leidelijk is rangóus nu ook van een Hollandsen oorsprong te verdenken! Er is echter één groot bezwaar tegen de afleiding uit rankhuis: dit woord bestaat niet! Wat nu? Oorspronkelijk Russisch is rangóus ook niet. De verklaring is wel te vinden. Want de Russen hebben niet alleen woorden aan het Nederlands ontleend, doch ook aan het Engels. In de 18de eeuw gebruikten zij voor sommige scheepsonderdelen zowel Engelse als Nederlandse termen, waarbij nu eens de eerste, dan de laatste uitdrukking de overhand kreeg. Het Russische gekbalk uit Ned. hekbalk is verdrongen door vintranec uit Eng. wingtransom; genegat uit Holl. hennegat heeft plaats gemaakt voor gel'mport uit Eng. helmpport. Daarentegen heeft forfut uit Eng. forefoot zich niet kunnen handhaven tegenover baks uit Holl. (kinne)baks. En zo heeft ook het Russische rangóus uit Eng. roundhouse het moeten afleggen tegen Russisch jut uit Holl. hut. In 1795 komt rangóus nog voor, maar een halve eeuw later schijnt het reeds in onbruik te zijn geraakt.

Behalve scheepstermen heeft het Russisch ook heel wat namen van handelsvoorwerpen uit het Nederlands overgenomen, b.v. vruchtennamen: Russisch kruzapel' uit Holl. kruisappel; Russisch apel'sin uit appelsien, een bijvorm van sinaasappel, en afleidingen hiervan: het bijvoegl. naamw. apel'sinovyj o.a. in apel'sinovie morozenoe, d.i. sinaasappelijs; en apel'sinnyj in apel'sinnoej derevo, d.i. oranjeboom; en dan de zelfst. naamwoorden apel'sinnik: oranjeboom; apel'sinscik: appelsinekoopman; apel'sinsica: appelsinekoopvrouw. Een andere vruchtennaam, die het Russisch ontleend heeft van het Nederlands is abrikós uit Ned. abrikoos. Weliswaar is dit geen oorspronkelijk Ned. woord; het heeft een reis om de wereld gemaakt voor het bij ons is terecht gekomen. Van het Latijn (praecoquum of praecox, meervoud praecocia) ging het via het Grieks πραικκόκκια (praikokkia), enkelvoud πραικκόκκιον (praikokkion), ook πρεκκόκκιον (prekokkion), βερικκόκκιον (berikokkion) en βερυκόκκον (berukokon) naar het Arabisch. De Arabieren, die de p niet kennen 'verarabischten' het tot barkôk, berkôk of met het lidwoord al-berkôk. In dezen vorm kwam het in Spanje en Portugal aan, waar het aanvankelijk albercoque luidde, maar thans enigszins gewijzigd voortleeft, in het Spaans als albaricoque, in het Portugees als albricoque. Onze voorouders hebben het weer van de Spanjaarden en Portugezen overgenomen: abricock of abrikok. In deze gedaante komt het bij ons nog in de 17de eeuw voor. Het woord was echter ook in Frankrijk doorgedrongen; daar werd het op zijn Frans: abricot. Door den Fransen invloed op onzen tuinbouw begon het woord in zijn Fransen vorm bij ons ingang te vinden, zo zelfs, dat de Spaans-Portugese gedaante geheel op den achtergrond raakte en tenslotte verdween. Van de Fransen werd het echter in het meervoud overgenomen en daar die eertijds nog de s van het meervoud uitspraken, ontstond bij ons de vorm abricots of abricotz. Dit werd vernederlandst tot abrikozen, waarbij dan weer het enkelvoud abrikoos werd gevormd. In dit ontwikkelingsstadium reisde het woord naar het Oosten, zodat ook de Russen van deze smakelijke vrucht konden genieten. Zij hebben er weer bijvoeglijke naamwoorden bij gevormd, nl. abrikósovyi, b.v. in abrikósovyi cvét, d.i. abrikozeleur; en abrikósnyi in abrikósnaja kostocka, d.i. abrikozepit. Abrikósnik is een abrikozeboom en ook een liefhebber van abrikozen; abrikósovka betekent abrikozenlikeur.

Ook Hollandse visnamen vinden we in het Russisch terug, b.v. garnél' uit Ned. garneel, een bijvorm van garnaal; en makrel' uit ons makreel. Verder namen voor

stoffen en kledingstukken, zoals Russisch bájka uit Ned. baai, plis uit pluis; bóstrok of bóstrak uit borstrok. De Russen doen ook aan kousenstoppen: stopat' culki.

Andere aan het Nederlands ontleende Russische woorden zijn nog: drágil', Ned. (last)drager; kamfórka, kanfórka, konfórka, Ned. komfoor; en kanbój in de betekenis van lawaai, schandaal, alarm, uit Ned. konvooi. Doch hierover en over nog andere woorden een volgenden keer.

Stemmen van onze lezers over den 'ober' en zijn collega's.

Naar aanleiding van het hoofdartikel in ons Februarinummeer zijn er heel wat brieven bij de redactie binnengekomen. Zulke blijken van belangstelling stellen wij altijd zeer op prijs. Zij bewijzen, dat onze lezers ons niet alleen laten strijden of de beslissing in moeilijke gevallen maar aan ons overlaten, doch ook zelf nadenken en mee zoeken naar de juiste oplossing.

Gelukkig is er geen enkele lezer, die het voor 'ober' opneemt! Een 74-jarige is de titel 'ober' reeds jarenlang een ergernis. Toch, zegt hij, zit in dit woord meer dan men gewoonlijk denkt. 'In den loop der jaren leerde ik het gebruik van het woordje kel(l)ner kennen en wist ik niet beter, of de hoogste, oudste kellner kreeg "rechtens" den titel "oberkellner", kortweg aangeduid met "ober". Zou b.v. een kellner bij de bediening mijn ontevredenheid opwekken, dan zou ik hem zeggen den "ober" bij mij te roepen, waarna de hoogste der kellners zou verschijnen, bij wien ik mijn beklag zou kunnen doen. Ik herinner me, dat ik in 1931 in een groot hotel te Baden-Baden vertoefde, waar ik voor het eerst ervoer, dat men elken kellner met "ober" behoorde aan te spreken, anders zou hij zich zeer beledigd gevoelen. Sindsdien durf ik, ook hier in Holland, het woord "kellner" niet meer over mijn lippen te laten komen.'

Het woord 'kellner' heeft dus eigenlijk ook iets 'denigrerends', zoals een andere lezer opmerkt. 'Garçon' acht hij terecht niet geschikt. 'Bij ge-

brek aan een bruikbaren naam wordt vaak met een geldstuk op de tafel getikt of met de vingers “geknald”. Maar deze wijze van aandacht vragen vinden de meeste kellners onaangenaam en wie zal hun daarin geen gelijk geven?

‘Diener’ vindt over het algemeen ook geen instemming. Wel vestigt de lezer, die ons vroeg, of ‘diener’ misschien geschikt zou zijn, onze aandacht op ‘dienster’. Dit wordt gebezigd door M. Pos in ‘Ik zag Amerika’, blz. 23: ‘Ze was werkzaam als dienster in de eetzaal voor het personeel’. Inderdaad lijkt ons ‘dienster’ wel aanvaardbaar. Het heeft geen Duitsen klank zoals ‘diener’, dat een nog gangbaar Duits woord en daarom niet aanbevelenswaardig is. Het reeds bestaande zelfst. naamwoord bij dienen: ‘dienares’ komt hier niet in aanmerking. Overigens worden de vrouwelijke koffiehuisbedienden gewoonlijk met ‘juffrouw’ aangesproken, zonder dat dit aanleiding tot verwarring geeft. Een lezer stelt dan ook voor in navolging daarvan ‘de bedienende heren’ in hotels e.d. met ‘mijnheer’ aan te spreken. Dat zou misschien nog niet zo'n kwade oplossing zijn.

‘Jan’ klinkt volgens de meeste lezers wat te vertrouwelijk. Onze 74-jarige vriend vreest, gezien de ervaring met kellners opgedaan, dat de koffiehuisbedienden deze aanspraak wat kleinerend zullen vinden. ‘Het familiale Jan’, schrijft een andere lezer, ‘is alleen te gebruiken in café's, waar stamgasten komen. Die zouden zonder bezwaar Jan kunnen roepen’.

Onze briefschrijvers blijven echter niet negatief. Zij doen ook positieve voorstellen. Verscheidene voelen veel voor: ‘aannemen!’ Vroeger was dit de meest gangbare term, schrijft een abonné. ‘Niet “aannemer”’. Dat is weer iets anders. Met de roep “aannemen” geeft men te kennen dat men een bestelling wenscht te doen aannemen. Ik heb vaak over de kwestie met kellners gesproken. Ook van die zijde vernam ik nooit bezwaren tegen “aannemen!” Zonder een statistiek in optima forma te hebben geproduceerd, kan ik toch met groote waarschijnlijkheid constateeren, dat van de tien vrouwen er negen zich van “Ober!” bedienen tegen zes van de tien mannen. De laatste gebruiken naast “ober”, “aannemen”, ook dikwijls “chef”. Aan den psychiater laat ik het “waarom” te verklaren.’ Een andere lezer bezigt geregeld ‘aannemen!’ en dikwijls roept de bediende terug: ‘aanneme mijnheer!’ De kellner wil zeggen: ik kom dadelijk uw bestelling aannemen. ‘Als telegraphische afkorting van een verzoek om even een bestelling te komen aannemen, is die roep alleszins zinrijk te achten en in elk geval is hij... echt Nederlands’. Zo luidt het oordeel over ‘aannemen!’ van een van onze trouwste en meest meelevende lezers. Een ander stelt voor den man te noemen naar den arbeid dien hij verricht. ‘Hij brengt het biertje, den borrel, de spijzen enz. en wat is er tegen, dezen man te noemen “brenger”, aldus volkomen weergevende het doel van zijn arbeid.’ Echt Nederlands is dit wel, maar dit woord lijkt ons toch te weinig karakteristiek. ‘Brenge’ is niet het wezenlijke van het werk der koffiehuisbedienden. De postbode ‘brengt’ ook, de tram ‘brengt’, alle mensen ‘brengen’ wel eens.

Het voorstel van een lezeres om ‘ober’ te vervangen door ‘serveur’ kunnen wij niet aanvaarden. Waarom zouden we geen Duitse en wel Franse woorden in onze taal dulden! Zo mogelijk moeten we een eigen Nederlands woord vinden! Tenslotte willen wij nog aan één lezer het woord geven: ‘In Denemarken zegt men tegen een kellner: Tjener, d.i. dus hetzelfde als Diener. In Zweden zegt men: vaktmästare (wachtmeester) tegen een “kellner” en hofmästare (hofmeester) tegen een “ober”’. Nu lijkt het mij niet gemakkelijk om het woord wachtmeester te doen inburgeren,

maar het woord hofmeester is voor degenen die wel eens gevaren hebben niet onbekend. Het geeft ook wat meer “cachet” aan de functie van den bediende dan het woord diener. In sociëteiten spreekt men in het algemeen van “bedienden”. Ook dit woord zou men algemene ingang kunnen doen vinden.’

Over ‘hofmeester’ zou men wel kunnen denken, doch ‘bediende’ is inderdaad het juiste woord. De aan te duiden personen ‘bedienen’ immers. Bedienen betekent o.a. van spijzen of dranken voorzien: een heer *b e d i e n t* zijn tafeldame; toen het meisje uit was, *b e d i e n d e* mevrouw zelf haar gasten.

Een lezer geeft den goeden raad het bestuur van den bond van koffiehuisbedienden eens in den arm te nemen. Wij zouden het kunnen vragen met ons tegen ‘ober’ te strijden en welke van de te berde gebrachte benamingen z.i. er het beste voor in de plaats kan worden gesteld.

Mogelijk kunnen de koffiehuisbedienden zelf een geschikt woord vinden. De medewerking van de personen in kwestie zou den strijd aanmerkelijk verlichten en de kans op succes vergroten!

De afkortingspunt

Een lezeres verkeert in het onzekere over het gebruik van de punt in afkortingen. Moet men schrijven Mr., Dr., Ds. enz. of Mr, Dr, Ds? In de nieuwe Van Dale worden alle afkortingen met een punt geschreven, maar in de Winkler Prins staat alles zonder punt! Hoe moet het nu? Zoals Van Dale het doet: *mèt* punt. De punt duidt aan, dat er op één of meer plaatsen letters zijn weggelaten uit het woord. De punt kan overal geplaatst worden, maar gewoonlijk wordt zij achter het afgekorte woord gezet. Dit gebruik is al heel oud. Wie wel eens in oude archieven gesnuffeld heeft, kan dit bevestigen. De Middeleeuwse en ook de 16de en 17de eeuwse handschriften hebben vaak afkortingen; vooral in de Latijnse stukken wemelt het er van, zo zelfs, dat ook na een

speciale bestudering van de daar gevolgde afkortingssystemen deze oude documenten soms moeilijk zijn te ontcijferen. Men bezigde niet alleen de punt, maar veel meer allerlei andere tekens: haaltjes, streepjes en krulletjes naar beneden of naar boven, en voor verschillende letters of letterverbindingen had men ook telkens andere weglatingstekens. Zij stonden voor, middenin of achter het woord, ook wel op verscheidene plaatsen in het woord al naar mate de letters waren weggelaten. Maar zij stonden helemaal niet altijd op de plaats van de weggelaten letters, of zelfs lettergrepen. Een punt achter een woord behoefde niet bepaald aan te duiden dat de laatste letters ontbraken. En zo is het ook nu nog. Als enig overblijfsel van alle vroegere afkortingstekens hebben wij nu nog de punt, en wij plaatsen deze gewoonlijk achteraan. Zo in nl. De punt duidt even goed op het weggelaten 'ame' als op het ontbrekende 'ijk'. Ook in de afgekorte titels mag de punt gerust achteraan geplaatst worden, of de laatste letter uitvalt of niet, dus Dr., Mr., Prof. Verder: zelfst. nwrđ. voor zelfstandig naamwoord; zelfst. nw. mag natuurlijk ook. Men vergelijkte over dit onderwerp *Onze Taal*, 1949, blz. 26/7.

Klaplopen.

Een lezer merkt op, dat de nieuwe Van Dale zichzelf tegenspreekt aangaande dit woord. Daar leest hij nl.: klaplopen- (alleen onbep. wijs en tegenw. deelw.); klaploper- iemand die klaploopt. Klapliep? En ook: na de school te hebben afgelopen, heeft hij zijn hele leven klapgelopen?

Ja, die Van Dale is een olijkerd! Wat hij er door de voordeur uitgooit, haalt hij er door de achterdeur weer in in dit geval. Zijn bedoeling is waarschijnlijk: *g e w o o n l i j k* worden van klaplopen alleen de onbepaalde wijs en het tegenwoordig deelwoord gebruikt. Maar wie zal ons beletten het werkwoord te vervoegen? Als wij de vervoeging nodig hebben om onze bedoeling weer te geven, dan vervoegen wij! Klaploper is.... ja wat is een klaploper? Wel, iemand, die klaploopt. Dat is toch logisch!

Wij zijn het met Van Dale eens. Als wij het werkwoord klaplopen vormen, dan kunnen wij het ook vervoegen, al zou ook niemand ter wereld het doen, Slotsom: klaplopen wordt niet veel in vervoegden vorm gebezigd, maar we kunnen en mogen het wel zo gebruiken.

Een aardig woord overigens, dat klaplopen. Het is waarschijnlijk gevormd van klaploper, dat voor ouder gehouden wordt. Een klaploper is iemand, die met een klap (lazarusklap) loopt, d.i. een 'biddende' (bedelende) leproos of melaatse. Een klap kan betekenen: een gereedschap om mee te klappen, dus ook de klep, waarmee de bedelend rondgaande leprozen, melaatsen of lazarusen hun komst moesten aankondigen, zodat de voorbijgangers gewaarschuwd werden. Dezen konden dan uit den weg gaan of ook hun aalmoezen aan die arme mensen toewerpen. In het Friesch Placaatboek komt een bevel uit 1663 voor, dat.... *gheen Bedelaers, soo Mans, Vrouwen als Kinderen, niet sullen vermogen, noch met lasariscleppen, of onder eenigh ander schyn ende uytvinsel, het Landt ende de Steden.... door te loopen*'. En in een voorschrift uit 1586 in het Groot Placaatboek staat, dat de tekenen der Leprosen zijn: *'een Vlieger opte borst, een Klappe in de hand, met een Hoet op 'thoofte bekleet met eenen witten Bandt*'. Ergens anders leest men van de leprozen *'door de Stadt haar broodt biddende, met klap en nap, en wit lint om 't hoefte gewapent*'.

Er zijn verschillende uitdrukkingen met dit woord klap ontstaan, b.v. met de klap bidden, d.i. brood bidden, bedelen. In 1411 komt voor: clappe slaen: kleppen met de klap. Verder: met de klap gaan of lopen, oorspronkelijk gezegd van bedelende leprozen, maar bij uitbreiding gebezigd in de betekenis van: bedelen, troggelen. Pers slaakte in zijn Bellerophon deze verzuchting:

Nergens kost ick trouwe speuren,
Niemand gaf mij leur of lap,
'k Wierd gestooten uyster deuren,
'k Liep ellendig met de klap!

Zo kennen we ook de uitdrukkingen: op de lazarusklap gaan, en op de klap lopen: als een leproos lopen bedelen, bedelend rondzwerven. Daaruit heeft zich de betekenis ontwikkeld van: schooien, schuimen, op de schobberdebonk lopen, in 't bijzonder: op etenstijd bij iemand binnenstappen in de hoop aan den maaltijd te worden genodigd. Hierbij behoort verder: op de klap leven, d.i. leven van wat men bij anderen kosteloos weet te krijgen; en: goederen op de klap halen, nl. zonder gereede betaling, op den pof.

Mogelijk is klaplopen een verkorte uitdrukking van: op de klap lopen, het heeft dezelfde betekenis: het er op toeleggen kosteloos van iemand te profiteren, ongenood de kost bij iemand komen ophalen.

Soortgelijke samenstellingen als klaplopen zijn: kroeglopen en nachtlopen, gewoonlijk ook alleen in de onbepaalde wijs en het tegenwoordig deelwoord gebruikt. Maar men zou evengoed kunnen spreken van iemand, die kroegloopt! Het is niet onmogelijk, dat dit inderdaad wel wordt gezegd.

Zich omkleden

(Bl.) Verleden zomer zag ik een mededeeling van het Wassenaarsche Gemeentebestuur, welke bevestigd was aan een oude D u i t s c h e bunker nabij het strand van den Wassenaarschen Slag. Deze mededeeling bevatte met een verwijzing naar Art. 150 G van de Wassenaarsche politieverordening 1936 de volgende woorden:

‘Verboden zich op het strand o m t e k l e d e n’. Ik hoop, dat in 1951 de burgerij betere Nederlandsche uitdrukkingen voorgezet zullen worden.

[Nummer 8]

De functies der woorden in den zin

Een woord duidt een begrip aan. Dat begrip kan een concreet, een grijpbaar ding zijn: een stoel, een mens, een dier, een boom, de zee, de klok. Het kan ook iets abstracts, iets ongrijpbaars zijn: een gedachte, een grap, toorn, vreugde, een gemoedsaandoening, verlangen, troost, barmhartigheid. Al de genoemde woorden geven heel algemene begrippen weer: zij hebben een ruime betekenis. Als iemand over een stoel spreekt, zomaar in 't algemeen, dan kan hij alle mogelijke soorten van stoelen op het oog hebben. Spreekt hij over een tuinstoel, dan wordt de betekenis van stoel al heel wat beperkt. Men kan zich nu den bedoelden stoel al iets beter voorstellen.

Nog scherper wordt het beeld, als er van een houten tuinstoel gesproken wordt. Wordt het een wit geverfde houten tuinstoel, dan kan de hoorder zich al haast een preciese voorstelling van het aangeduide voorwerp maken. En een volkomen juist beeld krijgt hij, als hij den stoel voor zijn ogen heeft: dié witte houten tuinstoel. Zo is het algemene begrip stoel met een ruime betekenis door allerlei bepalingen beperkt tot een bijzonder begrip met een enge betekenis. De bepalingen: wit, geverfd, houten, tuin- zijn op zichzelf beschouwd ook weer woorden, die algemene begrippen aanduiden. Maar zij worden meer omlijnd door elkaar, en door stoel.

Wit. Hoe wit? Wit geverfd. Wat is wit geverfd? Hout. Welk hout? De houten stoel. Wat voor een stoel? Een tuinstoel. Geverfd. Hoe geverfd? Wit. En zo kan men doorgaan.

Een woord op zichzelf geeft dus slechts een algemeen, een vaag begrip weer. Het krijgt pas meer kleur als het geplaatst wordt in een woordengroep. In die groep bekleedt het een bepaalde functie en door die functie wordt het begrip scherper omlijnd, het begrip van het woord zelf, maar ook dat van de andere woorden uit de groep. In: die wit geverfde houten tuinstoel, verrichten de woorden: die wit geverfde houten tuin- de functie van het bepalen van stoel. Zij zijn: bijvoeglijke bepalingen bij dat woord. Wit is weer een bepaling bij geverfd, maar geen bijvoeglijke bepaling, want zo worden alleen de bepalingen bij zelfstandige naamwoorden genoemd. Geverfd is geen zelfstandig naamwoord, maar een als bijvoeglijk naamwoord gebruikt verleden deelwoord. Bepalingen bij zulke woorden heten bijwoordelijke bepalingen. Wit vervult in dit geval dus de functie van een bijwoordelijke bepaling; het is een bijwoord. Als er stond: w i t t e , dan was het een bijvoeglijk naamwoord bij stoel en dus een bijvoeglijke bepaling.

Nog meer wordt het begrip van een woord en ook van een woordengroep beperkt, als dat woord of die groep een onderdeel is van een zin. Die wit geverfde houten tuinstoel staat op zolder. Hier wordt nog meer van dezen stoel gezegd. De stoel, die overal kon zijn, blijkt nu op zolder te staan. Hij staat, hij ligt of hangt niet. Het beeld wordt steeds duidelijker. De stoel is onderwerp, hij ondergaat niet iets, neen, hij staat zelf. En hij is daar in rust. Maar als het zomer wordt, gaat er iets met dien stoel gebeuren. Iemand haalt den wit-geverfden houten tuinstoel van den zolder! Het beeld is weer anders. De stoel is nu in beweging of liever hij ondergaat een

beweging, hij is lijdend voorwerp geworden, en heeft daarmee een andere functie in den zin gekregen. En als de stoel beneden is, wordt hij in den tuin

gezet. Dan s t a a t hij weer, maar nu niet meer op zolder, doch in den tuin. Een dan gaat iemand op dien stoel zitten. Hij is nu geen onderwerp meer en ook geen lijdend voorwerp. Hij is nu een bepaling van plaats geworden, want waar is iemand gaan zitten? Wel, op dien wit geverfden houten tuinstoel, die in den tuin staat. D i e , dat is ook weer de stoel. Die in den tuin staat, is een bijvoeglijke bepaling bij stoel. Maar het is een bepaling in den vorm van een volledigen zin en daarom heet zij: bijvoeglijke bijzin.

Elk woord in een zin heeft een bepaalde functie. Deze functies der woorden bepalen mee het begrip of de begrippen, door dien zin uitgedrukt. Als een woord onderwerp is, staat er i e t s a n d e r s dan als het lijdend voorwerp is. Een veel voorkomende fout is, dat men de verschillende functies der woorden niet onderscheidt. Dan laat men een woord, dat reeds genoemd is, weg op plaatsen, waar het beslist moet worden herhaald. In: het meisje schildte de aardappelen, is aardappelen lijdend voorwerp. Evenals in: het meisje kookte de aardappelen. Men kan dus gerust zeggen: het meisje schildte en kookte de aardappelen. Zo ook: de vader bestrafte en sloeg zijn zoon. Maar niet: het meisje schildte en werden gaar de aardappelen, of: het meisje schildte de aardappelen en werden gaar, want in: de aardappelen werden gaar, is aardappelen het onderwerp. De functie van de aardappelen is verschillend, het woord moet dus herhaald worden. De vader bestrafte en gaf zijn zoon een pak slaag, kan ook niet. Want zoals het er staat, wordt het pak slaag bestraft! Het pak slaag is het lijdend voorwerp bij g a f , maar bij bestrafte moet z i j n z o o n als lijdend voorwerp worden gedacht. Dit is bij g a f , waar het genoemd wordt, echter meewerkend voorwerp. Het woord moet derhalve worden herhaald of om een herhaald gebruik van hetzelfde woord te vermijden, eenmaal door een ander woord worden vervangen, b.v. de vader bestrafte zijn zoon en gaf hem een pak slaag. Vooral in bijzinnen wordt de bedoelde fout dikwijls gemaakt: De kraan, die lekte en de loodgieter gemaakt heeft; het huis, dat Jansen gebouwd heeft en Pietersen in woont; de weg, die verbeterd is en ik gisteren bewandeld heb; het kind, dat is overgegaan, maar een taak is opgelegd. In al deze bijzinnen moet het betrekkelijk voornaamwoord herhaald worden, omdat het telkens een andere functie bekleedt: de kraan, die lekte en die de loodgieter gemaakt heeft; het huis dat Jansen gebouwd heeft en waar Pietersen in woont; de weg, die verbeterd is en die(n) ik gisteren bewandeld heb; het kind, dat is overgegaan, maar aan wie(n) een taak is opgelegd. De vorige maand stond in een krant: ‘Men heeft hen dadelijk droge kleren verschaft en verzorgd’. Hier treffen we dezelfde fout aan. Juist is: Men heeft hun (3de naamval) dadelijk droge kleren verschaft en hen (4de naamval) verzorgd.

Ook in den volgenden krantenzin werd de functie verwaarloosd: ‘Wij betwijfelen of de kampcommandant, die deze order gaf en d i e deswege door de chef van de Generale Staf de hand boven het hoofd is gehouden deze order gegeven zou hebben.....’. Hier is het betrekkelijk voornaamwoord wel herhaald, doch niet in den juiste vorm. In het tweede deel van den zin is het meewerkend voorwerp, dus 3de naamval. Weliswaar mag tegenwoordig de naamvals-n worden weggelaten - misschien één der oorzaken waardoor het functieverhaal zo vaak over het hoofd wordt gezien -, maar dat betekent nog niet, dat de 3de naamval w i e nu ook maar d i e moet worden. Ook na voorzetsels heeft het betrekkelijk voornaamwoord nog altijd den vorm: w i e . De bovengenoemde zin behoort te luiden: ‘Wij betwijfelen of de kampcommandant, die deze order gaf en wie(n) deswege de hand boven het hoofd is gehouden enz.’

Op, ten strijde tegen de verwaarlozing van de functies der woorden in den zin!

Dan wel

D a n als voegwoord wordt in de eerste plaats gebezigd achter den vergrotenden trap van een bijvoeglijk naamwoord, dus ter aanduiding van een ongelijkheid: Een koe is groter **d a n** een kalf; een noot is harder **d a n** een appel; een haas is vlugger **d a n** een slak. Ook achter **ander en anders** wordt **dan** gebruikt: Op de Veluwe is het **anders d a n** in Limburg; er was geen andere weg **dan** die door het bos; Piet heeft een andere kamer **dan** Jan; hij heeft er geen ander gezien **dan** den tuinman.

In geen van de genoemde voorbeelden kan men **w e l** toevoegen: een koe is groter **d a n w e l** een kalf is geen Nederlands; evenmin: Piet heeft een andere kamer **dan wel** Jan. **D a n w e l** kan echter heel goed gebruikt worden in zinnen, waarin twee eigenschappen van één persoon of zaak met elkaar vergeleken worden, b.v. in: de jongen is minder lui **dan wel** onverschillig; de straat is meer lang **dan wel** breed. Verder is **d a n w e l** ook mogelijk **n a n i e t z o z e e r**: hij heeft niet zozeer behoefte aan voedsel **d a n w e l** aan rust. Zo komt het althans in de Nederlandse literatuur voor. Gewoner is hier echter **a l s**, dus: hij heeft niet zozeer behoefte aan voedsel **a l s** (wel) aan rust. Doch bij sommige schrijvers komt **d a n** ook bij gelijkstellingen voor, zo bij Geraert Brandt (17e eeuw): ‘Men is den vijanden..... den verdienden lof zoo **wel** schuldig te geven, **d a n** den vrienden’. Ook bij Betje Wolff en Aagje Deken (eind 18de eeuw): ‘Dan ben ik al zo sterk met u bezig, **d a n** wanneer ik u de meeste bezoeken geef’.

D a n w e l mag ook evenals **d a n** gebezigd worden ter inleiding van het tweede lid van een tweeledige afhankelijke vraag. Het treedt dan in de plaats van het uitsluitend tegenstellende **o f**:

ik weet niet of ik hem mondeling dan wel schriftelijk zal antwoorden; of: ik weet niet of ik hem schriftelijk zal antwoorden dan wel naar hem toe zal gaan. Vroeger: ‘Om..... hem bescheyt te seggen, off sy de stadt terstont wilden geven in sijne handen dan niet’. Bij Kloos: ‘Dat ieder redelijk mensch, die ze (nl. bepaalde argumenten) leest, niet weet of hij daarover lachen zal, dan wel zich boos maken over het autoriteitsgevoel, waarmede zij worden staande gehouden’.

In de volgende voorbeelden uit de pers vindt men dus een juist gebruik van dan wel in: ‘Evenmin is na te gaan of woorden van andere Europese of Oosterse talen rechtstreeks uit die streken overgenomen zijn, dan wel door Westeuropese bemiddeling’.

Dan wel is echter niet op zijn plaats in den volgenden zin: ‘Grondoorzaak hiervan is dat ons guldeninkomen te groot was dan wel dat het Nederlandse volk te grote neiging toonde.....’. Dit moet zijn òf: Grondoorzaak hiervan is minder (of: niet zozeer), dat enz., òf: Grondoorzaak hiervan is zowel, dat..... als dat..... òf: Grondoorzaak hiervan is, dat..... of dat..... Hetzelfde geldt voor dezen zin: ‘Bovendien had Groot Brittanje in toenemende mate vrienden, dan wel welwillende neutraliteit op het continent nodig’.

De boeman

De boeman is een ijzingwekkend wezen, wiens aangekondigde komst reeds vele stoute kinderen met succes tot gehoorzaamheid heeft aangespoord! Want als die vreselijke boeman toch eens werkelijk kwam! Neen, dan maar liever de vervelendste opdracht uitgevoerd! Of de bedreiging met dezen boeman van veel paedagogische wijsheid getuigt, laten we hier maar in het midden! Wij willen alleen den boeman zelf eens bekijken en treden hem onbevreesd tegemoet! Wat is hij voor een wezen? Een man, die boe! zegt? Het is niet onmogelijk, dat het woord inderdaad rechtstreeks van boe! is afgeleid, en wel van boe! als uitroep om schrik aan te jagen. Het woord is niet overal in gebruik, doch in elk geval wel in Amsterdam, Noord-Brabant en West-Vlaanderen. In het Duits kent men het in den vorm bumann, in Bonn als bömann. Ook in Schotland komt het voor: buman. Een ander woord, dat in denzelfden zin gebezigd wordt, is boesman, in het Fries: buzeman, buzehappert, buzeteller, en in het Gronings: boesoppert, boeze. Deze woorden staan in verband met boezen, dat reeds in de 17de eeuw bekend was, doch nu nog slechts hier en daar voorkomt, o.a. in Vlaanderen in de betekenis van kloppen, slaan, speciaal gebezigd bij het smeden van zilver: platkloppen, hetgeen dan gebeurt met den boeshamer. In Zwolle schijnt boezen in den zin van eieren tikken (op Pasen) voor te komen. De boesman is dan de man, die schrik aanjaagt door te slaan of te kloppen; vgl. hiermee: klopgeest.

In Limburg heet de boeman ook wel: boddeman, wellicht afgeleid van boddelen of bodderen, dat stommelen betekent; sommigen brengen dit boddeman echter in verband met Duits butzenmann, buttmann, budde, buddeke, buttke; woorden, die evenals het Duitse böggelmann de betekenis hebben van: man met een mombakkes, of: man met een bult, een bochel. Mombakkes of bochel, dat klinkt vreemd. Maar zowel butzen als bögge of bögke komen voor in de betekenis van klomp, kluit, vormloze massa en in die van vermomde gestalte. De betekenisovergang is misschien niet zo heel onbegrijpelijk: iemand die ‘verbützet’ en ‘verbögket’, tot een vormloze massa geworden is, kan zo vermomd zijn; hij heeft een mombakkes voorgedaan en

ziet er nu vormloos en raar uit. Mogelijk moeten we ook het Nederlandse bocheljoen hiermee in verband brengen. Buchelioentje is in een 17de eeuwse klucht de naam van een knecht, die vermomd als kabouterman met een bochel anderen schrik aanjaagt. Tegenwoordig duidt het woord bocheljoen een gebochelden, misvormden dwerg aan.

Men veronderstelt wel, dat ook ons boeman uit boddeman, butzenmann en verwante woorden ontstaan is, doch of hij nu oorspronkelijk een man met een mombakkes of een boel-roeper is geweest, een schrikaanjager blijft hij!

Evenals *b o e s m a n* en de *b i e t e b o u w*, ook een woord, waarvan de oorsprong onbekend is. Het zou een samenstelling van bijten kunnen zijn, doch dit is gezien de bijvormen bijdebauw, bijbauw, biebauw niet zeer waarschijnlijk.

Ook bieteman en bietebeer komen voor. Deze woorden zouden kunnen samenhangen met het Engelse bug, d.i. spook, en bugaboo en bugbear, die men voor woorden van Keltischen oorsprong houdt. Over het ontstaan van deze woorden is echter niets met zekerheid te zeggen.

Surabaja en India.

Een lezer schrijft ons: In Uw blad van Februari 1949 wordt door U uiteengezet, dat Indonesische woorden met een 'oe' klank met een 'u' geschreven dienen te worden omdat de regering van Indonesië dit heeft voorgeschreven.

Ik kan mij hier geheel mee verenigen voor zover het de Indonesische taal betreft, doch ik meen dat men deze regel niet mag overnemen voor de Nederlandse aardrijkskundige benamingen en eigennamen.

Evenmin als men in het Nederlands over Paris, Berlin, Köln, Liège, Aachen, Budapest of Milano schrijft, dient men Bandoeng en Soerabaja in het Nederlands Bandung en Surabaja te schrijven. En al evenmin als wij er aanstoot aan nemen, dat 's-Gravenhage The Hague of La Haye en 's-Hertogenbosch Bois le Duc of Herzogenbusch wordt

genoemd, kan men er elders bezwaar tegen maken, dat de Indonesische plaatsnaam Bandung door ons Bandoeng wordt geschreven.

Het zal U bekend zijn, dat de beslissing van de Nederlandse regering of ook zij de Indonesische plaatsnamen met een 'u' zal gaan schrijven, zal afhangen van het advies, dat het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen hierover zal geven en het lijkt mij daarom juist niet voortijdig het Nederlandse taalgebruik te wijzigen.

Inderdaad mag het Nederlandse taalgebruik niet voortijdig worden gewijzigd. Hier is echter geen sprake van taalgebruik, doch van spelling. Namen als Surabaya, Bandung enz. zijn geen vernederlandste woorden, maar zij zijn geheel onveranderd uit het Indonesisch overgenomen. Naar verhouding zijn er maar weinig geografische namen, die wij in het Nederlands vertalen, zoals Berlijn, Parijs, Londen. De meeste laten we onvertaald en deze brengen we dan ook niet over in de Nederlandse spelling. We schrijven niet: Salzboerg, Roerort, Bordo, Toeloeze e.d., doch Salzburg, Ruhrort, Bordeaux, Toulouse.

Iets anders is het, als de geografische namen, waarvoor wij eigen woorden hebben, niet meer met die woorden worden aangeduid. Daartegen verzetten wij ons met hand en tand! En zeer terecht maakt een van de redactieleden van Van Dale's woordenboeken zich daarover bezorgd. Hij schrijft: Wanneer de spraakmakende gemeente al ooit het monopolie heeft gehad van de vorming van nieuwe woorden, dan is ze dit in de laatste jaren meer en meer aan het verliezen: kunstmatige vormingen krijgen steeds meer de overhand, vooral dank zij de machtige steun van pers en radio, die ook in dit opzicht dus een steeds grotere verantwoordelijkheid krijgen.

Sinds jaren treft het me dat het aantal anglicismen in de Nederlandse dagbladpers langzaamaan toeneemt. Ik wil vooral de moeilijkheden van de vertaler niet onderschatten, en evenmin de snelheid waarmee hij moet werken uit het oog verliezen. Maar dat verklaart toch m.i. niet alles.

Incidentele Anglicismen ga ik verder voorbij (de Friese eilanden i.p.v. de Waddeneilanden, het Engels Kanaal i.p.v. het Kanaal, bulletin i.p.v. nieuwsuitzending, ruwe materialen i.p.v. grondstoffen); ik wil me beperken tot één geval.

Vóór de soevereiniteits-overdracht spraken de Engelsen van India of British-India (= Nederlands Voor-Indië of Brits-Indië); ná die gebeurtenis werd dat land verdeeld zoals u weet in wat de Engelsen noemen India en Pakistan (= Nederlands Voor-Indië en Pakistan). Maar wat hebben we nu zien gebeuren? Gaandeweg is de hele Nederlandse pers gaan spreken van India, de radio sprak dat niet op z'n Engels uit, maar volgde een uitspraak die niemand gebruikt: die met een a. Vervolgens werd i.p.v. Voor-Indische het adjectief Indiase gesmeed, en denklijk is het wachten nu op een Indiaër i.p.v. een Voor-Indiër. Ik vraag me af, waarom.

Een lenige tong

Iemand 'wee-nde van blij-dschap en gebrui-kte zijn zakdoek toen hij las dat hij de woo-rden mag af-ka-ppen zo-als hij ze ui-tspreekt'.

Wij kunnen niet nalaten onze bewondering uit te spreken voor een dergelijke lenigheid van tong als deze persoon blijkt te bezitten. Bij niet velen zullen zich bij het uitspreken van weende, zakdoek, woorden, als vanzelf de lettergroepen -nde, -kdoek, -rden vormen!

Uit de pers

Fuseren

‘Een maandblad, dat nu, gefuseerd met “Het Keerpunt”, haar eigen taak zal voortzetten.’

Jammer, dat het Nederlands zo weinig woorden heeft. Zelfs voor de eenvoudigste begrippen moet men nog zijn toevlucht tot het Frans, Duits of Engels nemen!

Gepaard gaan zonder

‘Het vervoer der giraffen van Rotterdam naar Artis zal waarschijnlijk niet zonder moeilijkheden gepaard gaan’.

Gepaard gaan m e t , ja! Maar nu ook al z o n d e r ? Wat een vreemde wereld is het toch tegenwoordig!

Een complete set

‘Van de zeer zeldzame reeks etsen, die Whistler van Amsterdam maakte, is een complete set aanwezig’. Waarom niet alles in 't Engels?

Bij aankomst van sjerp en insigne

‘Bij hun aankomst zal iedere burgemeester een sjerp worden aangeboden en een insigne zoals de leden der gemeenteraad hier dragen’.

Wat zullen de burgemeesters om het hardst gelopen hebben om bij die aankomst tegenwoordig te kunnen zijn! ('t Is wel jammer, dat die gemeenteraad zo verwijfd is. Vroeger was hij veel mannelijker!)

Een talrijke kever

‘In Spanje heeft de coloradokever zich reeds in grote getalen ontwikkeld’.

Zo'n kever toch!

De wind

(Bw.) 'De wind is hier heerseres. Zij toch speelt met de korrels als een kind met knikkers. Willekeurig blaast zij het zand her- en derwaarts'. Dat m i j n h e e r de wind nu zomaar heerseres is geworden!

[Nummer 9]

De bril in spreekwoorden en zegswijzen

Tegenwoordig weet natuurlijk iedereen wat een bril is. Bijna de helft van de mensen, die we in ons dagelijkse leven ontmoeten, gebruikt zo'n ding en wij kunnen ons nauwelijks voorstellen, dat in vroegere eeuwen maar enkelen van de slechtzienden in het gelukkige bezit van een bril waren. Het voorwerp wordt veel gebruikt, dus ook het woord, maar waarschijnlijk denken maar weinig mensen er aan, dat het eigenlijk hetzelfde woord is als beril, dat een edelgesteente aanduidt en dus heel wat minder in de dagelijkse taal wordt gebezigd. Maar bril en beril zijn toch twee heel verschillende dingen, hoe kunnen het dan eigenlijk dezelfde woorden zijn? Beril, ook wel beryl gespeld, ontleend aan Lat. beryllus (uit Gr. βήρυλλος) is een soort doorschijnend edelgesteente, en dit werd meestal gebruikt voor het vervaardigen van brillen, toen deze omstreeks 1300 in Italië waren uitgevonden. Later maakte men ze van bergkristal en tenslotte van glas. De bril werd dus genoemd naar het materiaal, waarvan hij oorspronkelijk werd vervaardigd. Vroeger werd voor één exemplaar ook wel het meervoud: brillen gebezigd, men bedoelde dan de twee brillenglazen, vgl. nu nog Fra. lunettes. Het Frans kent ook het woord besicles, dat ontstaan is uit bericles, een bijvorm van beryl, in het middelned. berikel, in de betekenis van edelsteen.

Dat de bril al oud is, al was hij vroeger niet zo algemeen, blijkt wel uit de vele spreekwoorden en zegswijzen, waarin hij een rol speelt! We zullen hier enkele noemen.

Zijn besten bril opzetten, d.i. goed opletten:

‘dat sy eens haeren besten bril opsetten,
Ende op der Princen wacht wel letten.’

Dan: Den lakensen bril er bij opzetten, waaraan soms nog wordt toegevoegd: met de fluwelen glazen; dat is dus een bril, waar men niets door zien kan; de uitdrukking wordt gewoonlijk schertsend gebruikt, als men iets nauwkeurig wil bekijken: ‘Wèl, dat is fijn werk, daar moet ik mijn lakensen bril eens bij opzetten!’ Mogelijk moet deze zegswijze in verband gebracht worden met een soort maskers uit de 17de eeuw, die uit een zwarten fluwelen, alleen ogen en voorhoofd bedekkenden bril bestonden.

Zonder bril zien, of geen bril gebruiken werd wel gebezigd in den zin van: door de vingers zien, niet al te precies kijken:

‘Tot alle goede politien en ghebruict gheenen brille
Maer ziet door de vyngheren heimelick al stille.’

Wat baten kaars en bril,
Als de uil niet zien en wil.

Dit wordt gezegd als men tevergeefs zijn best doet om iemand, die dom of eigenwijs is, beter in te lichten. Een aardig voorbeeld hiervan vindt men in het volgende vers:

‘den.. Geus., die brillen vercoopt van allen ghesichte,
Om ander (zoo hy seit) te brenghen ten lichte,
En wilt selfs de clare Sonne niet kennen.
Soo seit hy: Wat helpen my keersse of bril,
Zoo langh ick de waarheyd niet zien en wil?’

Iemand een bril opzetten wordt gebezigd in de betekenis van iemand inlichten of terechtwijzen, maar: Iemand een bril op den neus zetten betekent iemand een bepaalde zienswijze opdringen, dus eigenlijk iemand

misleiden. Zo vindt men den bril vaak in titels van strijd- en schimpschriften, waarin men den lezer een bril wilde opzetten, maar hem dan gewoonlijk tegelijk een bril op den neus zette! B. Dwinglo schreef in 1613 een geschrift onder den titel: ‘Chrystalynen bril, tot versterckinge van 't schemerende ghesicht der eenvoudighen.’ Westerbaen schreef een ‘Bril voor den Arminiaenschen Geus’, in 1672 verscheen een pamflet tegen Joh. de Witt, getiteld: ‘Brillen voor alderhande Gesichten’, en een spotprent uit 1793 heeft tot onderschrift: ‘Het gezicht van den armen Bataaf, gebeterd door den Bril, door Dumouriez, voor hem... gesleepen’. Elk ziet door zijn eigen bril komt voor in den zin van: ieder ziet het van zijn eigen standpunt uit, ieder heeft zijn eigen opvatting. Er zijn echter mensen, die geen eigen mening hebben, die niet uit eigen ogen, maar altijd door den bril van een ander zien. Ook zijn er van die pessimisten in de wereld, die alles door een donkeren bril zien, daarentegen zien de optimisten alles door een gekleurden bril! Men kan ook door een beslagen of zwarten bril zien, ja, ‘bij slecht humeur en matten geest, ziet m' alles door een doffen bril’. En Huygens zegt:

‘Verliefde Li'en zijn blind: sy sien maer door haer' lusten, Dat vuyle brillen zijn.’

Maar Westerbaen schrijft van Vondel naar aanleiding van diens Kracht des geloofs:

‘Nu vindt hy smaeck in grollen en legenden:... Hy ziet nu niet als door geverwde brillen.

Keurt geel voor groen, gelyck de glaesen willen.’ Een vroeger zeer gebruikelijke uitdrukking voor iemand bedriegen, iets op de mouw spelden was: *iemand brillen verkopen*. Tuinman dacht, dat de uitdrukking ontstaan was, ‘t zy omdat de brillen 't gezigt bedriegen; of omdat de brilliekramers doorgaans Smouzen, dikwijls bedriegers plegen te zyn’.

Brillen zonder glazen verkopen is waarschijnlijk een uitbreiding of wijziging van dezen vorm. Het Frans kent eveneens *vendre de lunettes*. In een brief van de stad Zutphen leest men: ‘Wy gelooven nyet dat by yemandt yewerlde (ter wereld) die meynonge gewest off noch zy zyner Furstliche Gnaede brillen toe verkoopen off zyner eeren nyet voldoen.’ L. de Boisot schreef in 1574: ‘Ten waer zaecke..., dat Uluijder oogen bij den Spaengaerden... verblinthoet ende... bekoockelt waeren geweest, zout Ghijlieden over langhe tijt gemerct... hebben, dat U de zelve onse Vianden... niet dan brillen ende rooc soucken te vercoopen’, en Anna Byns waarschuwde voor de ketters, van wie zij zeide: ‘Al willen sij goet evangelis sijn ghenaeft, Tsijn al vijsvasen, Sij vercoopen u brillen sonder glazen.’ En tenslotte nog een ander voorbeeld, waar de Spanjaard als bedrieger wordt gebrandmerkt:

Ghy weet dat hy (nl. de ‘Spaensche brilmaker’) alle neersticheyt doet,

Met lijf en goet, om zijn brillen te venten;...

Want hy over alle landen heeft wel sulcke mandamenten

Dat elc zijn brillen dier sal moeten coopen of halen.

Wee u, dan, ghy hoofstadt, als hy zijn brillen sal vercoopen en prenten

In u naeste dorpen, steden, ende ontrent u palen.’

De bril wordt ook gebezigd in allerlei uitdrukkingen, waarin men wil aanduiden, dat aan iemand door list of met geweld een nederlaag is toegebracht. Deze uitdrukkingen zijn ontstaan door de gedachte aan den knijpbril, de pince-nez, die aan den neus werd vastgeklemd; hij was een knip op den neus! Hier volgen een paar aardige voorbeelden:

‘Dies grijpt hy (Cupido) metter hant een van de beste brillen,
En seyt: Ick hebbe macht een stouten mont te stillen.
En siet! hy die terstond soo roerde zijnen beck,
Is boven al ghebrilt, is ver de meeste geck.
Hoe is de quant bedot! en by de neus ghegrepen!
Hoe leyt hy in de praem! wat crycht hy felle nepen!’

En elders:

‘Nu even als by ons d'humeuren gansch verschillen,
En op den zelven neus niet passen alle brillen,
Soo is den zelven toom voor ieder mensch niet goed,
Maer zorgt dat hy wel sluit, en past op uw gemoed.’

Ook in dezen zin wordt de uitdrukking: *iemand een bril op den neus zetten* wel gebezigd, dus *iemand bedwingen*, *iemand de waarheid zeggen*, ook wel: *een poets bakken*, of: *met beschaamde kaken laten staan*. Tegenwoordig zegt men: *iemand een pen op den neus zetten*. Bij Westerbaen komen de volgende regels voor:

‘Die Blinden Huychelaer! hoe slecht most hy staen kijcken,
Doe men hem so een Bril quam setten op zyn neus.’

En in de Hollandsche Spectator van Justus van Effen vindt men dit oude spotliedje:

‘Her uit Papou,
Een spel op je mou,
Een bril op je neus,
Mastricht is Geus.’

In het Noorden van ons land zegt men wel: *iemand een bril voor den neus zetten* in den zin van: *iemands licht onderscheppen*, *zijn uitzicht benemen*. Ook kan de uitroep: *Bril!* een teleurstelling weergeven, nl. voor dengene,

wien men dien uitroep toevoegt. Men wil dan zeggen: een bril op je neus!

Aardig heeft men vroeger reeds gebruik gemaakt van de woordspeling met Den Briel, dat ook wel Den Bril of Bril genaamd werd. Bij de verovering van deze stad, werd al dadelijk gezegd, dat ‘Alva een bril op den neus gezet was’. Strada maakt melding van een oude schilderij, waarop Alva was afgebeeld, ‘met een seer grooten bril, die hem den Heere van Lummé van achter op sijnen neus quam setten: waer van sy een spreekwoordt hadden, den neus met glase oogen te behangen, en den mont met toom te breyden, ghelijck of sy spots-wijs te kennen gaven, dat Albaes wreedtheyt nu ghetemt, en hem een bril op den neus gestelt was’.

Pers dichtte op deze glorieijke overwinning der Geuzen:

‘Nu scheen... Alva Heer en Vooghd. Een storm hem overviel,
Die al zyn vreughde dooft: een wonderlijcke Briel.
Hier wast in rep en roer. Help houwen en help knopen.
De Brill pranghd' op zyn neus en 't Land dat stont nu oopen.’

Veel meer verbreid en ook nu nog algemeen bekend is echter het rijmpje:

‘Op den eersten April Verloor Alva zijn bril’;
waaraan men later nog heeft toegevoegd:
‘En den eersten Mei Zijn neus er bij.’

Dit rijmpje kwam na de verovering van Den Briel al spoedig in zwang. ‘Men hoorde vast onder de Borgheren’, schreef Bor, ‘hier ende daer tot sijn spot aldus rijmen: Den eersten dach van April Verloos Duc d'Alva sijnen Bril’. Hier speelt ook de toespeling op 1 April een rol. Want de gewoonte om elkaar op dien dag voor den mal te houden vindt niet haar oorsprong in de heuglijke gebeurtenis in 1572, doch is reeds van veel ouderen datum. Hoe en waar ze ontstaan is, is niet met zekerheid te zeggen, maar reeds in het grijze verleden fopte men elkaar den 1sten April op allerlei wijzen, niet alleen bij ons, maar ook in de meeste andere landen. Dat Alva nu juist op dien datum werd ‘gebrilt’ gaf des te meer aanleiding tot spotversjes. Bilderdijk zegt van den eersten April:

‘Een booze dag, gelijk de lieden weten,
(Duc d'Alva werd zijn bril toen afgesmeten,
Zoo dat hij met een lange neus bleef staan.)
Die meenig een veel spots deed ondergaan.’

Nog eens de afkortingspunt

Het artikeltje over de afkortingspunt in ons Julinummer heeft vele pennen in beweging gebracht, zowel terecht als ten onrechte! Verscheiden lezers maken er ons opmerkzaam op, dat ‘Onze Taal’ zelf in strijd met het geleverde betoog de punt niet plaatst als de laatste letter van de afkorting tevens de laatste letter van het afgekorte woord is. Immers wordt aan den kop van het blad, waar de leden van het Bestuur en van den Raad van Deskundigen genoemd worden, Ir en Dr in plaats van Ir. en Dr. geschreven! Nu moeten wij tot onze schande bekennen, dat dit de tegenwoordige redactie tot nog toe nooit was opgevallen, maar inderdaad, de opmerking is volkomen

juist. Na een nader onderzoek is ons gebleken, dat die bewuste punten nog maar sinds betrekkelijk korten tijd van het toneel zijn verdwenen. In alle jaargangen prijken zij in den kop in volle glorie, pas sinds Juli 1949 zijn ze weggelaten. Dit is waarschijnlijk gebeurd naar aanleiding van de uitspraak in het Maartnummer van datzelfde jaar (18de jg., no. 3, blz. 11, kol. 1): ‘Indien de laatste letter van een afkorting de laatste letter van het afgekorte woord is, mag achter de afkorting géén punt staan, want de punt heeft de functie van het afbreken van het woord.’ O, weel! ‘Wat nu?’ vraagt een lezer, die zich deze uitspraak nog zeer goed herinnert. Daar zitten we nu: ‘Onze Taal’ in strijd met ‘Onze Taal’! Maar gelukkig zegt ‘Onze Taal’ in het no. van April 1949 (18de jg., no. 4, blz. 20, kol. 1): ‘U vraagt en wij.... vergissen ons ook wel eens!’ Ja, en in het Juninumnummer van 1949 (18de jg., no. 6, blz. 26, kol. 2) wordt - en dat nog wel naar aanleiding van de Maartuitspraak over de afkortingspunt - gezegd: ‘De Redactie heeft geen wetgevende bevoegdheid gelijk sommigen schijnen te denken’. Vervolgens wordt daar het resultaat van een onderzoek naar de mening van verschillende personen en instellingen over de afkortingspunt meegedeeld. O.a. wordt een uitspraak van Dr. K. Heeroma, den bekenden bewerker van Koenens Handwoordenboek, aangehaald. Deze schrijft: ‘Historisch is de punt een restant van het verkortings- en weglatingsteken in de palaeografie (het schrift der ouden). De punt is dus ontstaan uit een haaltje met de pen. Hieruit is dan de punt achter het verkorte woord ontstaan. Stelt men zich op historisch standpunt, dan moet men bij alle verkort geschreven woorden dus een punt plaatsen, in principe “ergens”, practisch altijd a c h t e r het woord’. De ‘jongere opvatting van de punt, dat deze de weggelaten staart van het woord vervangt en dat men de punt dus niet zou behoeven te schrijven als men midden in het woord een aantal letters wegliet’, noemt Dr. Heeroma ‘historisch onjuist’. Dan volgt op blz. 27, kol. 1, de conclusie, niet van Dr. Heeroma, maar van den schrijver van het artikel in ‘Onze Taal’:
‘1e dat het weglaten van de punt h i s t o r i s c h o n j u i s t is,
2e dat de puntlozen in hun motivering nogal variëren, ten dele verward zijn en onlogisch’.

Punt 2 zegt hij naar aanleiding van de resultaten van zijn bovengenoemd onderzoek, niet alleen bij Dr. Heeroma, doch ook bij anderen ingesteld:

‘Het is dus wel duidelijk’, zegt hij tenslotte, ‘dat de motiveringen achterna zijn opgesteld ter verklaring van deze nieuwe mode. Een mode, zoals we tegenwoordig zoveel hebben: om het maar weer eens “anders dan anders” te doen.’

U ziet nu, hopen wij, dat ‘Onze Taal’ het geluid van Juli 1951 al eens eerder heeft laten horen. En lezers, wij kunnen het heus niet helpen, maar de punt in onze afkortingen is nu eenmaal op die wijze ontstaan als in ons laatste Julinumnummer wordt aangetoond.

Zo is de geschiedenis van die punt en hoe graag men het misschien ook anders zou willen, aan historische feiten is niets te veranderen. Daar moeten we maar in berusten!

Wij zijn het er nu dus over eens, dat het weglaten van de punt *historisch* o n j u i s t is. Doch het is ook o n l o g i s c h, zoals een lezer terecht opmerkt. Dat de huidige gewoonte de afkortingspunt bij ing. wel, maar bij dr niet te plaatsen (waaraan - en dit ter verbetering van een opmerking in het Julinumnummer - ook Winkler Prins zich houdt) principiëel juist is, gelijk een andere lezer meent, mogen wij niet beamen. Want wat is een afkortingspunt? Het woord verklaart zichzelf. Zo'n punt geeft aan, dat we met een afkorting te doen hebben. Welnu, zijn ing. en prof. dan wel afkortingen en dr. en mr. niet? Een afkorting betekent geen nieuw woord of zelfs een verkort woord, het is slechts een v e r k o r t e s c h r i j f w i j z e. Men spreekt mr. toch: meester uit. Laat men de punt, die aangeeft, dat we met een verkorte schrijfwijze te doen hebben, weg, dan staat er een volledig woord, dat uitgesproken dient te worden, zoals het geschreven staat, mr dr. Zeer terecht wil ook de Nederlands-Belgische woordenlijst-commissie achter iedere afkorting een punt geplaatst zien.

Een onzer abonné's heeft naar aanleiding van het stukje uit het Julino. over dit onderwerp aan de Maasbode geschreven en tot zijn en onze verbazing het volgende antwoord gekregen: ‘Ten antwoord op Uw geëerde d.d. 19 dezer en de moeilijkheid, daarin voorgedragen in verband met het stukje uit O.T. - dat ook mijn aandacht heeft getrokken en mij ten zeerste heeft verwonderd - diene dat zo goed als alle Nederlandse couranten en tijdschriften (cfr. de nieuwe Winkler Prins) zich houden aan de regel, dat bij afkortingen, welke eindigen op dezelfde letter als het oorspronkelijke woord de punt achterwege blijft. Ziedaar de oplossing van het probleem; doodeenvoudig. Voorletters etc. zijn geen eigenlijk gezegde afkortingen.’

De Maasbode constateert hier een feit, dit feit nl., dat bijna alle Nederlandse couranten en tijdschriften... het verkeerd doen! Doodeenvoudig, ja. ‘Ziedaar de oplossing van het probleem’, nl., dat de een de ander navolgt in... fouten! Een veeg teken!

Maar gelukkig, de Maasbode ziet de zaak wat al te donker in. Want dezelfde abonné heeft opgemerkt, dat verscheidene couranten in zijn omgeving de punten wel plaatsen, ook de Nederlandse Staatscourant.

Men vraagt ons, waar die door de Maasbode genoemde regel vandaan komt? Een regel, blijkbaar met één uitzondering: St. (Sint) wordt vreemd genoeg altijd met punt geschreven. Hierop hebben wij het antwoord van een deskundige gekregen. Deze regel wordt nl. op de typografenavkschool te Amsterdam geleerd en ook ‘Zet het zó’, een in typografische vakkringen veel gebruikte handleiding van B.C. van Bercum (uitg. Edecea, Hoorn) geeft aan, dat achter samentrekkingen van woorden, zoals mr, dr, nr, ct, geen punt moet worden gezet. De oorsprong van de verkeerde gewoonte ligt dus in het aan de typografen gegeven onderwijs. Het is o.i. wel wenselijk, dat

hierin verandering komt. De genoemde handleiding noemt de verkorte schrijfwijzen geheel ten onrechte *s a m e n t r e k k i n g e n*. Bij een samentrekking ontstaat een geheel nieuw woord, bv. weer uit weder, veer uit veder, bestevaar uit bestevader, tegenheên uit tegenheden, zaâl uit zadel, zeil uit mnl. seghel, goêliên uit goede lieden, enz. Dat is iets geheel anders dan een afkorting, waarbij geen nieuw woord ontstaat, doch hetzelfde verkort geschreven wordt. Dictaten van studenten bv. wemelen van zulke afkortingen.

Nogmaals: alle afkortingen behoren met punt geschreven te worden, ook aan den kop van Onze Taal!! Wij zullen ons leven beteren!

Waar toe zo'n krasse maatregel?

(Sch.) Na het lezen van hetgeen vermeld is in de Juni-aflevering van 'Onze Taal', blz. 24, rechter-kolom onder 'Een' ad 4. (Toen de telefoon opnieuw rinkelde nam één der verpleegsters de haak van het toestel), heb ik mij afgevraagd of het opnieuw rinkelen van de telefoon (bedoeld is waarschijnlijk 'het toestel' of nog beter 'de bel') wel zo hinderlijk was, dat tot gedeeltelijk slopen van het toestel moest worden overgegaan. Het afnemen van de haak van het toestel is namelijk geen eenvoudig werk. Het wordt ook niet eenvoudiger van aard, en evenmin wordt het vlugger verricht, indien het door drie of meer verpleegsters inplaats van door een leerlinge gebeurt. Hoogstens heeft het dan tot gevolg, dat het weder-aanbrengen van de haak ook niet meer mogelijk blijkt.

Maar bovendien mogen werkzaamheden aan telefoontoestellen uitsluitend verricht worden door daartoe bevoegd, deskundig PTT-personeel. In het beschreven geval had aan het rinkelen van de bel een einde gemaakt kunnen worden door de *t e l e f o o n* (volledig: de telemicrofoon) v a n d e h a a k t e l i c h t e n, een eenvoudige handeling, die gemakkelijk door één verpleegster verricht kan worden!

[Nummer 10]

Homoniemen

Wat zijn homoniemen? Het woord betekent: gelijke namen. Een homoniem is dan ook een gelijke, een zelfde naam, die verschillende begrippen kan aanduiden. Sommige taalgeleerden geven de voorkeur aan: homophoon, d.i. gelijke klank, want, zeggen zij, in den ruimsten zin zijn homoniemen eigenlijk geen gelijke namen, maar gelijke klanken of klankgroepen, waardoor verschillende begrippen worden uitgedrukt. In dezen zin zijn b.v. Ned. koe en Fr. coup, die gelijk klinken, ook homoniemen. Dit doet ons denken aan het wonderlijke gesprek tussen een Engelsman en een Groninger, die samen op zee waren. Toen zij op een avond beiden op het dek van het mooie weer stonden te genieten voerden zij het volgende gesprek:

De Engelsman: Quite night!
 De Groninger: 'k Wait 't ok nait.
 De Engelsman: What do you say?
 De Groninger: Wat doustoe op see?

Homoniemen? In elk geval homophonen!

Dergelijke gevallen worden gewoonlijk niet tot de homoniemen gerekend, omdat het hier verschillende talen geldt.

Prof. Dr. C.G.N. de Vooy heeft in zijn artikel Homoniemen, homoniemenvrees, homoniemenvermijding laten zien, hoe homoniemen op verscheiden manieren kunnen ontstaan.

Woorden van geheel verschillenden oorsprong kunnen tengevolge van klankwijziging of verkorting aan elkaar gelijk zijn geworden. Ook kan een woord een homoniem naast zich krijgen door ontleening van een gelijkkluidend vreemd woord, b.v. bal (danspartij) naast bal (rond ding). Maar bovendien kan een woord een homoniem van zichzelf worden! Hoe vreemd dit ook klinkt, toch is dit een vrij veel voorkomend verschijnsel. Eenzelfde woord kan in den loop der tijden verschillende betekenissen krijgen, die, ofschoon oorspronkelijk aan elkaar verwant, zich in zulke uiteenlopende richtingen kunnen ontwikkelen, dat men geen verband meer ziet. Ofschoon we in dergelijke gevallen dus met hetzelfde woord te doen hebben, spreken we hier toch van homoniemen. Thans zijn het immers twee of meer verschillende, maar door hetzelfde woord aangeduide begrippen geworden. Het is trouwens ook niet altijd uit te maken, of er in een bepaald geval sprake is van verschillenden oorsprong of van een uiteenlopende betekenisontwikkeling. De woordbetekenis kan soms een zeer wonderlijke ontwikkelingsgang hebben. Vooral als de metafoor een rol gaat spelen, verliest men het oorspronkelijke verband vaak uit het oog.

Bij de metafoor heeft betekenisoverdracht plaats op grond van een vergelijking. Men ziet tussen twee dingen een bepaald punt van overeenkomst en noemt daarom het ene ding met den naam van het andere, dikwijls juist met de bedoeling om ook bij de hoorders of lezers de gedachte aan dat andere, waarbij de naam oorspronkelijk hoort, op te wekken. Men spreekt zo van den v o e t van een berg, de p o o t van een stoel, den h a l s van een fles, de t a n d e n van een zaag. Deze metaforen kunnen

verbleken; bij een s l a n g van een waterleiding zullen slechts weinigen nog aan het dier van dien naam denken. Ook uitdrukkingen als in 't harnas jagen, in 't schild voeren kan men verbleekte metaforen noemen. Zij zijn ontleend aan zaken en toestanden in het oude krijgswezen, die thans niet meer bestaan. Zo wordt

nu ook het verband tussen kraan (vogel) en kraan (hijswerktuig), sturen (van een schip) en sturen (zenden), drift (vaart) en drift (boosheid) niet meer gezien.

Evenzo kan het omgekeerde voorkomen, nl. dat men wel verwantschap voelt, waar deze oorspronkelijk niet bestaat, b.v. bij klinken (geluid maken) en klinken (met klinknagels bevestigen).

Zijn homoniemen hinderlijk in de taal? Men heeft het bestaan van homoniemen wel eens als een gebrek in de taal beschouwd. Nu is inderdaad een taal rijker naarmate zij meer woorden en uitdrukkingsmogelijkheden bezit en voor verschillende begrippen en zelfs voor verschillende nuancerings van hetzelfde begrip ook andere woorden heeft. In dat opzicht zijn de dialecten, de streektalen vaak veel rijker dan het zogenaamde algemeen beschaafd. Het is echter niet zo, dat homoniemen altijd aanleiding tot misverstand moeten geven. Er zijn verscheiden gevallen, waarbij misverstand zelfs uitgesloten is, o.a. bij verschillende woordsoorten: arm, blind, net, lam, laag, mat, week, waard, kras, rijk (alle als zelfst. en bijv. nw.); varen, kussen, bergen, plooiën (als zelfst. nw. en werkw.); haast, pas, weg, weer, enkel (als zelfst. nw. en bijw.); zeven, acht, elf (zelfst. nw. en telw., zeven ook nog als werkw.); top, krak (uitroepen en zelfst. nw.). Bij zulke woorden blijkt onmiddellijk uit hun functie in den zin, wat bedoeld wordt. Ook is er geen gevaar voor misverstand bij werkwoorden, die verschillend worden vervoegd (leiden zwak en lijden sterk), bij zelfst. naamwoorden met een verschillend geslacht (de portier en het portier), bij zelfst. naamwoorden met verschillend meervoud (blad-bladen en blad-bladeren), bij stofnamen en nietstofnamen (as van een sigaar en as van een wiel, baai als stof en baai als inham, koper als metaal en koper van kopen), bij concrete en abstracte begrippen (hoop als stapel en hoop als verwachting).

Verder zijn homoniemen niet hinderlijk, als ze tot verschillende taalkringen behoren. Vraagt men een boer naar zijn bu l, dan zal hij vol trots zijn stier laten zien, als men den een of anderen geleerde over zijn bu l aanspreekt, zal hij wel niet aan een stier, maar aan zijn doctorsbul denken. Zo gaat het ook met technische woorden en met uitdrukkingen, die in de ene streektaal een afwijkende betekenis van dezelfde uitdrukkingen in een ander dialect hebben.

Ongetwijfeld zijn er echter ook gevallen, waarin homoniemen wel degelijk tot misverstand aanleiding kunnen geven en deze zal men reeds vanzelf trachten te vermijden, als men vreest niet begrepen te zullen worden. Een Groninger zal tegenover een Twentenaar niet s i c h t e n voor m a a i e n bezigen, als hij weet, dat s i c h t e n in Twente z e v e n betekent.

Prof. De Vooy's noemt verscheiden gevallen, waarin een homoniem hinderlijk kan zijn en daarom haast vanzelf in onbruik raakt. Zo b.v. een woord dat gelijkkluidend is met dat voor een onkies begrip.

Misschien heeft s c h e d e, waarbij men volgens de gewone ontwikkeling afkapping van de e zou verwachten, deze e behouden, omdat het anders gelijk zou worden aan een onfatsoenlijk woord. Een homoniem wordt gewoonlijk ook vermeden, als het een komische gedachte opwekt. Prof. De Vooy's noemt enkele aardige voorbeelden: hij s l a c h t zijn vader (in den zin van: hij lijkt op, hij aardt naar zijn vader), een e n g e l s e stem (bij Vondel in de betekenis van een engelenstem); verder m a a g (in de betekenis van bloedverwant) en likken (afslippen). Al deze woorden raken

langzamerhand in onbruik; ze worden vaak alleen nog gebezigd bij wijze van woordspeling of als men een grappig effect wil bereiken.

Homoniemen kunnen zich ook niet handhaven, als ze tegenstrijdige betekenissen hebben gekregen. Het woord *gemeen* b.v. in den zin van *algemeen* en *gemeenschappelijk* is niet meer in zwang. Het leeft alleen nog voort in enkele geijkte uitdrukkingen als: *gemenebest*, *gemeen soldaat*, *gemene gratie*, *grootste gemene deler*, *kleinste gemene veelvoud*. Maar een gemene opvatting of een gemene behandeling kan men beslist niet in dezen zin gebruiken.

Om al dergelijke hinderlijke homoniemen te vermijden, zoekt men zijn toevlucht tot omschrijving (b.v. *spit in den rug*), woordverlenging door samenstelling (b.v. *zitbank*, *steenkool*, *legerkamp*), of ook tot differentiatie (b.v. *broos* naast *bros*, *schitteren* naast *schetteren*).

Indien een van de homonieme woorden een synoniem heeft, wordt het daardoor veelal overvleugeld. Zo is het Mnl. *aen* (*ane*) in de betekenis van *zonder*, geheel verdrongen door *zonder*, terwijl *aen*, ons voorzetsel *aan*, nog altijd algemeen gebruikt wordt.

Homoniemen, die werkelijk moeilijkheden veroorzaken, moeten op den duur vanzelf wegens hun onbruikbaarheid verdwijnen, terwijl de andere rustig blijven voortleven, totdat zij tengevolge van een hinderlijke betekenisontwikkeling of door onaangename associaties onbruikbaar worden. Dan hebben ook zij hun langsten tijd gehad.

Reiservaringen

Voor de meeste mensen behoort de vakantie weer tot het verleden en ook wij hebben met frissen moed ons werk hervat. Toch vertellen we elkaar graag, wat we in onzen vacantielijd hebben beleefd. Natuurlijk vertellen we niet alles aan iedereen, we kunnen toch niet bij alle mensen belangstelling voor onze ervaringen verwachten! Maar de ondervindingen, die een lezer uit Enschedé op zijn vacantiereis heeft gehad, zijn wel van dien aard, dat ongetwijfeld iedere lezer van ‘Onze

Taal' er gaarne naar zal luisteren. Misschien zal hij er wel van schrikken! Dat is tenminste te hopen! Ja, het is heus een beetje een griezelig verhaal! We zullen onzen lezer maar gauw aan het woord laten: 'Ik begon natuurlijk in Enschedé; daar is veel te beleven. Op de markt staat een kiosk; voor de ramen stelt een kledingzaak haar goederen ten toon. Zij schijnt er niet helemaal zeker van te zijn, dat men begrijpt wat ze bedoelt met het ophangen van verschillende artikelen en voegt er ter toelichting bij "show-etalage".

Een bakker rijdt hier rond met zijn kar waarvoor hij als opschrift koos: "Eet beter brood!" (U begrijpt dat ik een andere bakker koos!). Iemand berichtte mij, dat haar man te E. in behandeling was bij een "specialist in rheumatische ziekten". Ons dagblad "Tubantia" schreef dat een Nederlandse vlieger in Amerika dodelijk verongelukte; ter verduidelijking liet het blad er op volgen, dat "hij was verongelukt en daarbij om het leven gekomen".

Toen ik van Epe over Oene naar Olst wilde rijden per fiets, waarschuwde een blauw bord met witte letters ('t zag er officieel uit!) dat de "brug bij Oene gestremd was". Zoiets zie je niet alle dagen; ik toog dus op weg om dat wonder te gaan zien. Jammer genoeg was de brug grotendeels verdwenen, zodat ik nog niet weet hoe het in zijn werk is gegaan.

Voor Epe, hoe mooi de omgeving ook is, moet ik U waarschuwen. Geef de volgende mededeling, die een drogist achter zijn winkelruit had, niet te denken? "Voor 10 cent bent U van Uw vermoeide voeten af."

Wat verder te zeggen van een adverteerder, die zegt: "Wij blijven de knoop doorhakken!""?

Ziedaar de reiservaringen van onzen lezer. Zou niet elk taalminnend hart hierbij ineenkrimpen?

De accenten.

(v.d. T.) Het is mij opgevallen, dat in de laatste tijd zo nonchalant wordt omgesprongen met de accenten. Men gebruikt ze door elkaar, terwijl hun betekenis, of liever hun klank, toch geheel verschillend is.

Als ik schrijf vóór of òp moeten in het eerste geval de accenten zo: ´ ´ staan, en in het tweede geval zo: ` . Ditzelfde geldt voor één of èn, dáár of dàt, dúúr of dùs. Nu zit ik voor een moeilijkheid.

Algemeen ingeburgerd is de schrijfwijze: à 10 cent per stuk, volgens mijn logische redenering (zie boven) moet het zijn: á 10 cent per stuk.

Moet dus hier 'het roer om', of liever die accent? Kunt U mij uit den droom helpen?

(Red.). Het accent op à is inderdaad in strijd met onze uitspraak: á. Dit accent is hier echter niet geplaatst om het woord extra nadruk te geven, maar omdat het woord is ontleend aan het Frans, waar het à geschreven en ook als zodanig uitgesproken wordt. Het is afkomstig van het Latijnse ad, ook met een korte a. Het W.N.T. laat het accent weg en merkt daarbij op: 'Ofschoon uit het Fransch ontleend, is het voorzetsel a zoo algemeen bij ons in gebruik, dat het beschouwd moet worden als geheel in de taal opgenomen. Er is geen reden meer om, door het schrijven van een Fransch accent, gelijk velen doen, het woord als een vreemdeling aan te wijzen. Men schrijve dus niet à, maar a, gelijk Van Effen reeds in 1732 deed'.

Een raak woord

(Ai) Anatole France (La vie littéraire, 5e série, p. 146) schrijft: 'L'ordre de la pensée fait tout le style; le reste n'est que manie, grimace et caprice'. Werd dat maar wat meer ter harte genomen!

Practisch

Zeer terecht spreekt een onzer lezers zijn afkeuring uit over het gebruik van practisch in de in O.T., no. 9 van Sept. 1951, blz. 35, 2de kolom, r. 45 aangehaalde zinsnede van Dr. K. Heeroma 'dan moet men... dus een punt plaatsen, in principe ergens, practisch altijd achter het woord.' Hier had moeten staan 'feitelijk', want practisch betekent doelmatig. Maar zelfs Dr. Heeroma, die anders toch heus zijn taal wel beheerst, kan zich vergissen. En wie van ons zal het nooit eens verkeerd doen? Maar het is goed, dat onze aandacht er op wordt gevestigd. 'Er wordt zo gezondigd met dit anglicisme', schrijft onze lezer, 'dat p r a c t i s c h e bestrijding, vooral in O.T. hoognodig is!' Wij hebben dat woord ook helemaal niet nodig, we kunnen gerust op eigen benen staan! Of hebben onze eigen Nederlandse woorden afgedaan? Onze lezer gelooft het, want hij (Ha.) zegt:

Bijna, feitelijk, nagenoeg, eigenlijk, ten naaste bij,
Bijkans, zo goed als, vrijwel, deze ganse eedle rij,
Woorden van Oud Neerlands bloed,

Och, hun tijd is thans voorbij.
'Practisch' hebben z'afgedaan,
'Practisch' schoof ze van de baan!

Men leest dat in kindermeel
'Practisch' haast geen voeding zit,
Hoe onpractisch lijkt mij dit!

't Bouwbedrijf ligt 'practisch' stil,
Hoe onpractisch lijkt mij dit
Voor wie straks een huisje wil!

En een juffrouw, die op zolder
Aardappels geborgen had,
Vond ze 'practisch' stijf bevroren...
Hoe onpractisch leek mij dat!
'Practisch' zwart en 'practisch' wit,
'Practisch' achter, 'practisch' voor,
Zulk een taaltje is wel practisch,
Maar 'De Taal' verarmt er door!

Plaats vinden

(Sm.) Als ik ‘plaats vinden’ tegenkom, moet ik altijd even slikken. ‘Plaats vinden’ heb ik steeds als een germanisme beschouwd, tot vele jaren geleden Henri Polak eens repliceerde: is plaats vinden = statt finden meer germanisme dan plaats hebben = avoir lieu een gallicisme is? Ik moest zwijgen, maar overweeg thans het volgende: Gezond Nederlands is: p l a a t s n e m e n voor het verrichten van de desbetreffende handeling. Op plaats nemen volgt in letterlijke zin p l a a t s h e b b e n en niet p l a a t s v i n d e n . Wordt de uitdrukking nu figuurlijk gebruikt, dan is er van vinden (waarin toch het begrip ‘zoeken’ ligt opgesloten) in het geheel geen sprake, doch blijft er alleen over een zeer bepalend h e b b e n . Niet de g e b e u r t e n i s vindt plaats, maar er is bepaald, dat de gebeurtenis plaats h e e f t .

(Red.) Wij geloven niet, dat ‘plaats vinden’ tot de germanismen gerekend moet worden. Wij hebben het ook niet op de aan ons bekende lijsten van germanismen vermeld gevonden. Hoe dit zij, het Duits heeft in elk geval s t a t t f i n d e n . En wij zijn wel eens te gauw geneigd een uitdrukking, die een Duits broertje of zusje heeft, voor een germanisme aan te zien. Nu zitten de boven tegen ‘plaats vinden’ aangevoerde argumenten prachtig in elkaar. Maar zou men niet hetzelfde ten opzichte van het Duits kunnen zeggen? Moesten de Duitsers eigenlijk ook niet s t a t t h a b e n in plaats van s t a t t f i n d e n bezigen? Op p l a a t s n e m e n volgt p l a a t s h e b b e n , dat is ongetwijfeld waar. Wie plaats genomen heeft, v i n d t geen plaats meer, maar h e e f t een plaats. Maar p l a a t s v i n d e n wordt ook niet gebruikt in den zin van: p l a a t s g e n o m e n h e b b e n . Het laatste duidt een voltooide handeling aan, terwijl het eerste juist een onvoltooide handeling weergeeft. Het staat dan ook veel dichter bij het onvoltooide p l a a t s n e m e n . Verder moeten wij ons de betekenis van het woord v i n d e n niet te beperkt voorstellen. Het begrip zoeken behoeft er niet altijd in opgesloten te zitten. Men kan iets vinden zonder dat men er naar gezocht heeft. V i n d e n kan eenvoudig: aantreffen betekenen. Als iemand zo maar een beurs op straat v i n d t , dan is dat geen gevolg van zijn zoeken; neen, hij treft de beurs daar aan, het ding ligt zo maar voor zijn voeten. Ook in uitdrukkingen als: ‘dit is het mooiste plekje, dat je op de wereld vindt’, veronderstelt vinden geen voorafgaand zoeken. In het Middelned. komt vinden zo al voor b.v. ‘enen den edelsten die men vint’; het Middelned. Woordenboek stelt vinden hier gelijk met: er zijn, bestaan. Ook vinden in de betekenis van aantreffen kent het Middelned. reeds. Verder noemt het Middelned. Woordenboek de betekenis van: verkrijgen, erlangen. Deze betekenis zou nog in ons p l a a t s v i n d e n kunnen schuilen: p l a a t s k r i j g e n . Het W.N.T. zegt bij p l a a t s v i n d e n :

- 1e. bij iemand ingang vinden, invloed of kracht uitoefenen. Verouderd.
- 2e. ergens gedoogd of geduld worden, er toegelaten zijn.
- 3e. tot stand komen.
- 4e. tot uitvoering komen, geschieden, voorvallen.

Bij punt 4 noemt het geen oudere voorbeelden dan uit de vorige eeuw, b.v. een uit de Brieven van Falck ‘Hoe er bij onze armee eene nieuwe organisatie heeft kunnen plaats vinden... kan ik in 't geheel niet begrijpen’; en een uit Jacob van Lennep's Leven van David Jacob van Lennep: ‘De ontmoeting vond geen plaats’.

Natuurlijk is *pl a a t s h e b b e n* ook goed Nederlands. Het W.N.T. zegt er o.a. het volgende van:

1. ergens eene plaats *v i n d e n*, eene plaatsruimte *i n n e m e n* (spatiëring van ons, Red.). Verouderd.
2. ergens aanwezig zijn. Verouderd.
3. door het aanwezig zijn invloed hebben, kracht kunnen uitoefenen. Verouderd.
4. geschieden, gebeuren, plaats *v i n d e n* (spatiëring van ons, Red.).

In denzelfden zin kan ook *pl a a t s g r i j p e n* gebruikt worden. Hiervan zegt het W.N.T.:

1. ergens eene plaats gaan innemen of bezetten. Thans verouderd.
2. vastheid krijgen, van kracht zijn of worden. Verouderd.
3. tot stand komen, zich vormen, ontstaan.
4. geschieden, gebeuren, voorvallen.

Zo zien we, dat *pl a a t s* met verscheiden werkwoorden kan worden verbonden om het begrip: *g e b e u r e n* aan te duiden. Misschien zitten er nog kleine nuance-verschillen in. Plaats grijpen klinkt wat gewelddadiger dan plaats hebben, plaats vinden klinkt wat meer bescheiden. De verschillende uitdrukkingen worden echter door elkaar voor dezelfde of gelijkwaardige gevallen gebezigd.

Gespuutgoten

(Sm.) Een nieuwe stof ‘Akulon’ wordt aan het publiek voorgesteld. Zij blijkt allerlei eigenschappen te bezitten, die ons doen hunkeren er mee kennis te maken, ware het niet dat zij wordt:

gespuutgoten.

Wij zijn tegenstanders van koppelverkoop, ook als het betreft een artikel plus kromgebogen Nederlands.

Welk geneesmiddel heeft de redactie voor ons of... voor den fabrikant?

(Red.). Daar is geen kruid voor gewassen.

't Gietgespoten spuitgegoten weggespoten!! (Misschien kan de fabrikant ons uitleggen, hoe dat ‘spuitgieten’ gedaan wordt? Wie weet of het toch nog niet in beter Nederlands kan worden gezegd).

[Nummer 11]

Dezelve en zijn verwanten

‘Denzelvigen dag, waarop dezelfde man, dien u gezien hebt, langs den vliet was gekomen, ging dezelve denzelfsten weg weer terug.’ In dezen zin hebben we vier vliegen in één klap: dezelvige, dezelfde, dezelve, dezelfde. Het eerste woord, dezelvige, is vermoedelijk aan het Duits (derselbige) ontleend. Het komt al in de Middeleeuwen voor, b.v. bij Coornhert: ‘De selvighe dagh, die kortelingh sagh Den hoovaardighen seer hooghe verheven, Siet hem oock, vluchtigh, vernedert’. De betekenis is hier gelijk aan die van ons tweede woord: dezelfde. Dit kan te kennen geven dat een persoon of zaak één is met een reeds genoemde of nog te noemen persoon of zaak, b.v.: ‘Dat is dezelfde fiets als die waar Jan gisteren op reed’. ‘Ik zag hier gisteren een man met een groenen hoed voorbij wandelen; vandaag kwam dezelfde man hier weer langs’. Het is echter niet nodig de bedoelde zaak of persoon twee keer te noemen; meestal is het zelfs mooier, als met één keer wordt volstaan: ‘Dat is dezelfde fiets als waar Jan gisteren op reed’. ‘Vandaag heb ik denzelfden hoed op als gisteren’. Dezelfde kan ook zelfstandig gebruikt worden. ‘O Zon., Die, hoe ge ook moogt een ander schijnen, Dezelfde blijft!’ ‘Ik heb gisteren een paar schoenen gekocht, je weet wel, dezelfde, die we laatst in de étalage zagen staan’. Het woord wordt ook wel versterkt door de toevoeging van één: één en dezelfde. ‘Had u ooit gedacht, dat die chauffeur en de baron één en dezelfde persoon waren?’

Men behoeft met dezelfde niet altijd de eenheid van iemand of iets met iemand of iets anders aan te duiden. Dezelfde kan ook onderlinge gelijkheid aangeven, b.v. in: ‘Die tweelingen hebben altijd dezelfde jurkjes aan’ voor ‘gelijke jurkjes’. ‘Jan heeft met dezelfde moeilijkheden te kampen gehad als Piet’. ‘Ik voelde weer dezelfde pijn als vroeger’. Deze betekenis zit ook in: hij is nog dezelfde gebleven, nl. hij is nog gelijk gebleven. Vroeger bezigde men dezelfde ook als een aanwijzend voornaamwoord, dus in den zin van: die. Later gebruikte men daarvoor echter: dezelve, ons derde woord. Het W.N.T. zegt daarvan: ‘Met de kracht van het aanw. vnw. d i e in zelfst. gebruik of van het pers. vnw. van den derden persoon, doch alleen in toepassing op reeds eerder genoemde of aangeduide personen. Thans nagenoeg geheel in onbruik’. Het noemt o.a. de volgende voorbeelden: ‘Maar niemand en is zoo opperlick meester van zijn leden, dat hij de zelve mach misbryken, naar zijn in-beeldingen, en welgevallen’. ‘Wel voldoen de Latijnsche scholen alhier in haar tegenwoordigen kring naar wensch aan hetgeen men van dezelve verlangen kan’.

Een enkele keer wordt het nog wel eens in spottenden zin gebruikt en dan niet alleen zelfstandig, maar ook bijvoeglijk, b.v. in: ‘Dezelve juffer had een hardgeel sjaaltje om den hals’ in de Camera Obscura van Beets. Ook kwam dezelve vroeger wel voor in de betekenis van dezelfde, maar het is, zegt het W.N.T., in dezen zin sinds lang verouderd.

Dezelve in den zin van een aanwijzend voornaamwoord wordt reeds in de Middeleeuwen gebruikt. In gedichten zal men het echter weinig vinden; daarentegen begon het in ambtelijken stijl steeds meer in zwang te komen. Omstreeks 1700 wordt

het in Nederlandse grammatica's vermeld, ook met buigingsvormen als: desselven, desselfs, denselven, derselve, derselver, hetzelfde. In de

Statenvertaling komt het vrij veel voor, in den tweeden naamval, veelal als vertaling van het Griekse $\sigma\upsilon\tau\omicron$: ‘Indien iemand sterft, geene kinderen hebbende, zoo zal zijn broeder deszelfs vrouw trouwen’. Ongetwijfeld heeft de Statenvertaling het gebruik van dezelve bevorderd. Langzamerhand werd het door de grammatici als een min of meer onmisbaar pronomen beschouwd, daar het immers een bij het gebruik van andere voornaamwoorden onvermijdelijk misverstand kon voorkomen, b.v. in: ‘de jongen wandelde met den meester en zijn hond’. Is de hond nu van den jongen of van den meester? Van den meester? Dan moest het zijn: ‘de jongen wandelde met den meester en deszelfs hond’. Verwer zegt echter, dat deszelfs, derzelver passen ‘in eenen stijl die zeer scherp en naeu luistert, als van Uiterste Willen, enz., maar dat ze al te stijf en ongekoekt opkomen in eenen stijl van ruime miltheit; gelijk Historien, Gedichten, en alle Cieraetschrift, daar nocht geld, noch lantzaek aen vast is, en dat men dierhalve in deeze laatsten zich beter bedient van z i j n e n h a a r.’

P. Wieland onderscheidde in zijn grammatica van 1805 dezelve van dezelfde. Dezelve was dan het aanwijzend voornaamwoord. Toch komt het in de literatuur niet zoveel voor als men na al het voorgaande misschien zou denken. Bij vlotte schrijvers vinden we het zelfs betrekkelijk weinig. Zelfs Huydecoper, die er in zijn Proeve van Tael- en Dichtkunde een voorstander van is, blijkt in de practijk niet veel behoefte aan het woord te hebben. In ambtelijke taal ontmoeten we dezelve vaker, in staatkundige en juridische geschriften bijvoorbeeld. Bij Pieter Paulus vinden we het viermaal vlak achter elkaar: ‘Hij moet zig even gewillig aan den algemeenen wil der maatschappij onderwerpen, denzelven wil voorstaan, en deszelfs stiptste naarkoming bevorderen. Aan derzelver beslissing heeft hy zig in die gevallen onderworpen; en hy kan derhalven, zonder eene misdaad te begaan, dezelve niet wederstreven.’ In het begin van de vorige eeuw begon men het lieve woord steeds meer te koesteren en schenen werkelijk verscheiden schrijvers zich geen Nederlands zonder dezelve te kunnen voorstellen. De beroemde kanselredenaar Van der Palm maakte er een ruim gebruik van. Maar één man was er toch, wien het woord tot een ergernis was. En die man was waarlijk niet de eerste de beste! Hij was zeker niet iemand die zijn taal niet wist te hanteren. Integendeel. Want hij was niet minder dan de dichter Bilderdijk, die in zijn opstel ‘Over het gebruik van het woord dezelve’ zijn afkeer van ‘dit monstertje’ te kennen gaf. Hij keert zich tegen ‘het verkouden, verlammen, en verwijven, en tevens ook verstijven van eene natuurlijk warmen en mannelijken stijl, onze taal eigen’ door ‘dat jammerlijk schel-sjilpend en noodloos deszelfs en dezelve, dat thans allen bondigen en gespierden stijl over hoop smijt, den waarachtigen bouw der perioden of volzinnen verbrijzelende’, en dat men nu ‘tot doof wordens toe op Kansel en Redenaarstoelen hoort’. Dat het woord noodzakelijk zou zijn om misverstanden te vermijden, gelooft Bilderdijk helemaal niet. Men kan die misverstanden wel op een andere manier opruimen. ‘De geheele zaak, waar ‘t op aankomt, en waar ieder die schrijven wil, bij gehouden behoort te worden, is, dat men in ‘t Hollandsch moet denken, en niet in ‘t Latijn; en dus, in plaats van Hollandsch, geen Latijn schrijven in Hollandsche woorden.’ Hij gelooft, dat men het woord vaak gebruikt om te laten zien ‘hoe fraai men zijn Latijnsche schoollesje heeft ingezogen’. Hoewel het woord niet onmiddellijk uit de literatuur verdween, werd het gebruik ervan toch langzamerhand minder. In de kanselarijtaal bleef het nog het langst. Zo b.v. in 1855: B. en W. ‘verzoeken voor 1e January e.k. terug te ontvangen de besluiten

tot wijziging der plaatselijke belasting met verzoek om inlichting nopens de verpligting tot afkondiging van dezelve’.

Evenmin als Bilderdijk is Nicolaas Beets een beminnaar van dezelve. Hij beweert in 1837: ‘Wij haten in allen stijl, maar vooral in den vertellenden, het voornaamwoord: dezelve. Het behoort tot onze Zondagsche woorden, die nooit gesproken worden, en alleen maar in inkt bestaan’. Volgens W.L. van Helten komt dezelve ‘slechts in stadhuisstijl’ voor en C.H. den Hertog zegt in zijn Nederlandsche Spraakkunst, dat het ‘in onbruik geraakt’ is en ‘alleen nog een enkele maal schertsend deftig’ wordt gebruikt.

Dezelve is tenslotte inderdaad in het vergeetboek geraakt. In de moderne literatuur komt het niet meer voor of het moest al zijn om een grappig effect te verkrijgen.

En dan hebben we nog ons vierde woord: dezelfde. Ook dit werd wel gebezigd in den zin van: die, evenals dezelve: ‘Ende de selfste gaet daer wt als een bruydegom wt syner camer’. Het werd echter ook gebruikt in de betekenis van dezelfde en komt zo in sommige streektalen nog wel voor. Hoofd schrijft ergens in zijn Nederlandsche Historieën: ‘Derhalven ontliet allenskens de strakheit van geloofsdwang... Dezelfste zaghtigheid vloeide voorts, ende nam plaats onder zaaken van gerechte’. En bij Bredero leest men: ‘Maar siet, de selfste Liefd’ die u tot mywaarts dringht, My oock gheduerighlijck hem te beminnen dwinght’. Zo hebben dezelve en zijn kornuiten eens een belangrijke rol gespeeld in onze taal, maar ‘t kan verkeren’, zei Bredero!

Wit geverfd

(We.) In het artikel ‘De functies der woorden in den zin’ in het Augustusnummer van ‘Onze Taal’ wordt het woord ‘wit’ in de zin ‘Die witgeverfde houten tuinstoel’ een bijwoord genoemd. Wit is hier geen bepaling bij geverfd, maar bij

tuinstoel, die tengevolge van het verven wit is geworden. Als men de zin omzet in ‘De tuinstoel is wit geverfd’ komt dit duidelijk uit. Wit is hier bepaling van gesteldheid en dus naar mijn mening bijvoeglijk naamwoord.

Als men de uitdrukkingen ‘de wit geverfde tuinstoel’ en ‘de slecht geverfde tuinstoel’ vergelijkt, blijkt dit verschil duidelijk. ‘Slecht’ heeft niets met de stoel te maken, alleen met het verven en is dus bijwoord. Maar wit heeft niets met het verven te maken, het heeft alleen betrekking op de stoel. Daarom zou ik het bijvoeglijk naamwoord noemen.

Nog duidelijker blijkt, dat ‘wit’ hier niet bij ‘geverfd’ kan behoren en dus ook geen bijwoord is, als men zich afvraagt, welk verschil in de h a n d e l i n g verven bestaat tussen wit, groen, geel of zwart verven. Als men tot de conclusie komt, dat er in de handelingen geen verschil bestaat, zal men ook moeten erkennen, dat ‘wit’ in ‘die wit geverfde tuinstoel’ geen bijwoord kan worden genoemd.

(Red.) Inderdaad hebben we hier met een bepaling van gesteldheid te doen.

Hij verft de stoel w i t .
 Hij bakt het brood b r u i n .
 Zij maakt de taart r o n d .
 Zij veegt de straat s c h o o n .
 Zij kookt de aardappelen g a a r .

De gespatieerde woorden in bovenstaande zinnen zijn alle bepalingen van gesteldheid en dus geen bijwoorden, doch bijvoeglijke naamwoorden, want:

De stoel wordt wit tengevolge van het verven. Het brood wordt bruin tengevolge van het bakken.

De taart wordt rond tengevolge van het maken. De straat wordt schoon tengevolge van het vegen. De aardappelen worden gaar tengevolge van het koken.

Anders is het echter in de volgende voorbeelden:

Hij verft de stoel h a a s t i g .
 Hij bakt het brood l a n g z a a m .
 Zij maakt de taart s n e l .
 Zij veegt de straat l a a t .
 Zij kookt de aardappelen t i j d i g .

Hier hebben de gespatieerde woorden op het werkwoord betrekking; zij zijn bepalingen van hoedanigheid en dus bijwoorden.

Er zijn echter ook grensgevallen.

In: zij bakt het brood slecht kan slecht speciaal op het bakken slaan: het bakken is slecht, het gebeurt op een slechte, verkeerde manier. Maar 't kan ook op het brood betrekking hebben: zij bakt slecht brood. En dan is er nog een derde mogelijkheid: tengevolge van het slechte bakken kan het brood slecht worden! Dat is haast een noodzakelijk gevolg. In dat geval (toch zeker negen-en-negentig keer van de honderd!) is zowel het bakken als het brood slecht en het hangt er maar van af, waar men in het bijzonder den nadruk op wil leggen, of slecht hier als een bepaling van gesteldheid of als een bepaling van hoedanigheid beschouwd moet worden. Deze bepalingen

liggen soms dicht bij elkaar; het is dus wel te verklaren, hoe de schrijver van bovengenoemd hoofdartikel tot zijn vergissing is gekomen.

Materieel of materiaal?

Een abonné las in een prijscourant van een kabelfabriek het woord ‘hoogspanningsmaterieel’ en vraagt ons nu of het niet ‘hoogspanningsmateriaal’ moet zijn.

Materiaal kan afkomstig zijn van het Franse *matériau*, thans alleen nog in het meervoud bekend (*matériaux*). Het kan echter ook een directe afleiding zijn van het Latijnse *materialis*. Vroeger kwam materiaal als bijvoeglijk naamwoord voor in de betekenis van: stoffelijk, niet geestelijk. Tegenwoordig wordt het echter alleen als zelfstandig naamwoord gebezigd, en wel in verschillende betekenissen.

Er kan mee bedoeld worden: grondstof, stof, waarvan iets gemaakt is, b.v.: ‘De prijs dier goederen zal saâmgesteld wezen 1e uit de waarde van het materiaal, 2e uit het bedrag der loonen’. ‘Er wordt tegenwoordig weinig gebouwd: de materialen zijn te duur’. In het laatste voorbeeld worden speciaal bouwmaterialen als hout, steen, ijzer, kalk e.d. bedoeld. In de betekenis van bouwstoffen kan het woord eveneens voor geestelijk werk worden gebruikt, b.v.: ‘Hij wil een proefschrift schrijven, maar beschikt nog over te weinig materiaal’.

Materiaal kan echter ook in een andere betekenis voorkomen, met name: benodigdheden tot de vervulling van een dienst of een werkzaamheid. Zo wordt het gewoonlijk in het meervoud gebezigd en kan het, al naar gelang het verband, waarin het voorkomt, verschillende zaken aanduiden, b.v. oorlogs- of legerbehoeften, scheepsbenodigdheden, schrijfbehoeften. Doch in deze betekenis mag het worden vervangen door het van het Franse *matériau* afkomstige materieel. In tegenstelling met materialen vindt men dit alleen in het enkelvoud, b.v.: ‘Al het overige geschut, munitie, legertuig - het materieel van drie legers - lag rondom Vittoria’.

Het is nu maar de vraag, wat met hoogspanningsmaterieel bedoeld wordt. Zijn het de grond- of bouwstoffen van de hoogspanning? Dan zou inderdaad hoogspanningsmateriaal beter zijn. Alleen in West-Vlaanderen kan materieel ook bouwstoffen betekenen; het wordt daar zelfs in het meervoud gebezigd. Wordt echter met hoogspanningsmaterieel bedoeld alles wat bij de hoogspanning nodig is, dan is het woord juist. Hoogspanningsmaterialen is dan ook goed, maar hoog-

spanningsmateriaal niet. Om het verschil duidelijk te maken zullen wij een voorbeeld noemen.

De steen, het hout, het ijzer enz., waarvan een huis gemaakt wordt, kan men bouw materiaal noemen, niet bouw materieel. Maar hamers, beitels, zagen, ladders, kortom de gereedschappen, die men voor het bouwen nodig heeft, kan men bouw materieel noemen. Ook wel bouw materialen, maar hiermee kunnen evengoed de bouwstoffen: steen, hout, enz. bedoeld worden, zodat wij ter voorkoming van misverstand de voorkeur geven aan bouw materieel.

Wij hopen hiermee het onderscheid tussen materiaal en materieel voldoende te hebben aangeduid en laten de beslissing, welk woord hier gebezigd moet worden, nu gaarne aan den electro-technicus over.

Belevenis

(Pla.) Dikwijls stuit ik op het woord *b e l e v e n i s*. Dit woord wordt nog al vaak gebruikt, ofschoon naar mijn gevoel *e r v a r i n g* beter op zijn plaats zou zijn geweest. Koenen-Endepols vermeldt het woord *belevenis* niet, waaruit men dus kan aannemen, dat het geen Nederlands is. De vorm ervan wijkt ook af van die van overeenkomstige woorden: *begraven-begravenis*, *laven-lavenis*, *vergeven-vergiffenis*. In *belevenis* is de *v* niet tot *f* verscherpt. Men denkt dan aan een germanisme, aan een afleiding van *leben*, de overgang van *b* naar de eveneens zachte *v* is dan aannemelijker. In het Hd. betekent *b e l e b e n* echter bezielen, tot leven opwekken enz., en het Ned. *beleven* moet in het Duits door *erleben* vertaald worden. In mijn Duitse woordenboek vind ik dan ook het woord *erlebnis* voor ervaring; het woord *belebnis* komt daarin niet voor. Een letterlijke vervorming van *belebnis* tot *belevenis* is het dus ook weer niet. Ik heb *belevenis* altijd aangevoeld als een insluipsel dat in het Nederlands eigenlijk niet thuishoort en toch tot de germanismen gerekend moet worden. Is mijn gevoel juist of moet ik maar proberen aan dit woord te wennen?

(Red.) Neen, dat hoeft niet, want *belevenis* is inderdaad een germanisme en indertijd als zodanig door onzen Raad van Deskundigen veroordeeld. Alleen één lid van onzen Raad heeft een voorbehoud gemaakt. Hij acht het woord toelaatbaar in een enigszins familiere praatstijl. ‘*H i n d e r l i j k D u i t s c h e n i n d r u k* maakt het woord alleen, wanneer het litterair-artistiek wordt aangewend in verband met het “*beleven*” - *erleben* - van alles en nog wat in het geestelijke, artistieke’ (vgl. O.T., 5de jg., Febr. 1936, blz. 6, 1e kol.).

Het achtervoegsel *-nis*, Middelned. *-nisse*, *-nesse*, Hdts. *-nis*, Eng. *-ness*, is al heel oud. Het is afkomstig van Gotisch *-nassus*. Oorspronkelijk was het *-assus*, b.v. in Got. *ufar-assus*, *gudjin-assus*. Woorden als het laatste ging men echter opvatten als *gudji-nassus*, waarbij *-nassus* als het achtervoegsel werd beschouwd. En dit ging men nu ook weer achter andere woorden zetten, b.v. *blotinassus*. In het Ned. gaat behalve achter *l e n r* na een beklemtoonde lettergreep een toonloze *e* aan *-nis* vooraf: *g e v a n g e n i s*, *g e s c h i e d e n i s*, maar: *v u i l n i s*. De verscherping van den medeklinker, vooral van den spirant, zoals in *b e g r a f e n i s*, *d r o e f e n i s*, *e r f e n i s*, *b e e l t e n i s*, is een verschijnsel, dat altijd optreedt voor *l*, *n* en *m*. We zien het ook in *schoffel* (bij schuiven), *bochel* (bij buigen), *liefelijk*, *bloesem*, *wasem*, *koninklijk*, *wafel* (bij weven) e.a.

Het achtervoegsel -nis is thans niet meer productief, d.w.z. er worden geen nieuwe woorden meer mee gevormd. Dat betekent echter niet, dat we er geen nieuwe woorden meer mee m o g e n vormen. Het gebeurt alleen maar niet. Het woord b e l e v e n i s is dan ook niet op natuurlijke wijze in het Ned. ontstaan; indien dit wel het geval was geweest, zou het waarschijnlijk ook naar analogie van lafenis, erfenis e.d. een f gehad hebben. Het is, zoals onze Raad ook heeft uitgesproken, een germanisme: naar analogie van het Duitse Erlebnis naast erleben hebben wij naast ons beleven het zelfst. nw. belevenis gevormd. De gewone Ned. woorden hiervoor zijn echter: gebeurtenis, ervaring.

Gedrukten

Een lezer vestigt onze aandacht op een paar zinnen uit een circulaire, die onlangs door een van onze ministeries werd verzonden: ‘Door de uitgevers voor de gemeente-administratie worden U gedrukten aangeboden, welke...’

‘Deze firma's hebben van mij toestemming gekregen dezen gedrukten te vervaardigen, zodat...’

‘Voor het geval U.... soortgelijke gedrukten worden aangeboden....’

De lezer vraagt ons oordeel over ‘deze taalverrijking’. Nu, wij achten een dergelijk gebruik van ‘gedrukten’ maar een twijfelachtige aanwinst!

't Is eigenlijk het tegendeel van een aanwinst! Want er is immers een woord weggelaten. Welk woord? Dat blijkt nergens uit. Een bijvoeglijk naamwoord of een als zodanig gebruikt verleden deelwoord kan ook zelfstandig gebezigd worden, maar alleen als het zelfstandige naamwoord, waar het een bepaling bij is, van te voren genoemd is, b.v.: de kleine appels mogen jullie opeten, de grote zullen we bewaren; gepelde rijst is duurder dan ongepelde; vroeger kregen we altijd getypte circulaire's, tegenwoordig meestal gedrukte. Maar gedrukte te bezigen voor iets dat gedrukt is, dat gaat niet. Waarom niet: drukwerk? In bovengenoemd geval worden waarschijnlijk modellen bedoeld, men zou dus kunnen schrijven: drukwerkjes of gedrukte modellen.

[Nummer 12]

Algemene vergadering

van het Genootschap 'Onze Taal', op Zaterdag 15 December 1951, des namiddags drie uur, in het café-restaurant 'Den Hout', Bezuidenhout 11-13, te 's-Gravenhage (naast de Rijnstraat, bij het S.S.-station).

Het bestuur verzoekt den leden zoveel mogelijk te komen.

De agenda vermeldt: het financieel verslag, het jaarverslag, verkiezing van een secretaris, en zo meer.

Scherpe en zachte medeklinkers

Natuurlijk hebben al onze lezers op school geleerd, dat de klanken onderscheiden worden in klinkers en medeklinkers. A, e, i, o, u en tweeklanken als au, ei, eu, oe, ou worden klinkers, b, c, d, f, g, enz. medeklinkers genoemd. De medeklinkers kan men echter niet alle over een kam scheren, want er zijn scherpe en zachte, ook wel stemloze en stemhebbende genoemd. De benamingen stemloos en stemhebbend zijn eigenlijk vertalingen van het Duitse stimmlos en stimmhaft. Dit zou op zichzelf nog niet zo'n groot bezwaar zijn, als de namen maar juist waren. Maar dat is nu juist niet het geval. Want niet alleen de scherpe, doch ook de zachte medeklinkers zijn stemloos. U moet het maar eens proberen. Dan zult U merken, dat U bij het uitspreken van b, d, g, v, z, evenmin stemgeluid voortbrengt als bij p, t, ch, k, f, s. Wel hoort U bij de eerstgenoemde letters een zacht ratelend geruis, dat bij de scherpe medeklinkers ontbreekt, doch dit geruis kan men geen stem, dat is een door periodieke luchtgolvingen te voorschijn geroepen klank, noemen. Het geruis ontstaat door het schuren van de naar boven stromende lucht langs de randen van de niet-gespannen stembanden. Wij spreken dus niet van stemloze en stemhebbende, maar van scherpe en zachte medeklinkers. Maar hiermee zijn we nog niet uitgepraat over de medeklinkers. Er kunnen nog meer onderscheidingen gemaakt worden. We hebben zo: dentalen (d, t, z, s), gutturalen (g, ch, k), labialen (b, p, v, f), nasalen (m, n, ng, nk), liquiden (r, l), halfvocalen (w, j). De scherpe medeklinkers (p, t, k) worden met een geleerd woord tenues genoemd, de zachte (b, d, Duitse g) mediae. En f, s, ch zijn de scherpe spiranten, v, z, g zijn de zachte spiranten. Nu moet U echter niet denken, dat we er al zijn. Daar is geen sprake van! Want we kunnen nu nog een andere onderscheiding maken en wel tussen: palatalen, velaren en labiovelaren. Wat zijn dat nu weer, zult U misschien denken. Palatalen worden achter in den mond gevormd door de tong tegen het harde verhemelte, het palatum durum, te drukken,

velaren daarentegen ontstaan door drukking van de tong tegen het zachte verhemelte, het velum. Labiovelaren zijn gelabialiseerde velaren, velaren met een labialen naslag. Bij het uitspreken van zo'n medeklinker worden dan tegelijkertijd de lippen gerond. Deze onderscheiding wordt voor de medeklinkers alleen gemaakt bij de gutturalen, zoals ook voor de hand ligt. Want bij de dentalen wordt de tong tegen de tanden gedrukt (dentes = tanden) en niet tegen het verhemelte. De labialen worden met de lippen gevormd. En de nasalen dan? Kan men ng en nk dan ook niet zowel voor in (velaar) als achter in den mond (palataal) uitspreken? Inderdaad. De ng en nk zijn dan ook de gutturale nasalen, de m, die met de lippen gevormd wordt, is de labiale nasaal, en de n, waarbij de tong evenals bij de dentalen tegen de tanden wordt gedrukt, is de dentale nasaal. De r kan ook palataal gezegd worden, maar dan is het geen goede Nederlandse r, maar een gebrouwde r. Dat de k, g en ch verschillend uitgesproken kunnen worden, zal U wel bekend zijn. U zoudt het anders eens kunnen proberen. Men kan aan de ch-uitspraak van deze medeklinkers vaak wel horen, uit welke streek van ons land iemand afkomstig is. In Limburg, Brabant en Gelderland worden ze voor in den mond gevormd, door de bewoners van de Noordelijke provinciën worden ze als palatalen uitgesproken. De labiovelaren, voorgesteld als: k^v , g^v , X^v (= ch^v) komen in het Nederlands niet voor. In het Indogermaans waren het echter veel voorkomende medeklinkers. Ze werden uitgesproken als velaren, dus voor in den mond, terwijl tegelijkertijd de lippen gerond werden.

Behalve de scherpe en zachte medeklinkers zijn er ook nog oneigenlijke scherpe en zachte medeklinkers. De oneigenlijke scherpe zijn eigenlijk zachte medeklinkers, die door de een of andere oorzaak verscherpt zijn. Zij worden niet helemaal op dezelfde wijze gevormd als de eigenlijke scherpe. De laatste worden voortgebracht met een niet-vernauwde stemspleet en met een vaste sluiting of met een nauwe opening van de mondbuis. De oneigenlijke scherpe medeklinkers worden ook met een niet-vernauwde stemspleet, doch met een minder vaste sluiting of een minder nauwe opening van de mondbuis gevormd. De f, p, t en ch in laf, kop, zet, lach zijn eigenlijke scherpe medeklinkers, maar in: lief, web, red, lag, waar ze als f, b, d en g worden voorgesteld, zijn ze oneigenlijk scherp.

Zo is het ook met de zachte medeklinkers. De eigenlijke zachte worden gevormd met vernauwde stemspleet en minder vaste sluiting of minder nauwe opening der mondbuis, maar de oneigenlijke zachte medeklinkers, die eigenlijk verzachte scherpe zijn, worden voortgebracht met vernauwde stemspleet en vaste sluiting of nauwe opening van de mondbuis. De eigenlijke zachte v, b, d en g in: beven, tobbe, raden, lagen worden dus enigszins anders uitgesproken dan de oneigenlijke zachte v, z, d in: vangen (uit fangan), zweren (uit swerian), dan (d uit een letter, ongeveer gelijk aan de Engelse th). Een oneigenlijke zachte g is er niet.

In welke gevallen ontstaan nu zulke oneigenlijke scherpe en zachte medeklinkers?

Een oneigenlijke zachte v uit f ontstond aan het begin van een woord vóór klinkers en l en r, b.v. fadar (oudsaks. fadar), veel (oudsaks. filu), vloed (oudnederfr. fluot), vragen (oudsaks. fragan). Een oneigenlijke zachte z uit s ontwikkelde zich eveneens aan het begin van een woord en wel vóór vocalen en w, b.v. zaaien (oudsaks. saian), zoon (oudsaks. sunu), zwaar (oudsaks. swâr). Daarentegen wordt de zachte medeklinker verscherpt in onmiddellijke verbinding met een scherpen medeklinker, zoals in: 't vuur, 's Zaterdag, dakvenster, stuifzand, koopvaardij. In het

Middelnederlands spelde men zulke klanken dan ook dikwijls als scherpe medeklinkers, b.v. *tfer*, *sfaders*, *uutfallen*. Ook in zinnen als: *hij gaat v andaag uit*, *je moet z oeken*, *ik loop z es kilometer in het uur*, *treedt de verscherping op tengevolge van de verbinding met den onmiddellijk voorafgaanden scherpen medeklinker*.

Midden in het woord werden *f* en *s* verzacht tussen twee klinkers en tussen een klinker en een liquida (*l* of *r*) of een nasaal (*m* of *n*). De verzachte *f* schreef men in het Middelned. gewoonlijk als *v*, de verzachte *s* bleef men echter met de letter *s* aanduiden. Dat men toch met een verzachte *s*, met *z*-uitspraak te doen heeft, blijkt uit de Middelnederlandse spelling: *wijsde*, *loosde*. Want indien men de *s* ook werkelijk als *s* had uitgesproken, had men in plaats van den uitgang *-de -te* moeten bezigen, dus *wijste*, *looste*. Voorbeelden van verzachte scherpe medeklinkers in het midden van een woord zijn verder: *vijven* naast *vijf*, *wolven* naast *wolf*, *huizen* naast *huis*, *wijze* naast *wijs*. De *z* wordt hier steeds als een oneigenlijke zachte medeklinker uitgesproken, b.v. in *huizen* naast een scherpe *s* in *huis*. We zouden nu verwachten, dat in dergelijke gevallen met *v* en *f*, de *v* nu ook als een oneigenlijke zachte *v* naast een scherpe *f* uitgesproken zou worden. Dit is echter niet het geval, want hier wordt nu juist de *f* als een oneigenlijke scherpe *f* en de *v* als een eigenlijke zachte *v* uitgesproken. Hoe komt dat? Doordat er maar heel weinig gevallen van zulke uit *f* verzachte *v*'s voorkomen, maar er juist veel voorbeelden zijn, waarin de *f* verscherpt is uit een oorspronkelijke *v*. In *vijf* is de *f* oorspronkelijk, de *v* in *vijven* is dus een verzachte *f*. Maar in *lijf*, *lief*, *kalf* is de *f* een uit een oorspronkelijke *v* verscherpte medeklinker en is de *v* in *lijven*, *lieve*, *kalveren* oorspronkelijk. En nu ging men in navolging van deze woorden, waarin dus de *v* oorspronkelijk is, ook in de weinige gevallen met een oorspronkelijke *f* de *v* als een eigenlijken zachten en de *f* als een on-

eigenlijken scherpen medeklinker uitspreken. In het Duits kan men het oorspronkelijke verschil echter nog goed zien. Vijven en wolven is daar *fün fe* en *wöl fe*, naast *fün f* en *wol f*, maar lijven, lieve en kalveren luiden daar: *lei b er*, *lie b er*, *käl b er* naast *lei b*, *lie b* en *kal b*.

De zachte medeklinkers worden ook verscherpt voor een volgenden scherpen of verscherpten medeklinker: *tobt* (uitspraak: *topt*), *gelooft*, *goeds* (uitspraak: *goets*), *hoofd*, *laagte* (uitspraak: *laachte*), *slobkous* (uitspraak: *slopkous*), *braadpan* (uitspraak: *braatpan*) en dergelijke. Eveneens treedt verscherping op aan het eind van een woord: *rib* (uitspraak: *rip*), *bef*, *goed* (uitspraak: *goet*), *maag* (uitspraak: *maach*). De verscherping blijft achterwege als *b* met *b*, en *d* met *d* samenstoot b.v.: *han d* *doek*, *mil d* *dadig*, *hoof d* *deksel*, *ik he b* *brood*.

De scherpe medeklinkers worden verzacht door assimilatie (gelijkmaking), als zij samenstoten met de bijbehorende zachte, b.v. *zeepbel* (uitspraak: *zee b bel*), *opbrengen* (uitspraak: *o b b rengen*), *één uit duizend* (uitspraak: *ui d duizend*), *een eed doen*, *leed dragen*.

Phosphaat

Een onzer lezers zou gaarne iets willen weten over de afleiding van het woord fosphaat. Het is afgeleid van phosphor, een vorm, die waarschijnlijk als ontleening aan het Duits thans algemeen in gebruik gekomen is naast het oudere phosphorus. Dit is overgenomen uit het Latijn, dat het op zijn beurt ontleend heeft aan het Grieks. Daar luidt het woord $\phi\omega\sigma\phi\alpha\sigma$ (phosphoros); het betekent: lichtdragend. De $\phi\omega\sigma\phi\alpha\sigma \ \sigma\tau\alpha\sigma$ (phosphoros astèr) was dan ook de lichtdragende of lichtbrengende ster, de morgenster, welke betekenis door weglating van het woord $\sigma\tau\alpha\sigma$ op $\phi\omega\sigma\phi\alpha\sigma$ alleen overging. Vandaar dat ook het Latijn phosphorus in deze betekenis voorkomt. Bij ons werd het woord vroeger gebruikt als benaming voor zelfstandigheden, die uit zich zelf licht geven: ‘De Lighaamen welke zonder dat ze door middel van eenig vuur worden aangesteecken, in het duister licht van zich geeven, noemt men Phosphorus’. ‘Phosphorus... Dezen naam gaven de oudere scheikundigen aan ieder lighaam, dat vatbaar was, in het donker te lichten’. Men onderscheidde natuurlijke en kunstmatige phosphorus: ‘In 't algemeen kan men de Phosphoren in twee bijzondere soorten onderscheiden: De eene, die wij Natuurlijke noemen, omdat zij van een eigen en uit hun zelf oorsprongelijk licht blinken...: De andere die wij den naam van Konstige of door Konst gemaakte geeven, dewijl ze, uit eigen aart, de bekwaamheid van te lichten niet bezitten’.

Er waren verschillende van die stoffen, die naar de ontdekkers ervan werden genoemd. Zo kende men ‘Hombergs phosphorus’. Deze was in 1693 ontdekt door Homberg, die haar maakte door het gloeien van met zoutzuur verzadigde koolzure kalkaarde. In Bologna werd in 1602 de ‘Bologneesche phosphorus’ ontdekt en aan Baldwin dankte men in 1674 ‘Baldwins phophorus’, gloeiend gemaakte salpeterzure kalkaarde. Canton bereidde in 1768 een soort zwavelcalcium uit oesterschelpen, welke stof naar hem ‘Cantons phosphorus’ werd genoemd.

Thans wordt de naam phosphor echter alleen voor een bepaalde stof, een niet tot de metalen behorend element gebruikt. Het is een licht ontvlambare stof, die bij gewone temperaturen heel langzaam verbrandt, waardoor het licht uitstraalt. Zij was reeds in 1669 bekend, doch pas omstreeks het midden der 18de eeuw werd phosphorus

in 't bijzonder de naam voor deze stof. Zij wordt ook gebruikt voor het vervaardigen van lucifers, waardoor de Zuidnederlandse woorden: fosphoorken, fosphoriksken of fosphoriesken voor lucifer zijn te verklaren. Lucifer, oorspronkelijk een Latijns woord, betekent trouwens evenals phosphorus: lichtdragend.

De afleiding fosphaat is ontleend aan het Frans phosphate. In de scheikunde wordt de uitgang -aat altijd gebruikt ter aanduiding van een zout. Nitraat b.v. is een zout ontstaan door de verbinding van natrium met iets anders. Zo is fosphaat een fosphorverbinding, b.v. met kalk (calcium): calciumfosphaat. Zouten, ontstaan door zwavelverbindingen, heten sulphaten.

Men heeft ons gevraagd, of de schrijfwijze fosfaat of fosfaat ook juist is. Nu wordt in uit het Grieks afkomstige woorden de ϕ gewoonlijk weergegeven door ph: philosophie, telefoon e.d. Daar deze klank echter als f luidt, geloven wij niet, dat er bezwaar tegen is haar als f te schrijven: filosofie, telefoon. De eigennaam Philips mag men ook Filips spellen. Fosfaat is dus goed. Het lijkt ons echter niet juist in hetzelfde woord voor denzelfden klank verschillende schrijfwijzen te gebruiken. Kiest men de f, dan schrijve men: fosfaat, filosofie, wil men liever de ph bezigen, dan schrijve men fosphaat, philosophie. Fosfaat, fosphaat, philosophie en filosofie maken een weifelenden, inconsequenten indruk, dergelijke schrijfwijzen moet men liever vermijden.

Persoonsnamen

(Co.) Het is mij niet duidelijk, waarom de kranten den Engelsen koning altijd 'George' noemen. Volgens mij heet de man in het Nederlands: Joris. We spreken toch ook van Lodewijk, Philips, Hendrik, Frederik, en niet van: Louis, Felipe, Henri, Heinrich, Friedrich. En de Russische tsaar Nicolaas heette in zijn eigen land Nikita.

(Red.) Het is, naar wij geloven, niet in de eerste plaats de schuld van de kranten, dat George van Engeland geen Joris genoemd wordt. Want

vreemd genoeg heetten in alle geschiedenisboeken de Henri's en Heinrichs Hendrik, de Louis Lodewijk, de Friedrichs Frederik, maar de Georges blijven Georges en zelfs de laatste keizer van Duitsland blijft Wilhelm. Het is niet zo gemakkelijk daarvan de oorzaak op te sporen. Bij George kan het komen, doordat de naam Joris min of meer in onbruik raakt en men zich er niet meer van bewust is, dat Joris de Nederlandse naam voor George is. Vele Hollandse jongens heten tegenwoordig George. De naam Joris is misschien alleen nog bekend als heiligennaam. Men denke aan St. Joris met den draak.

Maar waarom heette keizer Wilhelm niet Willem bij ons? Willem is immers nog een gangbare naam in Nederland. Komt het doordat de naam is afgeleid van Wilhelmus? En wie zal dien naam onnederlands durven noemen? Niets is immers nauwer met Nederland verbonden dan juist de naam Wilhelmus! Toch zal hierin wel niet de oorzaak liggen van den onvertaalden keizer Wilhelm, want men zegt niet: Wilhelm, maar Wielhelm. Misschien komt het wel daardoor, dat de eigenaar van dien naam in ons land gewoond heeft. Zelf noemde hij zich natuurlijk: 'Wielhelm'. Welnu, als wij in de buurt wonen van een Fransen jongen, die zichzelf Henri noemt, zullen wij hem allicht ook Henri en niet Hendrik noemen, want hij luistert niet naar zijn vertaalden, maar alleen naar zijn oorspronkelijken naam. Zou het zo ook niet met Wilhelm gegaan kunnen zijn?

Een beleefd verzoek

Gewoonlijk trachten wij in ons blad vragen van anderen te beantwoorden, maar nu willen wij zelf eens een vraag doen. Wij zouden namelijk allen, die kort of lang geleden een of meer vragen bij ons ingestuurd hebben en nog altijd met ongeduld op antwoord zitten te wachten, beleefd willen verzoeken niet boos op ons te worden, maar geduld te blijven oefenen. Want heus, wij doen niets liever dan links en rechts in de boeken snuffelen ten einde U een bevredigende oplossing van Uw vragen te kunnen geven. Maar dat is niet altijd even gemakkelijk. Onze vragers leven misschien wel eens in de veronderstelling, dat wij het antwoord op hun moeilijke puzzles zomaar uit onze mouw kunnen schudden! Nu zit er inderdaad wel eens iets in die mouwen van ons, maar wij dragen toch niet zulke wijde pofmouwen als de dames vroeger hadden. Daar kon heel wat meer in! Er zijn wel enkele vragers, die wij uit de voorraad kennis, die wij in onze mouwen gehamsterd hebben, onmiddellijk te woord kunnen staan, maar er zijn ook vragers, die ons zulke moeilijke problemen voorleggen, dat wij wel eens eventjes met onze handen in het haar zitten. Nu zijn wij niet voor een kleintje vervaard en zelfs voor het moeilijkste en meest tijdrovende onderzoek deinzen wij niet terug. Integendeel, wij hebben er zelfs plezier in. En wij laten niet graag een vraag onopgelost. Maar het kan wel eens wat lang duren, voordat wij er in slagen een bevredigende oplossing te vinden. En U moet niet denken, dat wij maar een paar vraagjes hoeven te beantwoorden. Wie weet, misschien zoudt U er wel van schrikken, als U de stapels brieven zag, die op onze schrijftafel liggen! Maar wij vinden het niet erg, hoor! Wij willen zelfs graag brieven met vragen ontvangen, daar zijn wij immers voor! Zendt maar zoveel vragen in als U wilt, hoe meer, hoe liever. Alleen verwacht niet van ons, dat wij in een vloek en een zucht ons antwoord klaar hebben en vergeet ook nooit, dat U niet de enige vrager bent. Er zijn altijd anderen, die eerst aan de beurt zijn. En wij schrijven niemand, voordat wij de oplossing van zijn of haar vragen

gevonden hebben of de hoop het antwoord te zullen vinden geheel hebben opgegeven. Dan krijgt U antwoord, per brief of in ons blad.

Vraag ons maar vrij, te zijner tijd
Wordt U door blad of brief verblijd
En vindt daarin 't probleem onthuld!
Wij vragen U alleen geduld!

Er

Een lezer heeft verschil van mening met zijn assistent over het gebruik van *e r* in den volgenden zin: 'Wij hebben bij... geïnformeerd en daar vernamen wij, dat er als inlegdraad voor rijwielbanden voornamelijk gebruikt worden de dikten...'. Volgens onzen lezer is *e r* hier overbodig, maar zijn assistent meent, dat het niet mag worden weggelaten. Wat zegt 'Onze Taal' ervan? Wij zijn het met den eerste eens. Al moet er wel eens gewaarschuwd worden tegen verwaarlozing van dat kleine woordje, hier is het toch niet op zijn plaats. Het mag er wel staan, als het lidwoord bij dikten geschrapd wordt, dus: '... dat er als inlegdraad... voornamelijk gebruikt worden dikten...'. Het hoeft hier echter niet te staan. Een ander voorbeeld: 'Vroeger werden (er) als woningen grotten gebruikt' en 'Vroeger werden als woningen de grotten gebruikt', of 'Vroeger werden (er) grotten als woningen gebruikt' en 'Vroeger werden de grotten als woningen gebruikt'. Evenzo: 'Morgen worden (er) schoenen gebracht' en 'Morgen worden de schoenen gebracht'. Er, dat den inhoud van een zin een algemene strekking geeft, wordt in passieve zinnen dus alleen gebezigd, als het onderwerp niet vast bepaald is, dus: 'Gisteren werden (er) enige (sommige, twee, grote, enz.) ruiten ingegooid', of 'Welke ruiten werden er ingegooid?', maar: 'Gisteren werden de (die, die twee, de grote, mijn) ruiten ingegooid'. In het laatste geval mag alleen het plaatsbepalende *er*, dus als er een bepaalde plaats mee bedoeld wordt, gebruikt worden, b.v.: 'Wat staat daar op den grond? O, ik heb de schoenen er neergezet'.